

Broedvogels van de Renderklippen (2025)

Natuurvereniging KNNV Epe-Heerde

Colofon

Rapport opgesteld door de Vogelwerkgroep van de Natuurvereniging KNNV, afdeling Epe-Heerde.

Secretariaat:

Email: secretariaat@epe-heerde.knnv.nl

Website: <https://epe-heerde.knnv.nl/>

Coördinator vogelwerkgroep:

Email: vogels@epe-heerde.knnv.nl

Foto's e.d.:

De foto's in deze rapportage zijn gemaakt door: Matthijs Bootsma (MB), Miranda Brouwer (MBr), Gerrit-Jan van Dijk (GJvD), Jan van Duinen (JvD), Cootje Fiks (CF), Visit Heerde, Adrie Hottinga (AH), Erik Peek, Gerjan Petter (GPE), Gert Prins (GPR) en Ben Wagenaar (BW).

Inventarisatie broedvogels:

Matthijs Bootsma, Frans Bosch, Adrie Hottinga, Max Messie, Gerjan Petter, Gert Prins en Maarten Prins.

Tekst, eindredactie en layout:

Adrie Hottinga en Gert Prins

Wijze van citeren:

Vogelwerkgroep KNNV Epe-Heerde. 2026. Broedvogels van de Renderklippen (2025)
Natuurvereniging KNNV Epe-Heerde.

Omslag:

Foto's voorblad: heide Renderklippen (Foto's: GPR), Zwarte specht, Nachtzwaluw, Roodborsttapuit, Boomleeuwerik, Veldleeuwerik, Graspieper en Kneu (Foto: GJvD).

Foto achterblad: Zwarte specht (MBr)

Overname van (gedeelten van) tekst, gegevens, tabellen of grafieken is toegestaan onder voorwaarde van volledige en juiste bronvermelding. Als de tekst e.d. gebruikt wordt voor commerciële doelstellingen dient altijd vooraf schriftelijke toestemming verkregen te zijn van de secretaris.

Broedvogels van de Renderklippen (2025)

Oude foto van bloeiende heide met schaapskudde. Foto: website Schaapskudde Epe-Heerde.

Natuurvereniging KNNV Epe-Heerde

Juni 2026

Inhoudsopgave

1. INLEIDING	6
2. GEBIEDSBESCHRIJVING VAN DE RENDERKLIPPEN	8
2.1 TYPERING RENDERKLIPPEN	8
2.2 RENDERKLIPPEN EN NATURA 2000 VELUWE	8
2.3 RENDERKLIPPEN EN BROEDVOGELS VAN DE RODE LIJST	9
3. BEHEER VAN DE RENDERKLIPPEN	11
3.1 BEHEER IN HISTORISCH PERSPECTIEF	11
3.2 BEHEER ANNO 2025	11
4. INVENTARISATIEKADER	15
4.1 METHODIEK BROEDVOGELKARTERING	15
4.2 ONDERZOEKSINTENSITEIT	16
4.3 METHODOLOGISCHE VERSCHILLEN IN ONDERZOEKEN 2009 EN 2025	17
5. RESULTATEN BROEDVOGELONDERZOEK	19
5.1 INLEIDING	19
5.2 BROEDVOGELLIJST	20
5.3 BESCHRIJVING PER VOGELSOORT	22
5.4 WAARNEMINGEN NIET-BROEDVOGELS	44
6. ANALYSE BROEDVOGELBEVOLKING	48
6.1 AANTAL SOORTEN, AANTAL TERRITORIA EN BROEDVOGELDICHTHEID	48
6.2 VOGELS VAN DE RODE LIJST	48
6.3 VOGELS VAN NATURA 2000	51
6.4 BROEDVOGELS EN BEHEER (VOGELGROEPEN)	54
6.4.1 <i>Methodiek ecologische vogelgroepen</i>	54
6.4.2 <i>Ecologische vogelgroepen van de Renderklippen</i>	55
6.4.3 <i>Toelichting op de belangrijkste vogelgroepen.</i>	58
6.5 VERDWENEN EN NIEUWE SOORTEN BROEDVOGELS	61
6.6 THEMATISCHE WEERGAVEN IN KAART	62
7. CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN	63
8. BEHEER	65
8.1 BOSBEHEER	65
8.2 BOSRANDBEHEER	67
8.3 HEIDEBEHEER	67
8.4 GEBOUWENBEHEER	71
8.5 RECREATIEBEHEER	71
8.6 MONITORING	72
9. GERAADPLEEGDE BRONNEN	73
10. BIJLAGEN	75
10.1 BIJLAGE 1: TABEL BROEDVOGELS RENDERKLIPPEN (2009 / 2025)	76
10.2 BIJLAGE 2: KAARTEN ECOLOGISCHE VOGELGROEPEN (2009 / 2025)	78
10.3 BIJLAGE 3: KAARTEN THEMATISCHE WEERGAVEN (2025)	87
10.4 BIJLAGE 4: KAARTEN VIJF STERK TOEGENOMEN VOGELSOORTEN (2009 / 2025)	91

SAMENVATTING

Het telgebied de Renderklippen is een 171,5 hectare groot bos- en heidegebied in beheer en eigendom van de gemeenten Epe en Heerde. Het gebied bestaat voor 80% uit heide en 20% uit bos. In het gebied bevindt zich een schaapskooi. De heide wordt met schapen begraasd. De Renderklippen maakt deel uit van Natura 2000 Veluwe en is om die reden van groot belang voor onder meer kenmerkende en zeldzame soorten broedvogels.

In 2025 is het gebied, net als in 2009, op broedvogels geïnventariseerd volgens de BMP-methode van Sovon. In totaal zijn 59 soorten broedvogels vastgesteld met 654 territoria. In 2009 ging dit om 58 soorten met 410 territoria. Het aantal soorten is gelijk gebleven, de dichtheid aan broedvogels is 60% gestegen! De Renderklippen is een vogelrijk gebied!

De toename heeft deels te maken met een verschil in de inventarisatiemethodiek. Voor een deel van de vogels vertoont ook de landelijke trend een positieve ontwikkeling. En voor een deel van de toename geldt dat de verklaring ook in het gebied zelf ligt: het bos is ouder en gevarieerder geworden en de heide is dankzij een minder intensief beheer ouder en structuurrijker geworden. Beide ontwikkelingen zijn voor veel broedvogels gunstig.

Het gebied de Renderklippen is van groot belang voor doelsoorten van de Vogelrichtlijn en voor vogelsoorten die op de Rode Lijst staan. Deze vogelsoorten hebben een signaleringsfunctie voor natuurbescherming en beleid en tonen welke soorten beschermingsmaatregelen nodig hebben.

De broedvogels van de Rode Lijst zijn: Koekoek, Ransuil, Draaihals (nieuw), Veldleeuwerik, Boerenwaluw, Graspieper, Grote Lijster, Grauwe vliegenvanger, Matkop, Zwarte mees, Raaf (nieuw binnen de grenzen van het telgebied), Huismus, Ringmus (verdwenen) en Kneu.

De doelsoorten van de Vogelrichtlijn/Natura 2000 die op de Renderklippen voorkomen zijn: Draaihals, Zwarte specht, Boomleeuwerik en Roodborsttapuit. De Draaihals en Boomleeuwerik vereisen een zandige, open vegetatie. De Draaihals broedt in oude, dode berkenbomen. De Zwarte specht heeft belang bij oud loofbos met dikke bomen. De Roodborsttapuit vaart wel bij oude, structuurrijke heide, waarin enige opslag van jonge boompjes, struiken of bramen wenselijk is.

De Renderklippen heeft nog potentie om andere soorten broedvogels te herbergen, waaronder enkele die doelsoort zijn van Natura 2000 (o.a. Wespandief, Tapuit, IJsvogel, Grauwe klauwier) of op de Rode Lijst staan (o.a. Boomvalk en Torenvalk, Tapuit).

Bos en heide vergen een zorgvuldig beheer dat mede gericht is op specifieke soorten. Voor bos betekent dit een gelaagde vegetatiestructuur met dikke bomen en dood hout). Voor heide is een structuurrijke heide met oude heidevegetaties en opslag van bomen of struiken en open, zandige plekken van belang.

Het is belangrijk om via monitoring (BMP) in de gaten te houden hoe de broedvogelstand zich ontwikkelt.

1. Inleiding

Aanleiding

Op verzoek van de boswachter van de gemeente Heerde, heeft de Natuurvereniging KNNV Epe-Heerde in 2025 een flora- en fauna onderzoek uitgevoerd op de Renderklippen. Een vergelijkbaar onderzoek is al eens uitgevoerd in 2009. Dit rapport beschrijft de resultaten van de broedvogelkartering die in 2025 is uitgevoerd door de Vogelwerkgroep van de KNNV.

De uitwerking in dit rapport richt zich uitsluitend op de broedvogels. Het broedvogelonderzoek is erop gericht de betekenis van de Renderklippen voor broedvogels vast te stellen en aanbevelingen te doen voor het beheer van het gebied.

Ambities vogelwerkgroep

De Vogelwerkgroep heeft de ambitie om jaarlijks een broedvogelkartering uit te voeren. Gemiddeld doen zes tot acht leden mee aan een broedvogelkartering. In 2025 is het heidegebied de Renderklippen op broedvogels onderzocht. De inventarisatie is goed verlopen en er zijn geen geplande data uitgevallen in verband met weersomstandigheden. Ook de avond- en nachttellingen zijn uitgevoerd en hierdoor konden de territoria van uilen en Nachtzwaluwen vastgesteld worden. Zo is een volledig beeld verkregen van de broedvogelstand.

Renderklippen: vogelrijk!

De Renderklippen is een vogelrijk terrein, zowel wat betreft het aantal soorten als het aantal territoria. In 2025 zijn 59 soorten broedvogels met 654 territoria vastgesteld. In 2009 is ook een integrale broedvogelkartering uitgevoerd door enkele leden van de Vogelwerkgroep. Hierdoor is het nu ook mogelijk om in dit rapport een vergelijking te maken tussen de broedvogelstand van 2009 en die van 2025. Ten opzichte van 2009 zijn in 2025 60% méér territoria vastgesteld, het aantal soorten broedvogels is ongeveer gelijk gebleven.

De Raaf bezet een groot territorium dat ook de Renderklippen omvat. Foto: GJD.

Leeswijzer

Een summiere beschrijving van de Renderklippen wordt gegeven in hoofdstuk 2. Hier wordt ook gerefereerd aan het belang van de Renderklippen voor broedvogels die in het kader van Natura 2000 of de Rode Lijst worden genoemd.

Kort wordt in hoofdstuk 3 stilgestaan bij het beheer van de Renderklippen. Vroeger maakte het gebied deel uit van een véél groter heidegebied. Nu is het scherp begrensd door omliggende houtopstanden. Het heidebeheer vindt o.a. met een schaapskudde plaats.

De broedvogels zijn geïnventariseerd met de methode van het Broedvogel Monitoring Project (BMP). Deze methode wordt in hoofdstuk 4 uiteengezet. Hierbij wordt ook ingegaan op de verschillen in de methode tussen 2009 en 2025 en de doorwerking in de resultaten van 2025.

Een meer *kwantitatieve* beschrijving van de broedvogelbevolking en de beschrijving per vogelsoort worden in hoofdstuk 5 gegeven.

Een meer *kwantitatieve* beschrijving van de broedvogelbevolking is gebaseerd op de analyse vanuit een aantal invalshoeken. Zoals vogels van de Rode Lijst, vogels van Natura 2000 en de relatie van vogels met beheer via een indeling in ecologische vogelgroepen. Dit is beschreven in hoofdstuk 6.

Conclusies en aanbevelingen ten aanzien van de ontwikkeling van de broedvogelstand zijn beschreven in hoofdstuk 7.

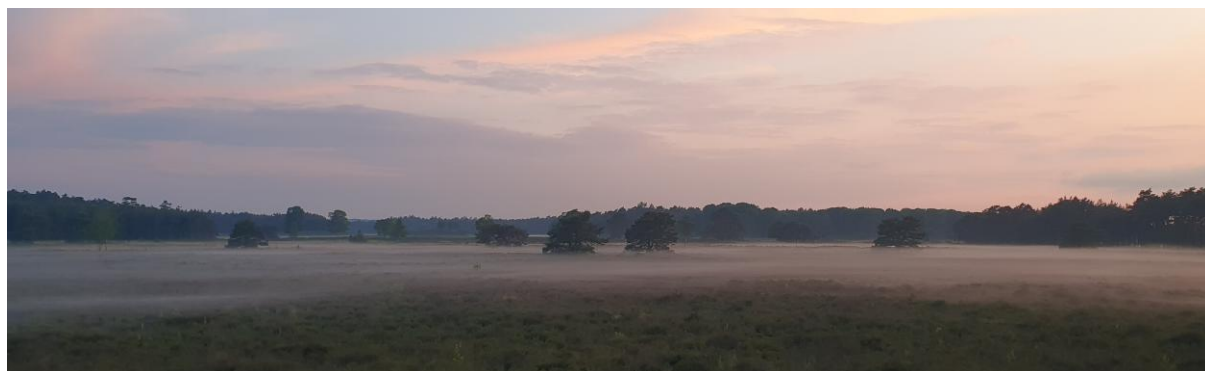
Hoofdstuk 8 geeft adviezen over broedvogels en beheer van bos, bosranden, heide, gebouwen en recreatie. Voorts wordt ingegaan op het belang van monitoring.

In hoofdstuk 9 wordt naar geraadpleegde of geciteerde bronnen verwezen.

In de bijlagen, gebundeld in hoofdstuk 10, zijn overzichten van de broedvogels opgenomen in tabel- en kaartvorm.

Tabellen en kaarten zijn genummerd en worden in de tekst verwezen.

Foto's van vogels en landschappen en andere afbeeldingen zijn niet genummerd.

Avondlicht over de Renderklippen op 23 mei 2025, de telling van Nachtzwaluwen is op handen. Foto: GPR.

2. Gebiedsbeschrijving van de Renderklippen

2.1 Typering Renderklippen

De volgende gebiedsbeschrijving is ontleend aan het [KNNV-rapport Flora en fauna van de Renderklippen](#) uit 2009.

Een klip (paraboolduin) is een zandige hoogte. En die zijn er genoeg in het terrein. De Renderklippen is een uitgestrekt heidegebied op de grens van Epe en Heerde. Van noord naar zuid twee kilometer; van oost naar west één kilometer. Aan de zuidoostzijde ligt een aantal heuvels tot een hoogte van 25 meter, die onderdeel zijn van de Veluwe stuwwal. Deze stuwwal is ontstaan tijdens het Saalien (ongeveer 160.000 jaar geleden). Tijdens de volgende ijstijd, het Weichselien (ongeveer 10.000 jaar geleden, kwam het landijs niet meer zo ver. Het landschap in onze omgeving was wel toendra-achtig er groeide weinig. De wind had vrij spel op deze vlakte. Het toen verwaaide zand werd aan de oostkant van de stuwwal afgezet en vormt nu een dekzandlaag. De Renderklippen zijn bijna volledig begroeid met Struikheide en in mindere mate met Dopheide met hier en daar een enkele Ruwe berk, Zomereik of Grove den. Het heidegebied wordt hoofdzakelijk begrensd met aangeplante Grove dennen en Douglas. In de omgeving van de Horsthoekersprengen is veel loofhout aanwezig. Om de diversiteit van het totale gebied goed weer te geven, zijn ook nog drie percelen bos aan het onderzoeksgebied toegevoegd. Eén stuk bos ligt rondom het Pluizenmeer, één vierkant perceel (het 'Blokjesbos') ligt langs de Elburgerweg, het andere bos ligt bij de Wezeweg, rondom de sprengenkoppen van de Noordelijke Horsthoekerbeek.

De samenstelling van het op broedvogels geïnventariseerde deel van de Renderklippen is in termen van terreintypen globaal weergegeven in tabel 1.

Terreintype	Oppervlakte (ha)
Heidevegetaties	129,3
Bos	33,6
Grasland	7,3
Water	0,6
Erf/schaapskooi	0,7
Totale oppervlakte (ha)	171,5

Tabel 1. Terreinsamenstelling onderzoeksgebied broedvogels.

2.2 Renderklippen en Natura 2000 Veluwe

Het gebied Renderklippen ligt geheel binnen de begrenzing van het Natura 2000-gebied 'Veluwe'. Daarmee is de Renderklippen van groot belang voor vogelsoorten waarvoor instandhoudingsdoelen zijn geformuleerd.

De Veluwe is een officieel **Natura 2000-gebied**. Dit betekent dat het een wettelijk beschermde status heeft binnen en Europees netwerk van natuurgebieden. De Renderklippen maakt deel uit van de Veluwe en daarom geldt de beschermde status ook voor de Renderklippen. De bescherming van de Veluwe is direct gebaseerd op de Vogel- en Habitatrichtlijn en het Verdrag van Bern.

Voor de bescherming van de flora en fauna gelden twee Europese richtlijnen: de Vogelrichtlijn en de Habitatrichtlijn. De **Vogelrichtlijn (VR)** richt zich op de bescherming van alle in het wild levende vogelsoorten en hun leefgebieden. Voor de Veluwe zijn specifieke doelen vastgesteld voor vogelsoorten zoals de Wespandief en de Nachtzwaluw (zie verder in tekst).

De **Habitatrichtlijn** beschermt andere wilde dieren en planten en hun leefomgeving (habitats). Op de Veluwe gaat het bijvoorbeeld om het beschermen van zure vennen en diersoorten zoals het Vliegend hert. Het [Natura 2000-gebied Veluwe](#) is juridisch ontstaan door het samenvoegen van de gebieden die onder deze beide richtlijnen vallen.

Het **Verdrag van Bern** is een internationaal verdrag (van de Raad van Europa) voor het behoud van wilde dieren, planten en hun natuurlijke leefmilieu. De Habitatrichtlijn is in feite de vertaling van dit verdrag naar Europese wetgeving. Hier is de bescherming van soorten op de Veluwe ook internationaal verankerd.

Internationale regelgeving vereist dat Nederland onderzoek en werkzaamheden bevordert voor de bescherming van de populaties van natuurlijk in het wild levende vogelsoorten, onder meer door het opstellen van een nationale lijst van soorten die uit Nederland dreigen te verdwijnen (Rode Lijsten).

Zo gelden er op de Veluwe **instandhoudingsdoelen** voor tien soorten vogels. Deze doelen zijn erop gericht om de populaties van deze soorten te behouden of te versterken door hun leefgebied te beschermen en te verbeteren. Deze tien vogelsoorten zijn: Wespandief, Nachtzwaluw, IJsvogel, Zwarte specht, Boomleeuwerik, Duinpieper, Grauwe klauwier (genoemd in bijlage 1 van de Vogelrichtlijn) en ook Draaihals, Roodborsttapuit en Tapuit (idem artikel 4,2).

De status als Natura 2000-gebied heeft grote invloed op wat er in en rond de Veluwe mag. De terreinbeherende instantie dient een beheerplan op te stellen waarin staat welke maatregelen nodig zijn om de natuurdoelen te behalen. Ten slotte moeten activiteiten die schadelijk kunnen zijn, zoals projecten die zorgen voor teveel stikstofuitstoot of recreatiedruk, worden getoetst aan natuurwetgeving.

De Renderklippen is van grote betekenis voor de vogelsoorten waarvoor instandhoudingsdoelen gelden. In paragraaf 6.3 wordt nader ingegaan op de betekenis van de Renderklippen voor vogels van Natura 2000 en Vogelrichtlijn.

2.3 Renderklippen en broedvogels van de Rode lijst

Het gebied Renderklippen vormt een zeer belangrijk leefgebied voor vogels van bos en heide. Een flink deel van de vogelsoorten staat genoemd op de Rode Lijst. Wat wil dit zeggen?

De **Rode Lijst** van bedreigde en kwetsbare vogels wordt gebruikt bij de bescherming van vogels (Van Kleunen et al., 2017 en Kwak et al., 2018). De Rode Lijst geeft een overzicht van soorten die in Nederland zijn verdwenen en soorten die sterk zijn achteruitgegaan of zeldzaam zijn. De belangrijkste reden waarom veel soorten op de Rode Lijst komen is aantasting van specifiek leefgebied. Bedreigde soorten kunnen niet gered worden zonder bescherming of verbetering van hun biotoop. De Rode Lijsten hebben geen juridische status, maar vogels zijn wel beschermd via de Omgevingswet en de provinciale omgevingsverordeningen. Het ministerie van LNV verwacht dat overheden en terreinbeherende organisaties bij beleid en beheer rekening houden met de vogels die op de Rode Lijst staan. Dit geldt uiteraard ook voor de gemeenten Epe en Heerde.

Ook is er een **Oranje Lijst**. De Oranje lijst met betrekking tot vogels is een lijst in Nederland die vogelsoorten bevat die niet direct met uitsterven worden bedreigd (zoals op de 'Rode lijst'), maar die wel een constant dalende trend in hun aantallen vertonen over de afgelopen tien jaar. Het in feite een waarschuwingslijst met vermelding van soorten die mogelijk in de toekomst op de Rode Lijst belanden.

De Renderklippen is van groot belang voor broedvogels van de Rode Lijst, blijkt uit de broedvogelinventarisatie in 2025. Met name de afwisseling van structuurrijke heide en open zand is belangrijk voor onder meer de Boomleeuwerik, Tapuit, Draaihal en Nachtzwaluw. Foto: GPR.

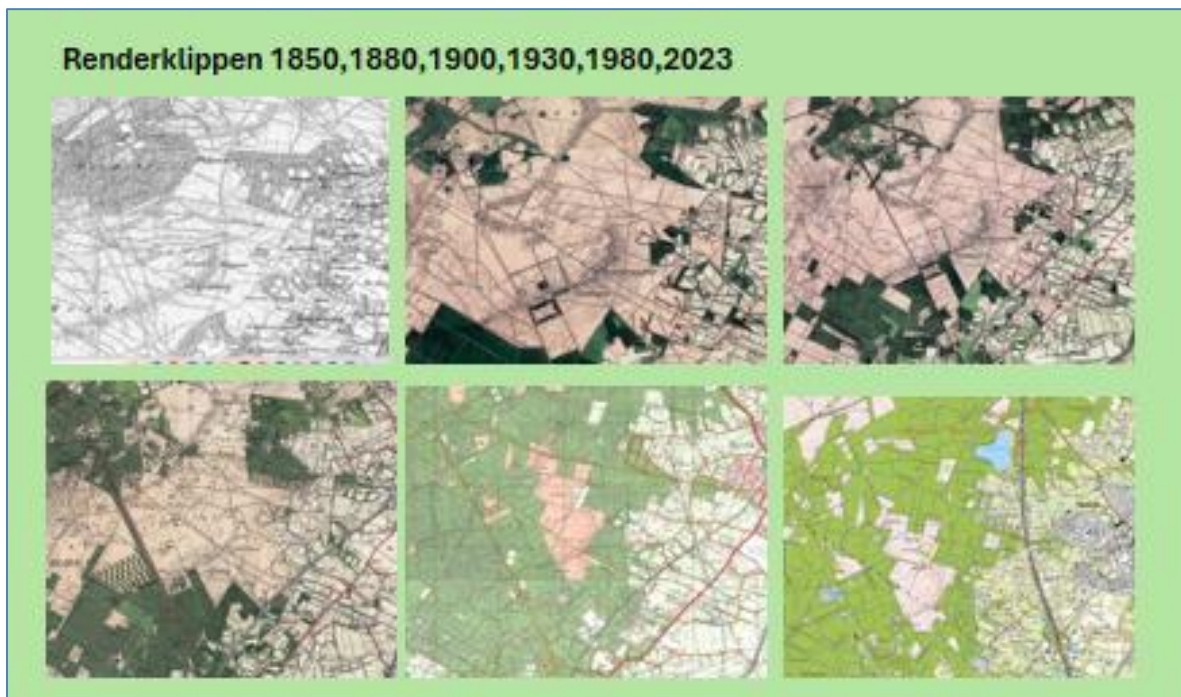
De Renderklippen is van grote betekenis voor bijna twintig verschillende vogelsoorten van de Rode Lijst. In paragraaf 6.2 wordt nader ingegaan op de Rode Lijst en de betekenis van de Renderklippen voor vogels.

3. Beheer van de Renderklippen

3.1 Beheer in historisch perspectief

Landschappelijk is de omgeving van de Renderklippen vanaf 1850 drastisch veranderd. Door heideontginning en bebossing zijn de uitgestrekte heidevelden verdwenen. Vooral ten behoeve van de mijnbouw is in het begin van de 20^e eeuw veel naaldhout geplant. Het kaartbeeld van de website [Topotijdreis.nl](https://www.topotijdreis.nl) (zie onder) laat zien dat het gebied de Renderklippen vooral na de aanplant van naaldhout ingesloten is door bos en met de aangrenzende naaldhoutopstanden strakke grenzen heeft (zie kaart 1).

In eerste instantie is in de vorige eeuw veel Grove den voor het gebruik van stuthout in de kolenmijnen in Limburg aangeplant. Later is er voor de tweede wereldoorlog meer aandacht gekomen voor de aanplant van Fijnspar, Lariks en Douglas. Fijnspar en Lariks hebben de laatste jaren te kampen met droogte en in veel houtopstanden verdwijnen Fijnspar en Lariks en maken plaats voor opslag van Grove den, Douglas en loofhout.

Landschapsontwikkeling omgeving Renderklippen in de afgelopen 200 jaar. Het areaal bos nam flink toe ten koste van heide. Bron: Topotijdreis.nl.

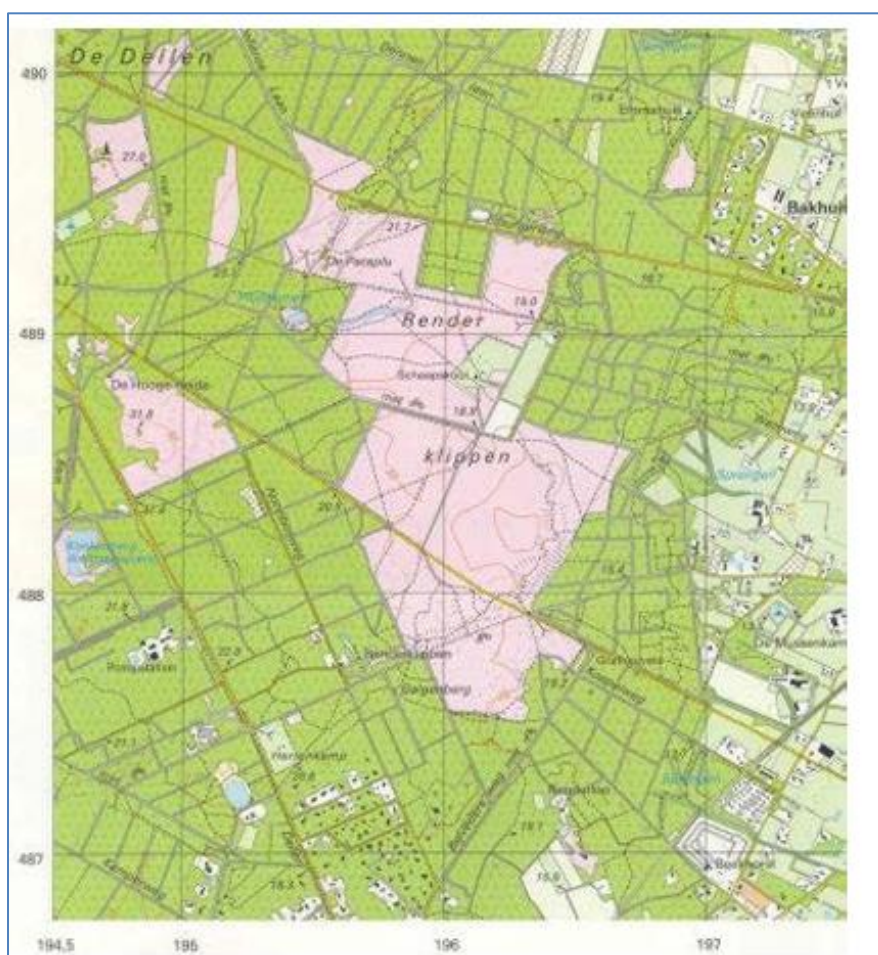
3.2 Beheer anno 2025

De huidige bosbeheerders richten zich ook meer en meer op de aanplant en ontwikkeling van loofhoutsoorten met verrijking van strooisel voor verbetering van de bosbodem. Vooral zeer kleinschalige aanplant van linde en esdoorn wordt in rasters aangeplant. Rasters zijn nog noodzakelijk in verband met de vraat door voornamelijk Edelherten. Wellicht dat de aanwezigheid van de Wolf een positief effect krijgt op de spreiding van loofhoutminnende grazers?

Het beheer van de Renderklippen valt onder de gezamenlijke verantwoording van de gemeente Epe en Heerde. De gemeentegrens loopt dwars door de heide heen. Het heidebeheer vindt hoofdzakelijk plaats door begrazing met een gehoede kudde. De kudde van ongeveer 125 Veluwe heideschappen begraast sinds 1956 de heide op de Renderklippen. Naast het begrazingsbeheer wordt ook periodiek op kleine schaal heide gemaaid en afgevoerd. Veelal gaat het om gedeelten met afgestorven struikheide.

In de twee bosbeleidsplannen is een paragraaf opgenomen over het heidebeheer van de Renderklippen. In hoofdzaak worden er enkele doelen beschreven:

- het openhouden van de heidevegetaties ten behoeve van het begrazingsbeheer van de schaapskudde Epe-Heerde;
- stimulering van de verjonging van de heide ten behoeve van het begrazingsbeheer;
- het openkappen van bosranden ten behoeve de verhoging van de biodiversiteit.

Kaart 1. De Renderklippen anno 2025. De overgang tussen bos en heide heeft een scherpe grens. Bron: Topotijdreis.nl

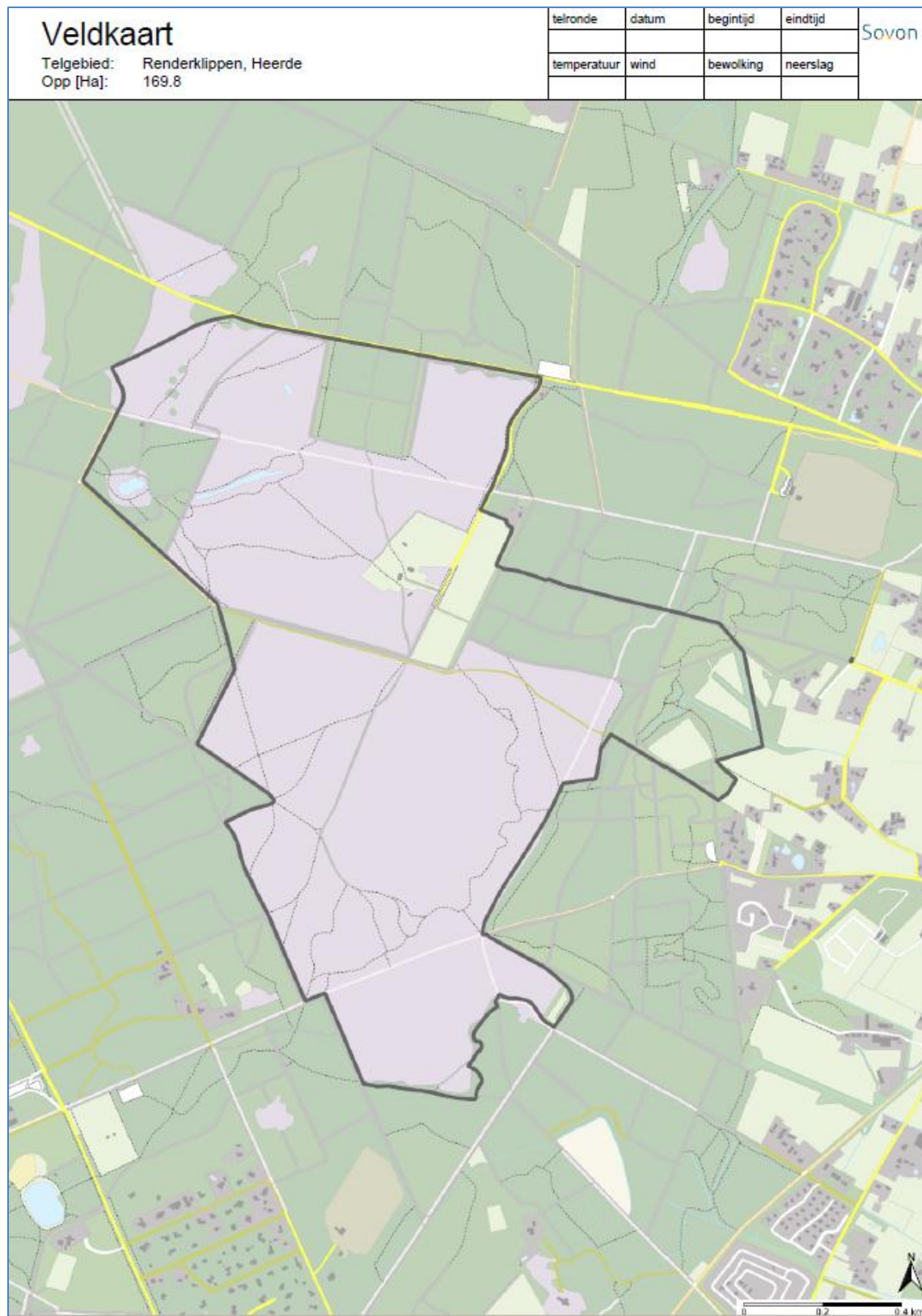

Schaapskudde Renderklippen. Foto van de website Schaapskudde Epe-Heerde.

Luchtfoto heide Renderklippen. Foto van de website Schaapskudde Epe-Heerde. De scherpe bosrand valt op.

Heidebegrazing met Veluwe heideschapeen zorgt voor minder vergrassing op de Renderklippen en houdt de heide open. Hiervan profiteren op de grond broedende soorten als Graspieper, Roodborsttapuit en Veldleeuwerik.

Kaart 2. Begrenzing onderzoeksgebied broedvogelinventarisatie 2009 en 2025. Bron: SOVON.

4. Inventarisatiekader

Een broedvogelonderzoek geeft inzicht in het voorkomen van verschillende soorten broedvogels, aantallen territoria en de verspreiding daarvan. Dit onderzoek verloopt via een gestandaardiseerde methode van het Broedvogel Monitoring Project (BMP). Daarnaast zijn losse waarnemingen verzameld van vogels die als doortrekker in het gebied verblijven of alleen overvliegen of op doortrek zijn.

4.1 Methodiek broedvogelkartering

De inventarisatie van broedvogels is uitgevoerd volgens de uitgangspunten van het Broedvogel Monitoring Project (BMP) van SOVON Vogelonderzoek Nederland. Dit is de landelijk uniforme methode voor het inventariseren van broedvogels (Vergeer et al., 2023). Het hanteren van deze methode maakt het mogelijk om de inventarisatie in de toekomst te herhalen en de gegevens te vergelijken. Ook is vergelijking van de vogelstand van de Renderklippen met andere gebieden mogelijk door het hanteren van de standaardmethode. Het BMP werkt volgens een vaste methodiek die in een handleiding wordt beschreven (Vergeer et al., 2023).

Om te beginnen wordt een telgebied uitgekozen waarvan de grenzen in het veld herkenbaar zijn (wegen, paden, bosranden, etc.). Als richtlijn voor de grootte van het onderzoeksgebied geldt voor loofbos en gemengd bos een proefvlak tussen de 10 en 30 hectare groot, voor naaldbos tussen de 20 en 50 hectare. Voor heidevelden geldt een oppervlakte tussen de 40 en 120 hectare. Hierdoor voldoet de grootte van het gebied aan de richtlijnen. Bij de bezoeken ligt de nadruk op de vroege ochtend, als de zangactiviteit het grootst is. In open agrarisch gebied en voor sommige roofvogels zijn ook bezoeken overdag zinvol. Het aantal bezoeken varieert naar soortgroep en vogelrijkdom van een gebied. De begrenzing van het telgebied is te zien in kaart 2.

Bij BMP voor 'alle soorten broedvogels' gaat het om 7-10 bezoeken. De bezoeken worden verdeeld over de periode februari/maart tot en met juni/juli. Uitgangspunt is het tellen van territoria. Belangrijk is een goede kennis van vogelgeluiden, want een groot deel van de inventarisatie vindt op basis van gehoor (zingende vogels) plaats. Zingende of op andere wijze broedverdachte vogels worden voor elk bezoek met symbolen en afkortingen op een digitale kaart ingetekend (Avimap). Het uiteindelijke aantal territoria wordt na afloop van het broedseizoen volgens vaste regels bepaald. Nadat alle waarnemingen van de veldkaart op een aparte kaart per soort zijn overgezet, worden alle waarnemingen volgens vaste regels tot territoria samengevat. Binnen het BMP zijn ook richtlijnen voor de onderzoeksintensiteit. Voor bossen geldt als leidraad een inventarisatie in de periode half februari tot half juli met acht tot tien ochtendbezoeken rond zonsopgang, twee avond- of nachtbezoeken en eventueel aanvullende bezoeken overdag. Voor heide en cultuurgrond geldt de periode april tot en met juni met zeven bezoeken, één avond- of nachtbezoek en eventueel aanvullende bezoeken overdag. Een gemiddelde streefduur van één bezoekronde is altijd ongeveer ten minste drie uur.

Handleiding Sovon Broedvogelmonitoring.

4.2 Onderzoeksintensiteit

De Renderklippen is in 2025 geïnventariseerd met de volgende onderzoeksintensiteit (zie tabel 2).

Maand	Ochtend- bezoek (n)	Teltijd (u)	Avond- Bezoek (n)	Teltijd (u)	Totaal Bezoek (n)	Teltijd (u) Totaal
Maart	3	13:01	1	1:32	4	14:33
April	3	17:43	0	0	3	17:43
Mei	3	16:50	2	2:26	5	19:16
Juni	2	7:15	1	3:20	2	10:35
Juli	1	2:36	1	1:26	2	4:02
Totaal	12	57:25	5	8.44	16	66:09

Tabel 2. Intensiteit broedvogelonderzoek 2025

Omgerekend betekent 66:09 uur veldwerk op een oppervlakte van 171,5 hectare een totale onderzoeksintensiteit van 23 minuten per hectare.

In 2009 was de onderzoeksintensiteit redelijk vergelijkbaar. Het gebied is toen geïnventariseerd met tien rondes (20 deelbezoeken aan twee deelgebieden) en slechts één nachtbezoek. De tijdsbesteding kwam in 2009 uit op gemiddeld zo'n 26 minuten per hectare.

Vogels inventariseren betekent vroeg uit de veren. 12 juni 2025, 4:35u. Foto: GPR.

In grote lijnen is het goed mogelijk de uitkomsten van de broedvogelonderzoeken van 2009 en 2025 met elkaar te vergelijken. Er is echter wel een aantal methodologische verschillen die zeker van invloed zijn op de vergelijkbaarheid van de aantallen territoria. Daaraan is in de volgende paragraaf 4.3 Methodologische verschillen in onderzoeken 2009 en 2025 aandacht besteed.

4.3 Methodologische verschillen in onderzoeken 2009 en 2025

Vershil in aanpak 2009 en 2025

Er zijn enkele fundamentele verschillen in de werkwijze bij de broedvogelinventarisaties van 2009 en 2025. Dit verschil in werkwijze werkt (helaas) ook enigszins door in de resultaten. Om de inventarisaties van de beide jaren onderling goed te kunnen vergelijken, wordt hier op de belangrijkste verschillen ingegaan.

Afbakening plot(s)

In het onderzoek van de Renderklippen van 2009 is ervoor gekozen het totale onderzoeksgebied in twee proefvlakken te verdelen (noord en zuid). Deze zijn meestal niet op dezelfde dag geteld. Deelbezoeken zijn zoveel mogelijk aan elkaar gekoppeld. De gegevens van 2009 zijn pas in een later jaar, als één proefvlak, met alle bezoektijden en alléén stippen van territoria ingevoerd in de database van Sovon.

Vogels op de plotgrens

In 2009 zijn expliciet óók waarnemingen genoteerd buiten de grenzen van het proefvlak. Hierdoor ontstond er inzicht in de broedvogelbevolking van de aangrenzende bospercelen. Een territorium met het zwaartepunt buiten het proefvlak is in 2009 niet meegeteld in het proefvlak.

In 2025 is gekarteerd in Avimap. Daarin kun je waarnemingen buiten het telgebied invoeren, maar de clustering tot territoria houdt daar totaal géén rekening mee. Sterker nog, het is zo dat als van een territorium op de grens van het telgebied maar één waarneming binnen het telgebied ligt, dit territorium meetelt voor het telgebied. Dit is op verspreidingskaartjes ook te zien dat daar waar in 2025 territoria 'nieuw' verschijnen op de rand van het telgebied in de data van 2009 vaak territoria direct buiten het telplot staan.

Veldwerk: papier/Avimap

Het veldwerk is in 2009 nog uitgevoerd op papieren veldkaarten. De waarnemingen zijn achteraf overgezet op soortkaarten en handmatig geclusterd tot territoria. Daarbij is er een kritische blik op alle waarnemingen, die bij Avimap vaak onvoldoende of niet meer plaats vindt.

Vervoermiddel

De telling van 2009 is volledig te voet uitgevoerd. Hierdoor verplaatst de teller zich langzaam. Het gevolg is dat niet alle paden belopen worden. Ook heeft dit tot gevolg dat in één bezoek elk terreindeel doorgaans maar eenmaal is bezocht, terwijl bij een telling op de fiets vaak een vroege ronde nog gevolgd wordt door een (gedeeltelijke) late ronde in hetzelfde bezoek. Op de fiets is de verplaatsing sneller en kan een groter deel van de ochtendzang worden opgetekend. Ook is snelle verplaatsing mogelijk om bijv. Nachtzwaluwen uit te peilen en zorgvuldig in te tekenen.

Gebouwen

In 2009 was er geen toegang tot de Schaapskooi en bijbehorende gebouwen. In 2025 heeft één teller eenmaal samen met de schaapsherder in alle opstallen de nesten van de Boerenwaluw geteld. Huismussen zijn in beide jaren gekarteerd op aanwezigheid van zingende vogels en aanwezige broedparen.

Waarnemers

In 2009 is de broedvogelinventarisatie uitgevoerd door twee verschillende waarnemers, bij sommige bezoeken is later ten opzichte van zonsopkomst gestart met tellen. In 2025 hebben zeven verschillende waarnemers geteld, waaronder de eerstgenoemde twee. Er is altijd voor zonsopkomst gestart met tellen. Een waarnemers-invloed werkt door in de vergelijkbaarheid van de resultaten.

Resumerend kan worden gesteld dat de werkwijze van 2025 met o.a. verplaatsing op de fiets, het werken met Avimap, en toegang tot gebouwen enz. de resultaten 'opstuwt'. Maar de verschillen in aantallen territoria tussen 2009 en 2025 zijn in beperkte mate hieraan toe te schrijven. Voor het overgrote deel zijn de veranderingen in de aantallen territoria overeenkomstig de werkelijkheid.

Dankzij een uitgebreide padenstructuur op de Renderklippen leidt een broedvogelinventarisatie per fiets tot volledige resultaten. Op dit deel heide bij de Dellenweg is de Struikheide bijna volledig afgestorven. 23 april 2025. Foto: GPR.

Interpretatie ontwikkeling vogelbevolking

Wanneer van vogelsoorten de aantallen territoria van 2009 vergeleken worden met die van 2025 dan zijn er grofweg drie mogelijkheden om een verschil te verklaren:

- De aantalsontwikkeling komt overeen met de landelijke trend, de verandering is niet specifiek voor de Renderklippen;
- De aantalsontwikkeling (veelal toename) is sterker dan de landelijke trend, de oorzaak lijkt toe zijn te schrijven aan een verschil in de inventarisatiemethodiek 2009 versus 2025;
- De aantalsontwikkeling (veelal toename) is sterker dan de landelijke trend, de oorzaak lijkt toe te schrijven aan veranderingen in het terrein en daarmee o.a. het gevoerde terreinbeheer.

In paragraaf 5.3 Beschrijving per vogelsoort wordt hier en daar een verklaring voor de sterke verandering meer expliciet benoemd. Dit is niet altijd mogelijk.

5. Resultaten broedvogelonderzoek

5.1 Inleiding

De resultaten van de broedvogelinventarisatie worden in dit hoofdstuk als **broedvogellijst** in tabelvorm gepresenteerd (paragraaf 5.2). Van alle broedvogelsoorten uit 2025 is een **beschrijving per vogelsoort** gemaakt (paragraaf 5.3). Ook de waarnemingen van **niet-broedvogels** worden kort genoemd (paragraaf 5.4).

In de paragrafen 5.3 en 5.4. worden de vogelsoorten achtereenvolgens op **alfabetische volgorde** beschreven. Achter de soortnaam wordt, waar van toepassing, tussen haakjes de status vermeld vanuit twee invalshoeken: **Rode Lijst** (incl. Oranje Lijst) 2017 en de vermelding als doelsoort van de Vogelrichtlijn/ **Natura 2000**. En bij elke vogelsoort staat vervolgens het aantal territoria vermeld van 2009 en 2025. Vooral omdat er een tijdspanne van 16 jaar zit tussen deze broedvogelkarteringen is het voor de lezer interessant de aantallen territoria te vergelijken.

De lezer kan die ontwikkeling in de Renderklippen vervolgens spiegelen aan de landelijke ‘**staat van instandhouding**’ en ‘**landelijke trend**’ die beide door Sovon worden bepaald. De staat van instandhouding (Svl) is ontleend aan de Habitatrichtlijn en (bij soorten) synoniem voor de duurzaamheid van een populatie. Deze Svl wordt bepaald door over een korte termijn van 12 jaar en een lange termijn sinds 1980. De Svl wordt per vogelsoort beoordeeld op grond van verspreiding, de populatie, het leefgebied en de toekomst. De landelijke trend betreft de trend in de aantalsontwikkeling over de laatste 12 jaar. Voor de trend en Svl is de bron de soortinformatie op de website van Sovon (in 2025).

Ogenschoijnlijk kan de staat van instandhouding **conflicteren** met de landelijke trend, doordat een vogelsoort bijvoorbeeld de laatste tien jaar een significante toename kent, maar over de lange termijn nog steeds sprake is van een dramatische afname e.d. en daardoor toch een ongunstige Svl.

Ook kan de ontwikkeling van het aantal territoria binnen de Renderklippen **afwijken** van de landelijke trend. Hieraan liggen mogelijk oorzaken ten grondslag (zie paragraaf 4.3) die met de inventarisatiemethodiek te maken hebben of juist met het terreinbeheer van de Renderklippen. Waar mogelijk wordt dit in de soorttekst benoemd.

Een diepere **analyse van de broedvogelbevolking** is opgenomen in hoofdstuk 6 Analyse broedvogelbevolking. Dit beschrijft de broedvogelbevolking in termen van **aantallen soorten en territoria** (paragraaf 6.1), vogels van **Rode Lijst** (paragraaf 6.2), vogels van **Natura 2000** (paragraaf 6.3) en Vogels en beheer (**ecologische vogelgroepen**) (paragraaf 6.4) En er wordt een korte analyse gemaakt speciaal van de **verdwenen en nieuwe soorten broedvogels** (paragraaf 6.5) en de **thematische weergaven** via kaarten (paragraaf 6.6).

Vanuit de analyse per ecologische vogelgroep worden ook verspreidingskaarten van ecologische vogelgroepen getoond. Zie kaartbijlagen in hoofdstuk 10. Om deze reden zijn in dit rapport géén verspreidingskaarten opgenomen van individuele vogelsoorten.

5.2 Broedvogellijst

De resultaten van de broedvogelinventarisatie zijn in de broedvogellijst opgenomen. Zie tabel 3 Broedvogellijst Renderklippen (2009/2025). Tevens opgenomen als bijlage 1.

Hierin staan de vogelsoorten opgesomd in taxonomische volgorde met de EURING-code, de Nederlandse naam, de aantallen territoria in 2009 en 2025 en daarbij enkele kwalificerende gegevens. Dit zijn (indien van toepassing) de vermelding op de Rode Lijst, de doelsoorten van Vogelrichtlijn/Natura 2000 en (voor elke vogelsoort) de ecologische vogelgroep en de landelijke trend (laatste 12 jaar).

EURING	Nederlandse naam	2009	2025	Rode Lijst	Natura 2000	Vogel-groep	Trend landelijk
1610	Grauwe gans	-	3			102	toename
1700	Nijlgans	1	1			103	stabiel
1860	Wilde eend	7	5			103	afname
1861	Soepeend	1	-			103	afname
2670	Havik	-	1			807	stabiel
2690	Sperwer	1	-	Oranje Lijst		807	afname
2670	Buizerd	1	4			807	toename
3700	Kwartel	-	1			402	toename
4290	Meerkoet	-	1			103	toename
4930	Kievit	6	-	Oranje Lijst		401	afname
6680	Holenduif	2	7			806	toename
6680	Houtduif	12	15			801	toename
7240	Koekoek	3	3	KW		999	toename
7670	Ransuil	1	1	KW		801	afname
7780	Nachtzwaluw	2	14			702	toename
8480	Draaihals	-	1	EB	VR	702	toename
8560	Groene specht	1	4			804	toename
8630	Zwarte specht	1	3		VR	804	toename
8760	Grote bonte specht	8	16			804	toename
8870	Kleine bonte specht	2	1			805	toename
9740	Boomleeuwerik	7	4		VR	702	toename
9760	Veldleeuwerik	11	18	GE		402	afname
9920	Boerenzwaluw	2	14	GE		901	afname
10090	Boompieper	33	38			702	stabiel
10110	Graspieper	9	16	GE		402	toename
10201	Witte kwikstaart	1	2			901	stabiel
10660	Winterkoning	16	20			604	toename
10840	Heggenmus	4	1			603	afname
10990	Roodborst	15	33			604	toename
11220	Gekraagde roodstaart	7	9			702	toename
11390	Roodborsttapuit	13	32		VR	603	toename
11870	Merel	21	35			604	afname
12000	Zanglijster	6	8			604	toename

EURING	Nederlandse naam	2009	2025	Rode Lijst	Natura 2000	Vogel-groep	Trend landelijk
12020	Grote lijster	3	4	KW		803	stabiel
12750	Grasmus	-	2			603	toename
12760	Tuinfluit	1	-			603	toename
12770	Zwartkop	9	19			604	toename
13110	Tijftjaf	5	15			803	toename
13120	Fitis	12	21			603	afname
13140	Goudhaan	18	28			802	afname
13150	Vuurgoudhaan	-	1			802	toename
13350	Grauwe vliegenvanger	1	4	GE		805	toename
13490	Bonte vliegenvanger	2	3			805	toename
14370	Staartmees	4	5			604	afname
14400	Glanskop	4	6			805	stabiel
14420	Matkop	1	1	GE		604	afname
14540	Kuifmees	9	9	Oranje Lijst		802	stabiel
14610	Zwarte mees	9	3	GE		802	afname
14620	Pimpelmees	15	42			805	toename
14640	Koolmees	20	30			801	toename
14790	Boomklever	5	7			806	toename
14870	Boomkruiper	14	17			804	toename
15390	Gaai	6	5			801	stabiel
15671	Zwarte kraai	4	11			703	stabiel
15720	Raaf	-	1	GE		807	toename
15820	Spreeuw	2	3	Oranje Lijst		804	toename
15910	Huismus	20	21	GE		901	toename
15980	Ringmus	1	-	GE		804	afname
16360	Vink	32	47			801	toename
16490	Groenling	2	-			703	afname
16530	Putter	1	12			703	toename
16540	Sijs	1	-			802	stabiel
16600	Kneu	4	5	GE		603	toename
16660	Kruisbek	2	-			802	afname
17100	Goudvink	2	3			604	afname
17110	Appelvink	7	17			803	toename
18750	Geelgors	-	1			702	afname
	Totaal soorten	58	59				
	Totaal territoria	410	654				

Tabel 3. Broedvogellijst Renderklippen (2009/2025).

Legenda Rode Lijst: GE = gevoelig, KW = kwetsbaar, EB = ernstig bedreigd.

Legenda Natura2000: VR = doelsoort Vogelrichtlijn.

Vogelgroep = verwijzing naar ecologische vogelgroep in paragraaf 6.3.

Trend landelijk = landelijke trend laatste 12 jaar (website Sovon 2025), **vet** = sterke af- of toename.

5.3 Beschrijving per vogelsoort

Per vogelsoort wordt een beschrijving gegeven van de vogelsoorten die in 2025 als broedvogel aanwezig waren. Bij de duiding voor broedvogels is de term 'territoria' gebruikt, aangezien bij het BMP geen nesten worden gezocht en dus ook niet zijn gevonden. De waarnemingen van de niet-broedvogels worden beschreven in paragraaf 5.4 Waarnemingen niet-broedvogels.

Een toelichting op de uitkomsten per vogelsoort is van belang voor een verantwoorde interpretatie van het inventarisatieresultaat in 2025. Het is voor een aantal soorten broedvogels niet eenvoudig de broedvogelaantallen van 2009 en 2025 met elkaar te vergelijken zonder toelichting. Daarop is in paragraaf 4.3 Methodologische verschillen in onderzoeken 2009 en 2025 al nader ingegaan. Ook moet bedacht worden dat we hier de verandering beschouwen als een 'trend' over de periode 2009-2025, terwijl het in feite 'slechts' over twee momentopnamen gaat, met een tussenperiode van 16 jaar. In de tussenliggende jaren hebben géén inventarisaties plaats gevonden!

Een rode draad is dat de vogelbevolking zich positief heeft ontwikkeld. Voor een flink aantal vogelsoorten lijkt dit terug te voeren op het feit dat de vogelsoort het landelijk ook goed doet. Het is dan niet zozeer te danken aan de kwaliteiten van de Renderklippen. Voor een ander deel heeft het juist te maken met veranderingen in het terrein de Renderklippen, zoals een extensivering van het beheer. En tot slot heeft de ogenschijnlijke vooruitgang van enkele vogelsoorten (vooral die met grote territoria) te maken met de wijze waarop de BMP-methode is toegepast (meerdere nieuwe waarnemers, inventarisatie per fiets, interpretatie via Avimap e.d.).

De veranderingen in het terrein zijn niet 'gemeten'. Maar in grote lijnen vallen ontwikkelingen in het bos en in de heide op. Voor meerdere soorten holenbroeders geldt dat door het ouder worden van het bos er geleidelijk meer nestholten ter beschikking komen. Ook is het bosbeheer ten opzichte van 2009 enigszins geëxtensiveerd, waardoor er meer op stam stervende bomen aanwezig zijn, wat gunstig is voor holenbroeders. Ook het heidebeheer is in het kader van de doelstellingen van het Natura 2000 beleid Veluwe geëxtensiveerd. Er is minder heide gemaaid, de verspreide bomen op de heide zijn ouder geworden en er is hier en daar wat opslag in de heide van met name Grove den. Voor een aantal vogelsoorten heeft dit gunstig uitgepakt en voor een enkele soort is de extensivering wellicht juist ongunstig.

Appelvink

2009: 7 territoria / 2025: 17 territoria

Staat van instandhouding: **gunstig**

Trend landelijk: **toename**

De Appelvink-territoria concentreerden zich met name in het gedeelte loofbos bij de Noordelijke Horsthoekerbeek. Ten opzichte van 2009 een toename van 7 naar 17 territoria. Landelijk neemt de Appelvink toe door het ouder worden van de houtopstanden en een toename van het aandeel loofhout.

Appelvink. Foto: GJvD.

Boerenzwaluw (Rode Lijst: gevoelig)

2009: 2 territoria / **2025:** 14 territoria

Staat van instandhouding: **zeer ongunstig**

Trend landelijk: **stabiel**

De Boerenzwaluwen broeden in de schaapskooi en de overige dierenverblijven. De toename van 2 territoria naar 14 getelde nesten heeft ten dele te maken met het feit dat in 2025 de schaapsherder de gelegenheid bood in de opstallen de nesten te tellen, waardoor een betere inschatting is te maken. Voor een deel lijkt er gevoelsmatig ook echt sprake van een toename.

Sinds 2019 lijkt de populatie van de Boerenzwaluw landelijk juist weer iets te dalen. Vooralsnog is het niet duidelijk waarom er een krimp van de broedpopulaties plaatsvindt.

Bonte vliegenvanger

2009: 2 territoria / **2025:** 3 territoria

Staat van instandhouding: **gunstig**

Trend landelijk: **toename**

De Bonte vliegenvangers concentreren zich in de houtopstanden bij de Noordelijke Horsthoekerbeek en broeden daar in natuurlijke holten (niet in nestkasten). Het is daar een typerende vogel van oud bos.

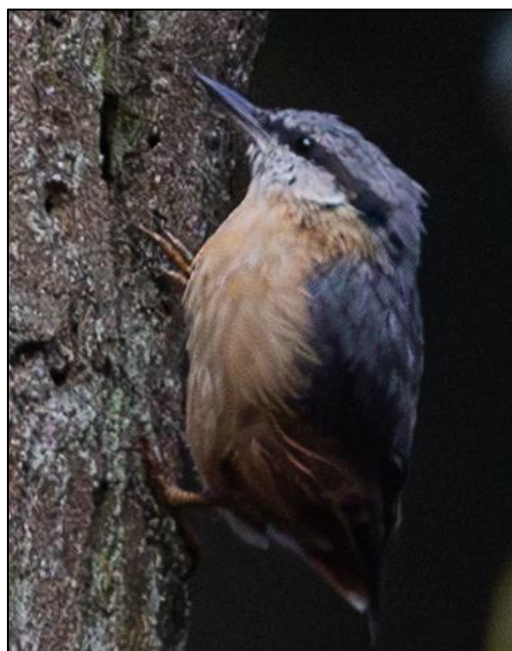
Boomklever

2009: 5 territoria / **2025:** 7 territoria

Staat van instandhouding: **gunstig**

Trend landelijk: **toename**

Vier van de zeven territoria zijn vastgesteld in de houtopstanden bij de Noordelijke Horsthoekersbeek. Boomklevers profiteren hier van ouder wordend bos.

Boomklever. Foto: GJvD.

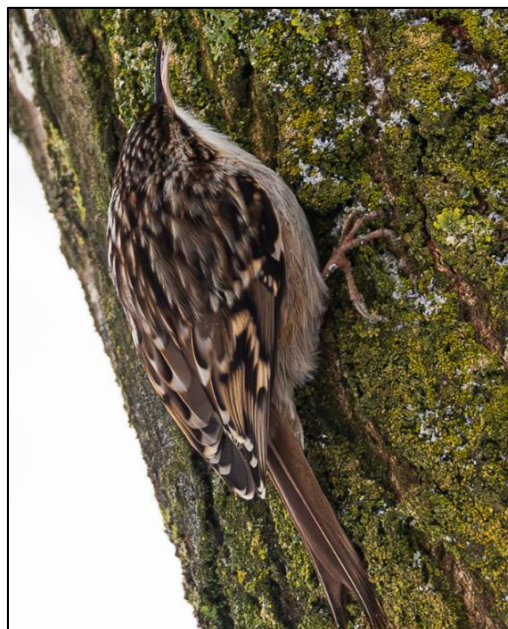
Boomkruiper

2009: 14 territoria / **2025:** 17 territoria

Staat van instandhouding: **gunstig**

Trend landelijk: **toename**

De Boomkruiper zit vooral in de oudere houtopstanden en in het 'Blokjesbos', waar dode fijnsparren aanwezig zijn, hier waren de meeste territoria aanwezig. Boomkruipers profiteren ook van ouder wordend bos, waar ze bijna uitsluitend op de dikke boomstammen voedsel zoeken.

Boomkruiper. Foto: GJvD.

Boomleeuwerik

2009: 9 territoria / **2025:** 4 territoria

Staat van instandhouding: **gunstig**

Trend landelijk: **toename**

De Boomleeuwerik is een typische broedvogel van heidegebied met hier en daar open, zandige vegetaties. Het is een doelsoort van Natura 2000. Het aantal territoria is ten opzichte van 2009 van negen broedterritoria afgenomen naar vier. Dit is niet verwonderlijk, gelet op de extensivering van het heidebeheer en verharding van enkele wegen en paden. Hierdoor is er minder kale zandgrond aanwezig en minder lage heidevegetaties. Voor deze heidesoort is de wijziging van het heidebeheer ongunstig. Landelijk zit de Boomleeuwerik in de lift.

Boompieper

2009: 33 territoria / **2025:** 38 territoria

Staat van instandhouding: **gunstig**

Trend landelijk: **stabiel**

De Boompieper is een typische bosrandvogel die ook profiteert van open boomgroepen in de heide waar kenmerkende zangposten zijn voor het in een baltsvlucht afbakenen van territoria. Ten opzichte van 2009 is er niet veel gewijzigd. Ook landelijk is er geen significante toe- of afname.

Boompieper. Foto: MB.

Buizerd

2009: 1 territoria / **2025:** 4 territoria

Staat van instandhouding: **gunstig**

Trend landelijk: **toename**

Buizerds bouwen bij voorkeur een nest in de randzones van houtopstanden. Vanuit deze randen wordt gejaagd. Wij hebben vier territoria vastgesteld op basis van het aantal genoteerde waarnemingen en de clustering in Avimap. Er is niet naar nesten gezocht en er zijn ook geen nesten gevonden.

Ten opzichte van 2009, met één territorium is dit wel een zeer forse 'toename'. Dit aantal territoria is aan de hoge kant voor alleen de Renderklippen. Het betreft territoria die zich sowieso tot ver buiten de Renderklippen uitstrekken. Mogelijk zijn ook de waarnemingen in het veld verkeerd geïnterpreteerd met als gevolg een te hoog aantal territoria.

Buizerd. Foto: MB.

Draaihals (Rode Lijst: ernstig bedreigd)

2009: 0 territoria / **2025:** 1 territorium

Staat van instandhouding: **zeer ongunstig**

Trend landelijk: **sterke toename**

De staat van instandhouding is zeer ongunstig, maar het aantal territoria is in de laatste 15 jaar landelijk wel verdubbeld. De toename van de Draaihals hangt vermoedelijk samen met klimaatverandering, resulterend in warmere zomers en meer voedsel (insecten).

De Draaihals is de meest bijzondere broedvogel van de Renderklippen!

Draaihalzen profiteren van oudere berken (op de rand van) de heide, die op stam sterven. Berken bestaan uit zachthout, waarin spechten vrij gemakkelijk nesten uithakken. Waar Draaihalzen dan weer gebruik van maken omdat ze zelf geen nestholte kunnen hakken.

De Draaihals is doelsoort van Natura 2000. Het tolereren van berkenopslag in de heide, wat vervolgens uit kan groeien tot bomen is een gunstige beheermaatregel. Dode berken moeten niet worden opgeruimd! Ook de extensivering van het bosbeheer in de bosranden kan positief uitpakken voor deze zeldzame holenbroeder. Belangrijk is het handhaven van open, zandige vegetaties.

Heidelandschap aan de Elburgerweg met opslag van Ruwe berk en open, zandige vegetaties. Een belangrijk leefgebied voor de Draaihals. Foto: AH.

Fitis. Foto: CF.

Fitis

2009: 12 territoria / **2025:** 21 territoria

Staat van instandhouding: **matig ongunstig**

Trend landelijk: **afname**

Hoewel in de Renderklippen een toename is vastgesteld, is de landelijk de staat van instandhouding matig ongunstig. Dit heeft geen eenduidige oorzaak maar wordt toegeschreven aan een combinatie van factoren waaronder ook vegetatiesuccessie. Zodra jong bos vanuit de dichte fase doorgroeit naar de stakenfase of jonge boomfase verdwijnt de Fitis.

Als (omgekeerd) heide de kans krijgt met struiken begroeid te raken ontstaat hier juist nieuw leefgebied voor de Fitis. In de Renderklippen is de toename toe te schrijven aan de ontwikkeling van opslag in de heide op het Eper deel van de Renderklippen. Als opgaand bos sterk gedund wordt, waardoor een struiklaag de kans krijgt, dan vestigen zich hierin ook wel eens Fitissen.

Gaai

2009: 6 territoria / **2025:** 5 territoria

Staat van instandhouding: **gunstig**

Trend landelijk: **stabiel**

De broedterritoria van de Gaai komen verspreid voor in de houtopstanden op de Renderklippen.

Gaai. Foto: CF.

Geelgors

2009: 0 territoria / **2025:** 1 territorium

Staat van instandhouding: **zeer ongunstig**

Trend landelijk: **afname**

De toekomstverwachting voor de Geelgors is zeer ongunstig, door de stikstof-depositie en voedselgebrek op de droge heide.

Op sommige heidevelden in Epe en Heerde is de Geelgors als broedvogel niet eens meer aanwezig.

Geelgors. Foto: CF.

Gekraagde roodstaart

2009: 7 territoria / **2025:** 9 territoria

Staat van instandhouding: **zeer ongunstig**

Trend landelijk: **toename**

De staat van instandhouding is zeer ongunstig, terwijl de Nederlandse broedpopulatie de laatste 10 jaar wel weer een positieve trend laat zien.

Het gewijzigd bosbeheer met meer aandacht voor dood hout bos in het bos is positief voor de broedpopulatie van de Gekraagde roodstaart.

Gekraagde roodstaart in de ochtendschemer. Foto: MB.

Glanskop

2009: 4 territoria / **2025:** 6 territoria

Staat van instandhouding: **gunstig**

Trend landelijk: **stabiel**

Ook de Glanskop profiteert van het ouder en meer gelaagd worden van het bos. Ook profiteert de Glanskop van het licht gewijzigde beheer met meer dood hout in het bos.

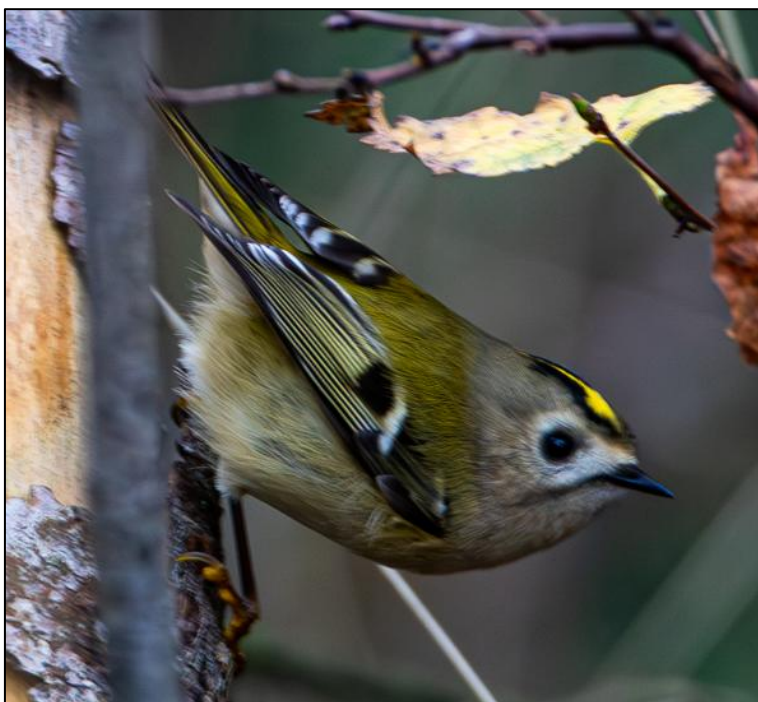
Goudhaan

2009: 18 territoria / **2025:** 28 territoria

Staat van instandhouding: **zeer ongunstig**

Trend landelijk: **afname**

Deze landelijke afname wordt mede veroorzaakt door klimatologische omstandigheden (verdroging), waardoor vooral Fijnsparren afsterven door toedoen van de Letterzetter. Voor de Renderklippen zien we vooralsnog ten opzichte van 2009 juist een forse toename in de Douglasvakken.

Goudhaan. Foto: GJvD.

Goudvink

2009: 2 territoria / **2025:** 3 territoria

Staat van instandhouding: **gunstig**

Trend landelijk: **afname**

Staat van instandhouding is gunstig. Wel landelijk een significante lichte afname in bossen die last hebben van verdroging.

Grasmus

2009: 0 territoria / **2025:** 2 territoria

Staat van instandhouding: **gunstig**

Trend landelijk: **toename**

De twee broedparen van de Grasmus waren aanwezig op de 'klippen' waar in het zuidelijke deel relatief veel opslag aanwezig is op de heide.

Graspieper (Rode Lijst: gevoelig)

2009: 9 territoria / **2025:** 16 territoria

Staat van instandhouding: **zeer ongunstig**

Trend landelijk: **toename**

Staat van instandhouding is landelijk zeer ongunstig. Dit heeft te maken met zeer ongunstige biotoop-ontwikkelingen in delen van het landelijk gebied. Voor de Renderklippen geldt voornamelijk nog geen achteruitgang ten opzichte van 2009! De 'toename' is mogelijk deels toe te schrijven aan de methodiek.

Graspieper. Foto: CF.

Grauwe gans

2009: 0 territoria / **2025:** 3 territoria

Staat van instandhouding: **gunstig**

Trend landelijk: **toename**

Eén paar bevond zich in en bij het Pluizenmeer en twee paar waren aanwezig in en bij het Wollegrasven. Er is niet (succesvol) gebroed.

Grauwe vliegenvanger (Rode Lijst: gevoelig)

2009: 1 territorium / **2025:** 4 territoria

Staat van instandhouding: **zeer ongunstig**

Trend landelijk: **toename**

Op de Renderklippen waren drie van de vier territoria aanwezig in de houtopstanden bij de Noordelijke Horsthoekerbeken.

Groene specht

2009: 1 territorium / **2025:** 4 territoria

Staat van instandhouding: **gunstig**

Trend landelijk: **toename**

Klimatologische omstandigheden zorgen ervoor dat er meer mieren als voedsel beschikbaar zijn. Tevens is het ontbreken van strenge winters gunstig voor de ontwikkeling van broedpopulaties. Ook is het gewijzigde bosbeheer positief voor de broedpopulatie.

Groene specht man. Foto: BW.

Familie Groene specht en een Boerenzwaluw die langs scheert. Foto: GJvD.

Groenling

2009: 2 territoria / **2025:** 0 territoria

Staat van instandhouding: **gunstig**

Trend landelijk: **afname**

De Groenling is in 2025 niet vastgesteld als broedvogel. Groenlingen broedden nooit in hoge aantallen op de Renderklippen. Natuurgebieden worden vaak gemeden door de Groenling. Het niet aanwezig zijn in 2025 kan te maken hebben met de vogelziekte het Geel, waardoor veel Groenlingen het loodje hebben gelegd. Sinds 2015 neemt de stand met 5% per jaar af.

Grote bonte specht

2009: 8 territoria / **2025:** 16 territoria

Staat van instandhouding: **gunstig**

Trend landelijk: **toename**

Het gewijzigde bosbeheer is gunstig voor ontwikkeling van de broedpopulatie door de aanwezigheid van meer dood hout.

Grote lijster (Rode Lijst: kwetsbaar)

2009: 3 territoria / **2025:** 4 territoria

Staat van instandhouding: **zeer ongunstig**

Trend landelijk: **stabiel**

De Grote Lijster heeft belang bij halfopen landschap, bezet grote territoria en foerageert graag op grasland, zoals de schapenweides.

Havik

2009: 0 territoria / **2025:** 1 territorium

Staat van instandhouding: **gunstig**

Trend landelijk: **stabiel**

In 2009 bezette de Havik wel één territorium in de directe omgeving. In 2025 is een territorium vastgesteld binnen het telgebied, zonder aanwijzingen voor broeden. De toename van 0 naar 1 is dus toe te schrijven aan de methodiek.

Heggenmus

2009: 4 territoria / **2025:** 1 territorium
Staat van instandhouding: **matig ongunstig**
Trend landelijk: **afname**

Het ouder worden van het bos kan een oorzaak zijn van de achteruitgang op de Renderklippen. De Heggenmus is een struweelvogel.

Heggenmus: foto CF.

Holenduif

2009: 2 territoria / **2025:** 7 territoria
Staat van instandhouding: **gunstig**
Trend landelijk: **toename**

Het merendeel van de Holenduiven heeft een territorium in de opstanden bij de Horsthoekerbeken en één paar zit in de schaapskooi. Het ouder worden van het bos en meer aandacht voor dood hout is positief voor de ontwikkeling van populaties van de Holenduif. Ze broeden in oude nestholten van de Zwarte specht.

Holenduif. Foto: CF.

Houtduif

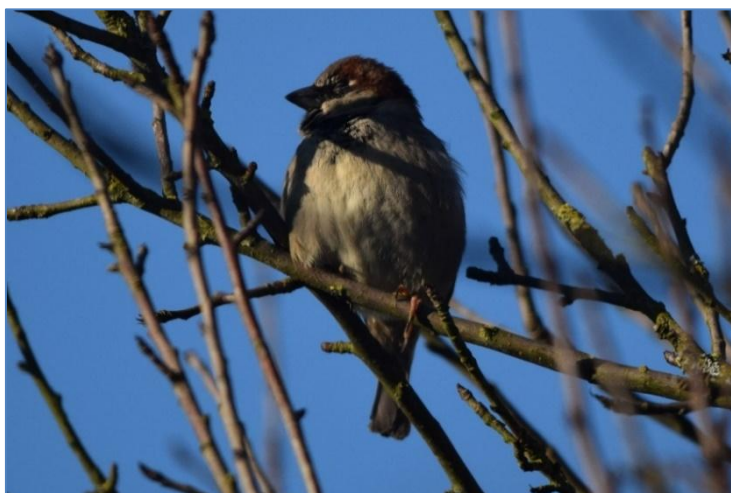
2009: 12 territoria / **2025:** 15 territoria
Staat van instandhouding: **matig ongunstig**
Trend landelijk: **toename**

Afname van broedpopulaties vinden vooral plaats in het landelijk gebied door intensivering van de landbouw. Daarentegen vindt een toename plaats van de broedpopulaties in het stedelijk gebied.

Huismus (Rode Lijst: **gevoelig**)

2009: 20 territoria / **2025:** 21 territoria
Staat van instandhouding: **zeer ongunstig**
Trend landelijk: **toename**

Op de Renderklippen broeden de Huismussen in de schaapskooi en bijgebouwen. Het gaat hier goed met de Huismus! Landelijk is de staat van instandhouding zeer ongunstig, hoewel lokaal significante toenames zijn, dan wel geen aantalsverandering optreedt. Er zijn meerdere redenen dat Huismussen in bepaalde delen van Nederland afnemen. Intensivering van de landbouw heeft negatieve gevolgen op de broedpopulatie en ook stedelijke vernieuwingen leiden ertoe dat er minder nestelgelegenheid is.

Huismus: foto MB.

Kievit (Oranje Lijst)

2009: 6 territoria / **2025:** 0 territoria

Staat van instandhouding: **zeer ongunstig**

Trend landelijk: **afname**

De Kievit is in 2025 niet meer vastgesteld als broedvogel. In 2009 was er nog korte, gemaaide heide, doordat er in die periode (jaren 2000) veel heide gemaaid werd. De Kieviten profiteerden van de korte vegetaties. De laatste jaren wordt er vrijwel nauwelijks nog heide gemaaid en is relatief veel doorgegroeide heide aanwezig. Voor de Kievit is hoge heide een belemmering om te foerageren en te broeden.

Kievit, verdwenen van de Renderklippen. Foto: MB.

Kleine bonte specht

2009: 2 territoria / **2025:** 1 territorium

Staat van instandhouding: **gunstig**

Trend landelijk: **toename**

Het ouder worden van bos is een belangrijke factor voor de landelijke toename van de Kleine bonte specht. In de Renderklippen is in 2025 één territorium minder vastgesteld dan in 2009.

Kneu (Rode Lijst: gevoelig)

2009: 4 territoria / **2025:** 5 territoria

Staat van instandhouding: **zeer ongunstig**

Trend landelijk: **toename**

De Kneu houdt stand. Staat van instandhouding is landelijk zeer ongunstig, met lokaal wel positieve trends in met name agrarische gebieden met kleinschalige strokenteelt en aanplant van struwelen en hagen.

Koekoek (Rode Lijst: kwetsbaar)

2009: 3 territoria / **2025:** 3 territoria

Staat van instandhouding: **zeer ongunstig**

Trend landelijk: **toename**

Op de heide waren maximaal drie mannetjes Koekoek tegelijk aanwezig, waardoor geconcludeerd is dat er drie territoria zijn. Elk territorium van een mannetje Koekoek strekt zich uit tot ver buiten het telgebied de Renderklippen!

In 2009 is de aanwezigheid van één vrouwtje Koekoek vastgesteld. In 2025 was dit ook het geval. Op de Veluwe zijn waarschijnlijk de Graspieper, Heggenmus en Witte kwikstaart waardvogel voor de Koekoek. Er is niet duidelijk of de Koekoek zich in de Renderklippen succesvol voortplant.

De Koekoek heeft een complexe broedbiologie. De vrouwtjes specialiseren zich vaak op één soort waardvogel. Het parasiteren van nesten door het vrouwtje Koekoek kan alleen tijdens een specifiek moment tijdens de eileg en daardoor heeft ieder vrouwtje tientallen potentiële gastouderparen nodig om zich succesvol voort te planten. Uitkijkposten, zoals solitaire bomen op de heide, zijn van groot belang voor de Koekoek. De Koekoek eet zelf grote, harige rupsen.

Koekoek mannetje op uitkijkpost. Foto: GJvD.

De landelijke staat van instandhouding is zeer ongunstig, de Koekoek komt vergeleken met de jaren zeventig niet overal in Nederland meer voor! Over de lange termijn bezien is de landelijke afname van de Koekoek een complexe puzzel. Afname van waardvogels en een verschuiving van de aanwezigheid van rupsen in het voorjaar zijn hier mede debet aan een landelijke afname van de broedpopulatie. De laatste jaren is er een lichte toename van het aantal Koekoeken, onder andere op de Veluwe!

Koolmees

2009: 20 territoria / **2025:** 30 territoria

Staat van instandhouding: **gunstig**

Trend landelijk: **toename**

De Koolmees is flink toegenomen blijkt uit de nieuwste telronde.

Kruisbek

2009: 2 territoria / **2025:** 0 territoria

Staat van instandhouding: **gunstig**

Trend landelijk: **sterke afname**

De Kruisbek is in 2025 niet vastgesteld als broedvogel. De Kruisbek is vooral een invasiesoort uit het hoge noorden, die we vooral na invasies in de herfst het daaropvolgende voorjaar in lage dichtheden broedend aantreffen in de Veluwe bossen en dan met name in Grove den of Douglas.

Koolmees man: foto GPE.

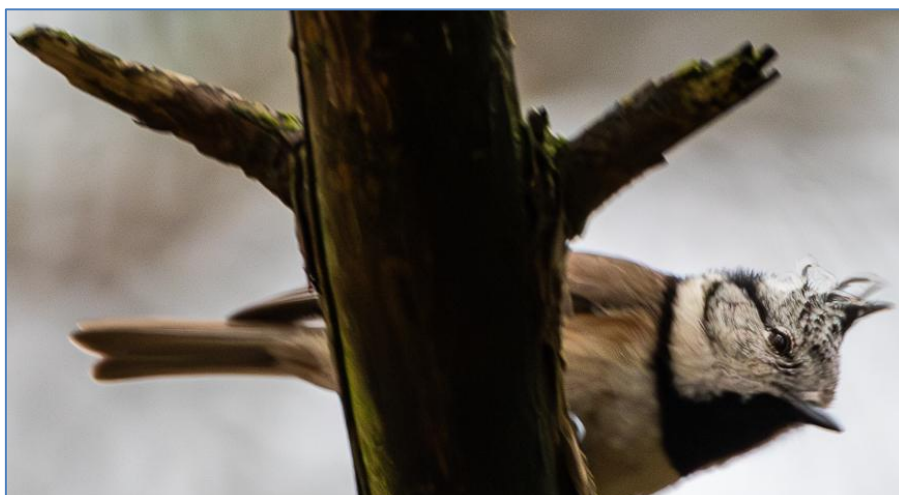
Kuifmees (Oranje Lijst)

2009: 9 territoria / **2025:** 9 territoria

Staat van instandhouding: **matig ongunstig**

Trend landelijk: **stabiel**

De ongunstige staat van instandhouding vloeit voortuit het gewijzigde bosbeheer; meer aanplant en natuurlijke ontwikkeling van loofhout, waardoor er minder naaldhout aanwezig is. Kuifmezen zijn primaire naaldhoutsoorten voor de broedbiotoop.

Kuifmees op dood hout. Foto: GJvD.

Kwartel

2009: 0 territoria / **2025:** 1 territorium

Staat van instandhouding: **zeer ongunstig**

Trend landelijk: **toename**

De Kwartel vertoont lokaal in sommige jaren een invasie-achtig voorkomen. Op de Renderklippen werd slechts éénmaal op 16 mei een Kwartel roepend gehoord in de heide ten zuiden van de schaapskooi. Deze éénmalige waarneming geldt als voldoende om van een territorium te spreken.

Matkop (Rode Lijst: gevoelig)

2009: 1 territorium / **2025:** 1 territorium

Staat van instandhouding: **zeer ongunstig**

Trend landelijk: **sterke afname**

De staat van instandhouding van de Matkop in Nederland is zeer ongunstig. In 15 jaar is de broedvogelpopulatie van de Matkop in Nederland gehalveerd. De Matkop was al geen algemene vogel. Op de Renderklippen is in 2009 en 2025 één Matkop geteld binnen de grenzen van het telgebied. In 2025 is slechts één waarneming gedaan zonder aanwijzingen voor broeden, in 2009 is een nestvondst gedaan. Net buiten het telgebied waren toen nog drie territoria, in 2025 waren er niet eens andere waarnemingen... De broedbiotoop voor de Matkop is mogelijk door een complex van factoren langzaam gewijzigd. Matkopen leven voornamelijk in jong (nat) loofbos, maar ook in de dichte fase en stakenfase van droog Grovedennenbos. Hier hakken ze vaak een eigen nestholte in een dode, vermolmde els of op de Veluwe in een berk of den. De Matkop is een vogelsoort waarvoor het van levensbelang is dat dode bomen in het bos blijven staan! In bossen van de Veluwe lijkt de competitie om nestholten met Koolmees en Pimpelmees een rol te spelen. De Grote bonte specht, die ook op dode bomen foerageert, predeert ook wel nesten van de Matkop. En deze drie concurrerende vogelsoorten doen het op de Veluwe *wel* goed. Verwacht wordt dat de Matkop wel eens helemaal kan verdwijnen uit de Renderklippen en omgeving.

Pluizenmeer. In 2009 hakte een Matkop nog een nestholte in een berkenstomp op de oever van het Pluizenmeer. In 2025 is deze vogelsoort daar verdwenen. Foto website Visit Heerde.

Meerkoet

2009: 0 territoria / **2025:** 1 territorium

Staat van instandhouding: **gunstig**

Trend landelijk: **toename**

Op het Pluizenmeertje was een paartje Meerkoeten aanwezig. Dat werd na een aantal bezoeken niet meer waargenomen, mogelijk is het biotoop voor deze soort wat marginaal. De waarnemingen zijn wel voldoende om van een territorium te spreken.

Merel

2009: 21 territoria / **2025:** 35 territoria

Staat van instandhouding: **gunstig**

Trend landelijk: **afname**

De landelijke afname van de broedpopulatie kent meerdere oorzaken. Na 2016 was er een sterke terugval van het aantal Merels door het Usutu-virus. Ook droge voorjaren spelen de Merel parten, doordat regenwormen dan niet bereikbaar zijn.

Merel mannetje. Foto: CF.

Nachtzwaluw

2009: 2 territoria / **2025:** 14 territoria

Staat van instandhouding: **gunstig**

Trend landelijk: **toename**

Het aantal Nachtzwaluwen op de Renderklippen is explosief toegenomen. Van twee naar veertien territoria! Deze toename is reëel. In Nederland is de populatie sinds 2009 méér dan verdubbeld. Zoals vaak het geval is, ligt er een complex van factoren ten grondslag aan elke populatieontwikkeling. Door onderzoek wordt er in zijn algemeenheid steeds meer bekend over de levenswijze van deze mysterieuze vogel, maar er is nog veel te ontdekken.

Tegenwoordig is de winteroverleving in zuidelijk Afrika beter dan tijdens droogte tientallen jaren geleden. Nachtzwaluwen zijn trouw aan de plek waar ze broeden én de plek waar ze overwinteren! Het is zelfs vastgesteld dat Nachtzwaluwen, na in Afrika overwinterd te hebben, het volgende voorjaar tot op 10 cm nauwkeurig op dezelfde plaats broeden!

Het voedsel bestaat uit o.a. nachtvlinders en kevers.

Met grote, typische heidevlinders gaat het niet goed, met algemenere, kleine soorten wel. Ook de Meikever kan als voedsel dienen en daarmee gaat het goed. Mogelijk dragen de warme zomers bij aan een betere voedselsituatie, zoals de warme zomers ook meer kans bieden op een succesvol tweede legsel. Dit alles draagt bij aan betere voortplanting en een populatietoename.

Zomerbiotoop van de Nachtzwaluw: heide met kale, zandige plekken en verspreide boomgroei. Foto: AH.

Uit zenderonderzoek elders is overigens bekend dat Nachtzwaluwen tot op kilometers afstand van de broedplaats kunnen foerageren, ook in cultuurland! Daardoor is het voedselgebied aanmerkelijk groter dan alleen het telgebied de Renderklippen.

De Nachtzwaluw is doelsoort van Natura 2000. Bij de broedvogeltellers bestaat de indruk dat het gewijzigde heide- en bosbeheer een positieve heeft invloed op de broedvogelpopulatie. Onder andere het open kappen van strakke bosranden is positief voor de ontwikkeling van de biotoop om in te jagen en te broeden. Van het daadwerkelijke broedsucces hebben we geen kennis, op het vaststellen daarvan is een broedvogelmonitoring niet gericht.

Nijlgans

2009: 1 territoria / **2025:** 1 territoria

Staat van instandhouding: **n.v.t.**

Trend landelijk: **stabiel**

Het paar Nijlganzen was in maart en april aanwezig op en bij het Pluizenmeer. Er zijn geen aanwijzingen voor (succesvol) broeden.

Nijlgans paar. Foto: CF.

Pimpelmees

2009: 15 territoria / **2025:** 42 territoria

Staat van instandhouding: **gunstig**

Trend landelijk: **toename**

Pimpelmezen passen zich makkelijk aan. Droge zomers zijn positief voor de ontwikkeling van broedpopulaties. Het gewijzigde bosbeheer is positief voor de aantalsontwikkeling.

Pimpelmees. Foto: GPE.

Putter

2009: 1 territorium / **2025:** 15 territoria

Staat van instandhouding: **gunstig**

Trend landelijk: **toename**

De Putter is een broedvogel van bosranden, die ook in bossen op de Veluwe (enorm) toeneemt.

Raaf (Rode Lijst: gevoelig)

2009: 0 territoria / **2025:** 1 territorium

Staat van instandhouding: **gunstig**

Trend landelijk: **toename**

In 2009 lag het zwaartepunt van het territorium buiten de Renderklippen, de Raaf was dus wel al aanwezig. Het paar Raven heeft gebroed in de houtopstanden ergens bij de Noordelijke Horsthoekerbeken, net buiten het begrensde telgebied. Het paar werd op 16 mei 2026 gezien met twee juvenielen.

Raaf. Foto: GJvD.

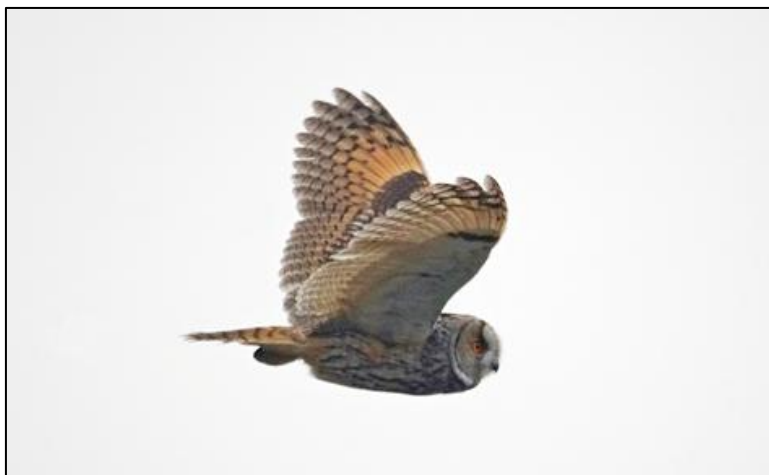
Ransuil (Rode Lijst: kwetsbaar)

2009: 1 territorium / **2025:** 1 territorium

Staat van instandhouding: **zeer ongunstig**

Trend landelijk: **afname**

De populatie Ransuilen gaat in Nederland al 30 jaar achteruit door een combinatie van factoren. Er is minder voedsel (afname veldmuizen door intensieve landbouw), er is verlies van leefgebied en lokaal is er gebrek aan nestgelegenheid door een teruggang van Zwarte kraaien en Eksters. Ook verkeersslachtoffers spelen een rol. En predatie door o.a. Havik en Buizerd speelt een rol.

Ransuil. Foto: GPE.

Tijdens een telling zijn in het gebied Renderklippen ook de resten van een dode Ransuil gevonden.... Op de Renderklippen houdt de Ransuil desondanks vooralsnog stand, het aantal territoria is gelijk aan 2009: één. Bovendien zijn er in 2025 toch ook nog bedelende juvenielen gehoord!!!

Ringmus (Rode Lijst: gevoelig)

2009: 1 territorium / **2025:** 0 territoria

Staat van instandhouding: **zeer ongunstig**

Trend landelijk: **sterke afname**

De Ringmuspopulatie is in Nederland in 15 jaar tijd gehalveerd. En het einde is nog niet in zicht. Wel op de Renderklippen, daar komt de Ringmus nu al niet meer voor.

Ringmus, verdwenen van de Renderklippen, maar dit verdwijnen speelt ook massaal in het agrarische gebied.
Foto: MB.

Roodborst

2009: 15 territoria / **2025:** 33 territoria

Staat van instandhouding: **gunstig**

Trend landelijk: **toename**

Roodborst. Foto: CF.

Ten opzichte van 2009 is in 2025 meer dan 100 % 'toename' vastgesteld. Dit heeft ten dele met de methode te maken. Door de inventarisatie per fiets is het mogelijk meer zangposten te noteren in de ochtendzang, dan wanneer inventarisatie te voet plaats vindt (zoals in 2009).

Roodborsttapuit

2009: 13 territoria / **2025:** 32 territoria

Staat van instandhouding: **gunstig**

Trend landelijk: **toename**

In Nederland is het aantal Roodborsttapuiten sinds 2009 bijna verdubbeld. Ideaal heidehabitat voor de soort bestaat uit structuurrijke heide met microreliëf met een verspreide opslag van solitaire vliegennetjes of braamstruweel. De aantalstoename in Nederland komt ook doordat deze vogel tegenwoordig ook in geschikt cultuurlandschap voorkomt. De Roodborsttapuit is spectaculair toegenomen op de Renderklippen. Voor een klein deel is hier het effect van inventarisatie per fiets verantwoordelijk voor de toename.

Roodborsttapuit. Foto: MB.

Wellicht dat klimatologische omstandigheden een positief effect hebben (dichter bij huis overwinteren, betere winteroverleving, mogelijk meerdere broedsels per jaar). Het ouder worden van de Struikhei en het tolereren van enige opslag heeft zeker een positief effect op de vestiging van Roodborsttapuiten als broedvogel op de Renderklippen. Het gaat goed met deze doelsoort van Natura 2000.

Sijs

2009: 1 territorium / **2025:** 0 territoria

Staat van instandhouding: **gunstig**

Trend landelijk: **stabiel**

De Sijs is niet meer vastgesteld als broedvogel. Sijzen broeden jaarlijks op de Veluwe, maar in zeer lage aantallen, zodat het min of meer toevalstreffers zijn om bij een inventarisatie een territorium vast te stellen.

Soepeend

2009: 1 territorium / **2025:** 0 territoria

Staat van instandhouding: **n.v.t.**

Trend landelijk: **afname**

De 'Soepeend' is strikt genomen geen aparte vogelsoort, maar een bastaard van een Wilde eend met een kweekvorm en heeft daardoor een onzuiver kleed (geen volledige wildkleur). Op 18 en 25 maart is de Soepeend nog waargenomen, maar daarna ontbraken vervolgwaarnemingen om van een 'broedvogel' te spreken. Landelijk neemt het aantal af.

Sperwer (Oranje Lijst)

2009: 1 territorium / **2025:** 0 territoria

Staat van instandhouding: **zeer ongunstig**

Trend landelijk: **afname**

De Sperwer is als broedvogel niet vastgesteld in 2025. In Nederland is aangetoond dat de Sperwer steeds minder in dichte, niet te oude naaldbossen broedt op de hogere zandgronden, maar juist vaker in loofbosjes, wegbepanting of in grote tuinen. Dit heeft te maken met het feit dat door ouder worden van de naaldbossen de stakenfase als geschikt broedbos minder voorkomt, maar ook met voedselgebrek en predatie door Havik.

Spreeuw (Oranje Lijst)

2009: 2 territoria / **2025:** 3 territoria

Staat van instandhouding: **zeer ongunstig**

Trend landelijk: **toename**

Voor de intensivering van de landbouw leidt tot een afname van voedsel voor de Spreeuw. Op de Renderklippen is de Spreeuw als broedvogel nooit talrijk geweest. De afstand tot grasland om te foerageren is groot. De Spreeuw broedt in nestholten van o.a. Grote bonte specht.

Spreeuw. Foto: CF.

Staartmees

2009: 4 territoria / **2025:** 5 territoria

Staat van instandhouding: **zeer ongunstig**

Trend landelijk: **afname**

Onder afname van dichte struiken en de jonge boomfase in bos leidt tot een afname van de broedpopulatie van Staartmezen.

Tijftjaf

2009: 5 territoria / **2025:** 15 territoria

Staat van instandhouding: **gunstig**

Trend landelijk: **significante toename**

Ouder wordend bos zal een positieve bijdrage leveren aan de toename van de broedvogelpopulatie. Vooral als het kronendak van oud bos open gemaakt wordt en er een kruid- en struiklaag tot ontwikkeling komt. In alle geïnventariseerde bospercelen is deze toename te zien.

Tuinfluit

2009: 1 territorium / **2025:** 0 territoria

Staat van instandhouding: **matig ongunstig**

Trend landelijk: **toename**

Tuinfluiters zijn zeldzaam als broedvogel in de Veluwe bossen, het frisgroene, dichte struikgewas ontbreekt en mogelijk is het voedselaanbod voor deze Afrikaganger te beperkt.

Veldleeuwerik (Rode Lijst: **gevoelig**)

2009: 11 territoria / **2025:** 18 territoria

Staat van instandhouding: **zeer ongunstig**

Trend landelijk: **afname**

Staat van instandhouding is ongunstig met lokaal lichte toenames in onder andere braakliggende gebieden. Veldleeuweriken hebben te lijden van de toenemende intensivering in het landelijk gebied.

Op extensief beheerde heidevelden, waar begraaasd wordt, kunnen zich nog

Veldleeuweriken handhaven. Dat is ook

Veldleeuwerik. Foto: MB.

op de Renderklippen het geval. Een toename in het aantal territoria kan een waarnemersinvloed zijn. De Veldleeuwerik is moeilijk te inventariseren.

Vink

2009: 32 territoria / **2025:** 47 territoria

Staat van instandhouding: **gunstig**

Trend landelijk: **toename**

De Vink is één van de talrijkste broedvogels in bossen op de Veluwe. Het ouder worden van het bos zal een positieve bijdrage leveren aan het voorkomen van de Vink. Hoe ouder het bos, hoe meer Vinken, gaat ook in de Renderklippen op.

Vink man. Foto: CF.

Vuurgoudhaan

2009: 0 territoria / **2025:** 1 territorium

Staat van instandhouding: **gunstig**

Trend landelijk: **sterke toename**

De Vuurgoudhaan laat landelijk de laatste 15 jaar een verdubbeling zien van het aantal broedparen. Het is een broedvogel van gemengd bos (naaldbos met loofbomen). Eén van de oorzaken dat de Vuurgoudhaan is toegenomen in de laatste decennia valt te verklaren door mildere winters: ze trekken minder ver weg en overleven vaker een winter. Ook het gewijzigde bosbeheer is positief, doordat er meer variatie in structuur en soorten ontstaat. Het territorium is gevonden in een oud bosperceel met Douglas en loofbomen bijgemengd.

Wilde eend

2009: 7 territoria / **2025:** 5 territoria

Staat van instandhouding: **zeer ongunstig**

Trend landelijk: **afname**

Er wordt veel onderzoek gedaan naar de achteruitgang van de Wilde eend in Nederland. De afname van vogelsoorten in het boerenland, die veroorzaakt worden door de intensivering van de landbouw, pakt voor de Wilde eend ook negatief uit. De kuikenoverleving is minimaal en daardoor loopt de reproductie van Wilde eenden hard terug. In het telgebied houdt deze vogel nog enigszins stand.

Winterkoning

2009: 17 territoria / **2025:** 20 territoria

Staat van instandhouding: **gunstig**

Trend landelijk: **toename**

Ook milde winters leiden tot een lager sterftcijfer van deze typische standvogel. Gevarieerder bosbeheer, waarbij een kruid- en struiklaag in bos de kans krijgt zich te ontwikkelen, draagt ook bij aan een toename van de broedpopulatie.

Winterkoning. Foto: CF.

Witte kwikstaart

2009: 1 territorium / 2025: 2 territoria

Staat van instandhouding: **gunstig**

Trend landelijk: **stabiel**

De Witte kwikstaarten broeden in één van de gebouwen van de schaapskooi.

Witte kwikstaart. Foto: MB.

Zanglijster

2009: 6 territoria / 2025: 8 territoria

Staat van instandhouding: **gunstig**

Trend landelijk: **toename**

Wij hadden meer Zanglijsters verwacht op de Renderklippen. Wellicht is voor de Zanglijster het voedselaanbod (o.a. slakken) te gering door jarenlange droge voorjaren en zomers?

Zanglijster. Foto: MB.

Zwarte kraai

2009: 4 territoria / 2025: 11 territoria

Staat van instandhouding: **gunstig**

Trend landelijk: **stabiel**

Het aantal territoria van 2025 is relatief hoog vergeleken met 2009. Het is een feit dat er meerdere territoria van de Zwarte kraai op de Renderklippen zijn, vooral in de omgeving van de schaapskooi. Zwarte kraaien zijn territoriaal daardoor broeden ze normaal niet dicht op elkaar. De wijze van noteren door de waarnemer en vervolgens de methodiek van clusteren in het programma Avimap kunnen hebben geleid tot een iets te hoog aantal vastgestelde territoria.

Zwarte kraaien broeden onder meer in de vliegdennen. Oude kraaiennesten zijn zeer belangrijk voor vogels zoals Ransuil of Boomvalk om in te broeden!

Zwarte mees (Rode Lijst: gevoelig)

2009: 9 territoria / **2025:** 3 territoria

Staat van instandhouding: **zeer ongunstig**

Trend landelijk: **afname**

Landelijk geldt dat het aandeel sparren (Fijnspar en Douglas) in het bos afneemt en er meer loofhout in het Nederlandse bos komt. Zwarte mezen zijn voor hun broedbiotoop hoofdzakelijk afhankelijk van naaldhout en met name sparrenbossen. De trend in het telgebied de Renderklippen komt overeen met de landelijke situatie. In het 'Blokjesbos' is bijv. een groot aantal Fijnsparren doodgegaan, de Zwarte mees verdween volledig uit dit bosperceel.

Zwarte mees. Foto: GPE.

Bovendien is op de Veluwe in wetenschappelijk onderzoek aangetoond dat mezen, in het bijzonder ook de Zwarte mees, leiden onder stikstofdepositie, verzuring en daarmee gepaard gaand calciumgebrek. Zwarte mezen hebben eieren met afwijkende eischalen (de mezen verwijderden zelf een kwart van de eieren uit het nest) en jonge vogels met extreme botbreuken. Het is niet ondenkbaar dat dit op termijn een verklaring is voor het instorten van de populatie.

Zwarte specht

2009: 1 territorium / **2025:** 3 territoria

Staat van instandhouding: **matig ongunstig**

Trend landelijk: **toename**

Ouder wordend bos is gunstig voor de vestiging van Zwarte spechten. De drie territoria van 2025 geven een ietwat vertekend beeld. Wij hebben niet naar nesten gezocht. De clustering van de ingevoerde waarnemingen door Avimap leidt tot drie territoria die worden toegerekend, terwijl in werkelijkheid deze drie territoria zich uitstrekken over een heel groot gebied dat zich ook buiten de Renderklippen uitstrekt.

Desalniettemin is het voorkomen van de Zwarte specht belangwekkend. In percelen Beukenbos in de hoek van de sprengenkoppen van de Noordelijke Horsthoekerbeek bevinden zich meerdere (oude) nestholten die nog altijd worden gebruikt om in te broeden of te overnachten.

De Zwarte specht is doelsoort van Natura 2000.

Het handhaven van oude Beuken is belangrijk. In oude, niet meer door de Zwarte specht gebruikte hollen broeden ook wel Holenduiven. En ze zijn ook geschikt als kraamkamer voor diverse soorten zoogdieren (o.a. vleermuizen, Eekhoorn en Boomarter).

Zwarte specht met juveniel in Beuk. Foto: CF.

Zwartkop

2009: 9 territoria / **2025:** 19 territoria

Staat van instandhouding: **gunstig**

Trend landelijk: **toename**

Specifiek op de Veluwe wordt door de Zwartkop veel gebroed in bospercelen met een ondergroei van Blauwe bosbes, dit komt ook op de Renderklippen voor. Door vermesting van bossen kan een weelderige onderbegroeiing ontstaan met o.a. braam. Hiervan profiteren Zwartkoppen ook.

Zwartkop mannetje met nestmateriaal. Foto: CF.

5.4 Waarnemingen niet-broedvogels

Wij hebben in deze rapportage alle vogels die zijn waargenomen door de inventaristoren opgenomen. In dit hoofdstuk komen 24 soorten niet-broedvogels aan bod. Het betreft wel slechts een korte vermelding van de waarnemingen, omdat de waarnemingen niet altijd een relatie hebben met het beheer van de Renderklippen.

Aalscholver: op 8 maart één overvliegend exemplaar. Geen binding met Renderklippen.

Blauwe reiger: drie keer werd één enkele Blauwe reiger foeragerend waargenomen in de omgeving van het Pluizenmeer en/of het Wollegrasven.

Boomvalk: (Rode Lijst: **kwetsbaar**): op 29 mei en 9 juni twee waarnemingen van een jagende Boomvalk. Vrijwel zeker broedvogel in de omgeving, buiten het telgebied de Renderklippen.

Bosuil: enkele waarnemingen (11-3, 23-4 en 17-7) van roepende Bosuilen tijdens de avondexcursies. Geen indicatie van broeden binnen het begrensde telgebied Renderklippen. Vermoedelijk broedpaar onder meer op landgoed Renderklippen in Epe. Hier is ook een nestkast aanwezig. Bewoners horen daar vaak Bosuilen roepen. De Bosuilen jagen wel tot op de heide. In 2025 zijn in een grasland tussen de sprengenkoppen ook de resten van een dode Bosuil gevonden!

Brilduiker (Rode Lijst: **kwetsbaar**): eenmaal drie exemplaren aanwezig op Pluizenmeer. Vermoedelijk afkomstig van nabijgelegen infiltratievijvers van Vitens in het Eperholt. Hier is de Brilduiker een broedvogel.

Brilduiker paar. Foto: GJvD.

Gele kwikstaart (Rode Lijst: **gevoelig**): op 23 april is een exemplaar waargenomen foeragerend bij de schaapskooi. Typisch nog een doortrekker.

Gierzwaluw: op 1 juli twee exemplaren foeragerend boven de heide. De heide is foerageergebied.

Groenling: op 6 mei één zingend/roepende vogel aanwezig buiten begrenzing Renderklippen-plot.

IJsvogel: Doelsoort van Natura 2000. Bij enkele beeklopen van de Noordelijke Horsthoekerbeek liggen in totaal minstens drie omgevallen Zomereiken met een omvangrijke wortelkluit. In minimaal twee van deze drie kluiten zit een (oude) nestholte van een IJsvogel. Hoewel het vermoeden bestaat dat er een IJsvogel heeft gebroed (in 2024?), hebben wij dat niet kunnen bevestigen in 2025. Op 9 juni 2025 is wel een IJsvogel waargenomen bij de Horsthoekerbeek. Deze datum valt buiten de datumgrenzen voor het vaststellen van een territorium (periode tussen 15-3 en 15-5). De beeklopen zijn sterk beschaduwd, bevatten veel blad en weinig plantengroei. Ook is de inschatting dat er hierdoor ook relatief weinig geschikt voedsel (visjes, libellenlarven e.d.) te vinden is voor een IJsvogel. Dit maakt de beeklopen minder geschikt als leefgebied. Aan de andere kant is het ook bekend dat een IJsvogel ver kan vliegen om voedsel te halen. Het sprengbos heeft dus wel degelijk betekenis voor de IJsvogel als potentieel broedgebied.

IJsvogel: in 2025 géén broedvogel van de Renderklippen. Foto: JvD.

Keep (Rode Lijst: gevoelig): in maart zijn meerdere Kepen op doortrek zingend en foeragerend waargenomen.

Knobbelzwaan: op 29 mei een groep van zes overvliegende vogels. Geen binding met het terrein.

Kraanvogel (Rode Lijst: gevoelig): op 25 maart werden driemaal twee overtrekkende Kraanvogels waargenomen. Geen binding met het terrein.

Keep man. Foto: CF.

Kramsvogel (Rode Lijst: gevoelig): in 8 en 25 maart en op 6 april zijn respectievelijk één, twee en negen kramsvogels voornamelijk op doortrek waargenomen op de graslanden bij de schaapskooi. Typische doortrekkers. Op 6 mei was nog een paar Kramsvogels aanwezig bij de Paraplu. Dit is weliswaar laat in het voorjaar, maar net vier dagen voor de datumgrens (10-5), waardoor ook dit als doortrek moet worden beschouwd.

Kruisbek: op 23 april is één zingende Kruisbek waargenomen in het Douglas-perceel ten oosten van de schaapskooi. Doordat het bij deze waarneming is gebleven, telt de Kruisbek niet mee als broedvogel. In 2009 was deze nog wel aanwezig als broedvogel.

Middelste bonte specht: in juli zijn twee waarnemingen van Middelste bonte spechten genoteerd. Deze waarnemingen zijn buiten de datumgrens voor het vaststellen van broedparen. Vermoedelijk betreft het dispersie na het broedseizoen. De waarnemingsplekken zijn op zich geen geschikt biotoop voor deze vogel. De verwachting is wel dat de Middelste bonte specht zich kan vestigen als broedvogel in het bos bij de sprengenkoppen van de Noordelijke Horsthoekerbeek.

Middelste bonte specht: foto CF.

Ooievaar: op 8 en 18 maart zijn er twee waarnemingen van een overvliegende Ooievaar verricht. Geen binding met het terrein.

Sijs: enkele roepende ex. in maart, april en juni, maar geen indicatie voor vaststelling van territoria. Op 23 april vloog nog een Sijs langs de bosrand bij landgoed Renderklippen. Dit was in beginsel binnen de datumgrenzen (10-4 en 15-6). Ook op 12 juni is een Sijs gehoord, pal ten oosten van de schaapskooi in het Douglas-bos. Deze waarnemingen zijn onvoldoende om voor de Renderklippen te spreken van een territorium.

Soepeend: op het Pluizenmeer was 18 en 25 maart een 'Soepeend' aanwezig, zonder enige indicatie als broedvogel.

Tapuit (Rode Lijst: **bedreigd):** op 25 maart, 23 april en op 6 mei werd doortrek van Tapuiten vastgesteld. Op 25 maart twee vogels nabij de schaapskooi. Op 23 april inspecteerde een mannetje Tapuit een konijnenhol in de weide bij de schaapskooi. Daarbij in de buurt was ook een vrouwtje. Op 6 mei was er nog een vrouwtje in de heide bij de schaapskooi en vijf pleisterende vogels op de 'klippen'. Er zijn geen aanwijzingen voor broeden. Doelsoort van Natura 2000.

Tapuit. Foto GPE.

Torenvalk (Rode Lijst: **kwetsbaar):** op 25 maart was er een roepende Torenvalk aan de noordzijde van de Renderklippen. Op 6 april was er een roepende Torenvalk bij de Schaapskooi. Op 6 mei waren er twee Torenvalken aanwezig, één bij de Schaapskooi, de ander wat zuidelijker. De aard van de waarnemingen is helaas onvoldoende om van een territorium te spreken. Het is niet uit te sluiten dat een groter territorium aanwezig was en de Renderklippen daarvan deel uitmaakt. De Torenvalk is wel een typische broedvogel van open landschap, waaronder heide.

Wulp: op 8 maart één ex. overvliegend. Geen binding met het terrein. Wulpen broeden al decennialang niet meer op de Veluwe heidevelden.

Zwarte roodstaart: op 25 maart één zingende Zwarte roodstaart bij de Schaapskooi. Blijkbaar een doortrekker, nadien is er niets meer van vernomen.

Zwarte wouw: één overvliegende Zwarte wouw op 6 april die aangemerkt is als doortrekker. Geen directe binding met het terrein.

6. Analyse broedvogelbevolking

6.1 Aantal soorten, aantal territoria en broedvogeldichtheid

De onderstaande tabel 4 geeft een overzicht van het aantal soorten broedvogels en het aantal territoria in 2025 en tevens een vergelijking met de inventarisatie in 2009.

Jaar	Aantal soorten	Aantal territoria	Dichtheid (territoria/10 ha)
2025	59	654	38
2009	58	410	23

Tabel 4. Resultaat broedvogelonderzoek in aantal soorten, aantal territoria en de dichtheid (territoria per 10 hectare).

Binnen het begrensde onderzoeksgebied zijn in 2025 in totaal 59 soorten broedvogels vastgesteld met in totaal 654 territoria. Uitgaande van de oppervlakte van 171,5 hectare, bedraagt de broedvogeldichtheid gemiddeld 38 territoria per 10 hectare. Voor het bosgedeelte ligt de dichtheid in 2025 ongeveer op 135 territoria per 10 hectare, voor de heidegedeelte inclusief schaapskooi op 15 territoria per 10 hectare.

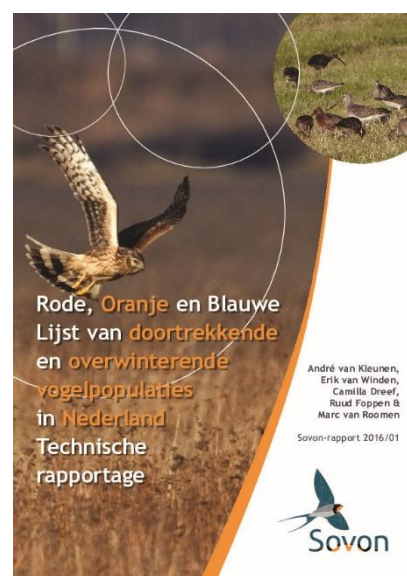
Het **aantal soorten broedvogels is gelijk gebleven** (van 58 in 2009 naar 59 in 2025). Het aantal territoria is echter flink toegenomen (van 410 in 2009 naar 654 in 2025). Dit is een **toename van bijna 60% méér territoria!** De toename valt te verklaren uit het feit dat van veel broedvogels de populaties ook landelijk zijn toegenomen. Voor een deel is het te verklaren vanuit de veranderingen in de Renderklippen zelf: het ouder worden van de houtopstanden en het minder intensieve heidebeheer van de afgelopen jaren. Ten slotte is een deel van de 'toename' niet reëel en toe te schrijven aan de kleine verschillen in de inventarisatiemethodiek.

De aantallen soorten, de aantallen territoria en dus ook de broedvogeldichtheden zijn relatief hoog. **De Renderklippen kan met recht als een vogelrijk gebied worden bestempeld.**

6.2 Vogels van de Rode lijst

De meest actuele officiële Rode Lijst voor broedvogels in Nederland dateert uit 2017 (Staatscourant 2017, nr. 68427), gebaseerd op gegevens van [Sovon](#) en de [Vogelbescherming](#). De onderbouwing is te vinden in het Basisrapport voor de Rode Lijst Vogels volgens Nederlandse en IUCN-criteria (Van Kleunen et al., 2017). Ruim 44% (circa 78 soorten) van de Nederlandse broedvogels staat op deze lijst.

In de Rode Lijst worden verschillende categorieën onderscheiden. De gradatie in status op de Rode Lijst loopt van 'gevoelig' (GE) via 'kwetsbaar' (KW) tot 'bedreigd' (BE) en 'ernstig bedreigd' (EB). Bij het bepalen van de mate van bedreiging is gekeken naar een combinatie van trend (achteruitgang in aantal broedparen en verspreiding) en zeldzaamheid (aantallen en verspreiding nu). Hierbij is de referentie het aantal broedparen dat in 1950 aanwezig was. Om op de Rode Lijst te komen moet bij de algemenere soorten meer dan 50% achteruitgang zijn vastgesteld, voor zeldzamere soorten 25 %.

Rapport Rode Lijst vogelpopulaties uit 2016. Van Kleunen et al. 2016.

De Renderklippen herbergt en groot aantal soorten broedvogels die op de **Rode Lijst** voorkomen. In 2025 gaat het over **13 soorten broedvogels met 92 territoria**, in 2009 ging het om 12 soorten broedvogels met 65 territoria. De Ringmus van 2009 is verdwenen, de Draaihals en Raaf tellen in 2025 nieuw mee als broedvogel. Zie tabel 5 voor een overzicht van de vogels van de Rode Lijst.

EURING	Nederlandse naam	2009	2025	Rode Lijst	Natura 2000	Vogel-groep	Trend landelijk
7240	Koekoek	3	3	KW		999	toename
7670	Ransuil	1	1	KW		801	afname
8480	Draaihals	-	1	EB	VR	702	toename
9760	Veldleeuwerik	11	18	GE		402	afname
9920	Boerenwaluw	2	14	GE		901	stabiel
10110	Graspieper	9	16	GE		402	toename
12020	Grote lijster	3	4	KW		803	stabiel
13350	Grauwe vliegenvanger	1	4	GE		805	toename
14420	Matkop	1	1	GE		604	afname
14610	Zwarte mees	9	3	GE		802	afname
15720	Raaf	-	1	GE		807	toename
15910	Huismus	20	21	GE		901	toename
15980	Ringmus	1	-	GE		804	afname
16600	Kneu	4	5	GE		603	toename
	Totaal soorten	12	13				
	Totaal territoria	65	92				

Tabel 5. Broedvogellijst Renderklippen (2009/2025) ingedikt op vogels van de Rode Lijst.

Legenda Rode Lijst: GE = gevoelig, KW = kwetsbaar, EB = ernstig bedreigd.

Legenda Natura2000: VR = doelsoort Vogelrichtlijn.

Vogelgroep = verwijzing naar ecologische vogelgroep in paragraaf 6.3.

Trend landelijk = landelijke trend laatste 12 jaar (website Sovon 2025), **vet** = sterke af- of toename.

De Renderklippen herbergt ook een aantal soorten broedvogels die op de **Oranje Lijst** voorkomen. In 2025 gaat dit om **twee soorten broedvogels met 12 territoria**. Twee soorten, Kievit en Sperwer, zijn in vergelijking met 2009 verdwenen. Zie tabel 6 voor een overzicht van vogels van de Oranje Lijst.

EURING	Nederlandse naam	2009	2025	Rode Lijst	Natura 2000	Vogel-groep	Trend landelijk
2690	Sperwer	1	-	Oranje Lijst		807	afname
4930	Kievit	6	-	Oranje Lijst		401	afname
14540	Kuifmees	9	9	Oranje Lijst		802	stabiel
15820	Spreeuw	2	3	Oranje Lijst		804	toename
	Totaal soorten	4	2				
	Totaal territoria	18	12				

Tabel 6. Broedvogellijst Renderklippen (2009/2025) ingedikt op vogels van de Oranje Lijst.

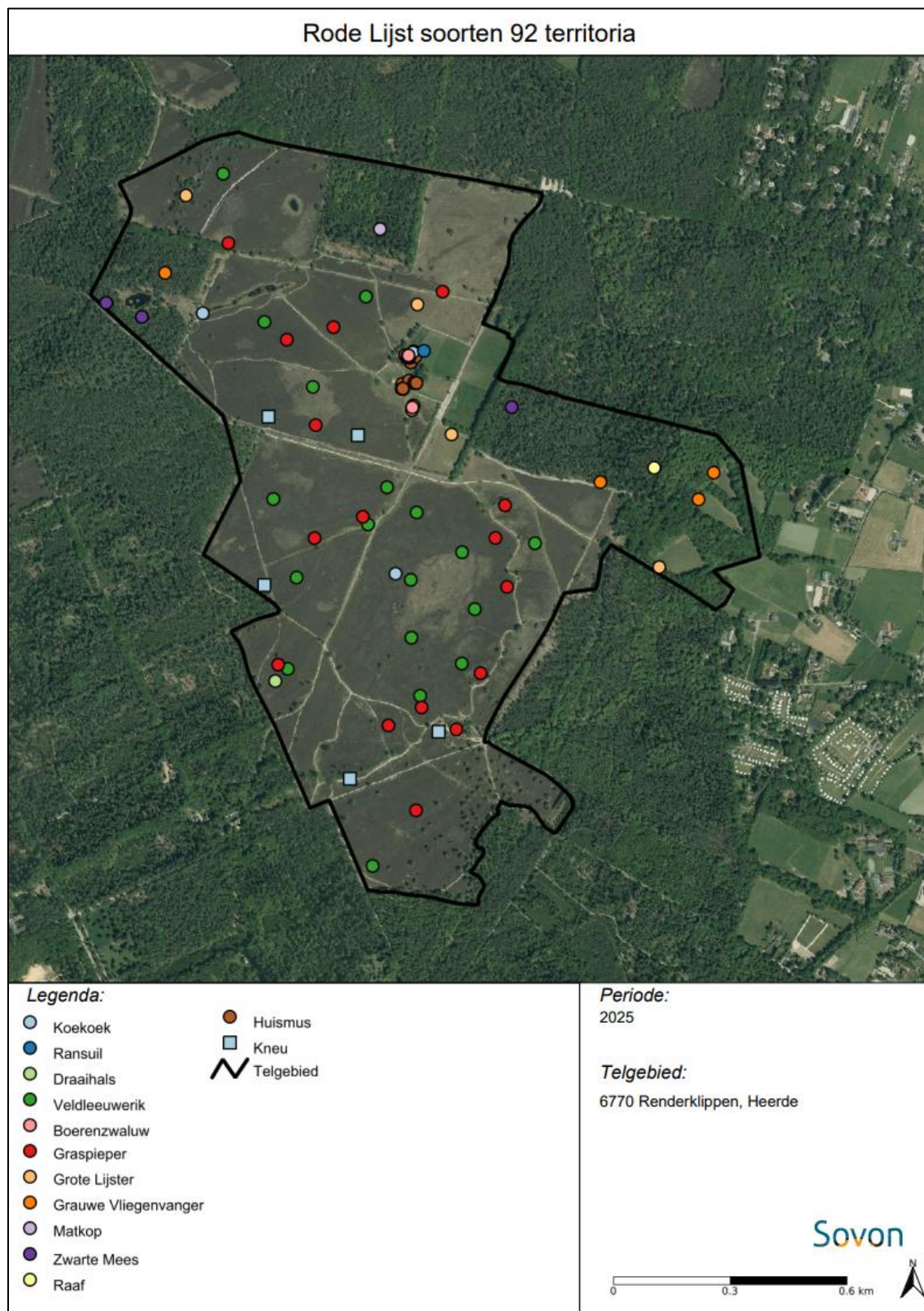
Legenda Rode Lijst: Oranje Lijst

Legenda Natura2000: VR = doelsoort Vogelrichtlijn.

Vogelgroep = verwijzing naar ecologische vogelgroep in paragraaf 6.3.

Trend landelijk = landelijke trend laatste 12 jaar (website Sovon 2025), **vet** = sterke af- of toename

Zie bovendien kaart 3 voor de verspreiding van de broedvogels (2025) van de Rode Lijst.
Op de grote concentratie bij de schaapskooi na, komen de broedvogels gelijkmatig verspreid over de gehele oppervlakte bos en heide voor.

Kaart 3. Verspreiding broedvogels van de Rode Lijst (2025). De kaart toont een concentratie bij de schaapskooi en verder zijn de territoria gelijkmatig verspreid over bos en heide.

6.3 Vogels van Natura 2000

Kern van de gebiedsbescherming wordt gevormd door het netwerk van Natura-2000 gebieden die strikt beschermd zijn. Dit is een samenhangend netwerk van beschermde natuurgebieden op het grondgebied van de lidstaten van de Europese Unie. Dit netwerk vormt de hoeksteen van het beleid van de EU voor behoud en herstel van de biodiversiteit. Het netwerk omvat alle gebieden die zijn beschermd op grond van de Vogelrichtlijn (1979) en de Habitatrichtlijn (1992), waaronder de Veluwe. De Renderklippen is uiteraard onderdeel van die Veluwe.

Eén van de beschermingsstrategieën van de Vogelrichtlijn is de bescherming van leefgebieden van een aantal specifieke soorten. De Veluwe kwalificeert zich binnen Nederland als één van de vijf belangrijkste broedgebieden van Wespendif, Nachtzwaluw, IJsvogel, Zwarte specht, Boomleeuwerik, Duinpieper (inmiddels uitgestorven) en Grauwe klauwier in Nederland. Daarnaast is het aangewezen gebied ook van betekenis voor een aantal andere vogelsoorten die er in behoorlijke aantallen voorkomen. De bossen, heidevelden en zandverstuivingen zijn verder van belang als broedgebied voor Draaihals, Roodborsttapuit en Tapuit (inmiddels bijna uitgestorven). De biotopen van deze zogenaamde begrenzingssoorten hebben mede de begrenzing van de Veluwe als gebied van Natura 2000 bepaald.

In de Renderklippen komen Nachtzwaluw, Zwarte specht, Boomleeuwerik, Roodborsttapuit en inmiddels ook de Draaihals (nieuw) voor als broedvogel en doelsoort van Natura 2000. Zie tabel 7.

EURING	Nederlandse naam	2009	2025	Rode Lijst	Natura 2000	Vogel-groep	Trend landelijk
7780	Nachtzwaluw	2	14	KW	VR	702	toename
8480	Draaihals	-	1	EB	VR	702	toename
8630	Zwarte specht	1	3		VR	804	toename
9740	Boomleeuwerik	7	4		VR	702	toename
11390	Roodborsttapuit	13	32		VR	603	toename
	Totaal soorten	4	5				
	Totaal territoria	23	54				

Tabel 7. Broedvogellijst Renderklippen (2009/2025) ingedikt op doelsoorten van Natura 2000.

Legenda Rode Lijst: GE = gevoelig, KW = kwetsbaar, EB = ernstig bedreigd.

Legenda Natura2000: VR = doelsoort Vogelrichtlijn.

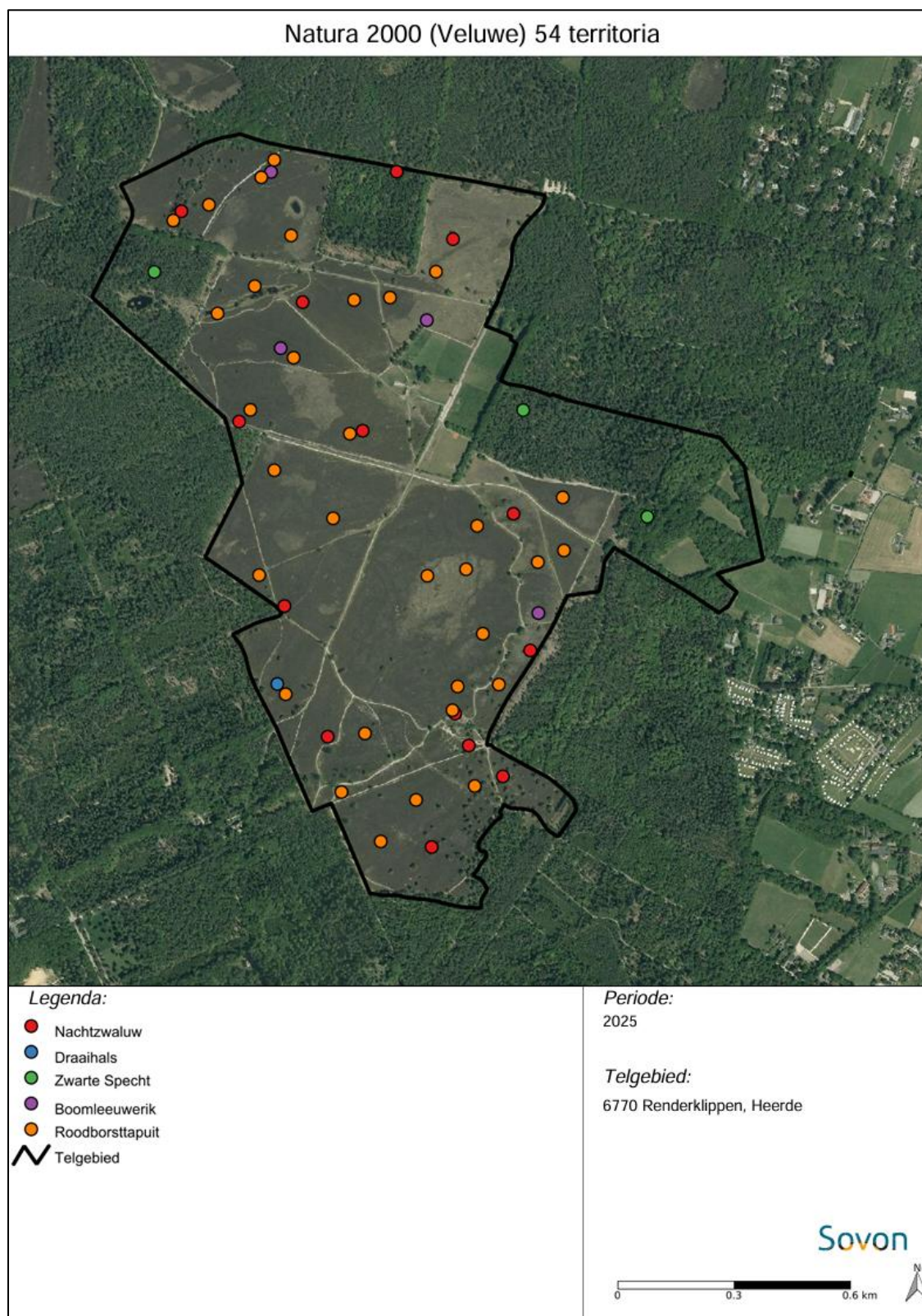
Vogelgroep = verwijzing naar ecologische vogelgroep in paragraaf 6.3.

Trend landelijk = landelijke trend laatste 12 jaar (website Sovon 2025), **vet** = sterke af- of toename.

De Roodborsttapuit doet het de laatste decennia zo goed met hoge aantallen op de Veluwse heidevelden, dat ze in toenemende mate in nieuwe natuur en in het agrarisch gebied als broedvogel worden waargenomen.

Net als in 2024 zijn Draaihalzen waargenomen en in 2025 is de Draaihals nu ook als broedvogel gekwalificeerd. Wespendifen worden wel een enkele keer waargenomen in de omgeving van de Renderklippen, maar erg weinig op de Renderklippen zelf. Tapuiten zijn doortrekkers die foeragerend worden waargenomen. De IJsvogel is buiten het broedseizoen gezien en er zijn van deze soort oude nestholten gevonden in de Noordelijke Horsthoekerbeek.

Zie kaart 4 voor de verspreiding van de broedvogels (2025) die doelsoort zijn van Natura 2000. De broedvogels komen gelijkmatig verspreid over de gehele oppervlakte heide voor. Het leefgebied van de Zwarte spechten beperkt zich tot het bos.

Kaart 4. Verspreiding broedvogels doelsoort Natura 2000 (Veluwe) (2025)

Herstelprogramma's Natura 2000

De provincie Gelderland voert in het kader van het Natura 2000-beheerplan (2018) **vijf specifieke herstelprogramma's** uit om de natuur op de Veluwe te versterken en te beschermen. Deze programma's richten zich op het tegengaan van verdroging, vermesting en het herstel van biodiversiteit. De herstelprogramma's bevatten maatregelen voor bossen, heiden en stuifzanden, vennen en venen, beken en recreatiezonering. De herstelprogramma's zijn niet gericht op maatregelen om stikstofbelasting te verminderen daarvoor zijn andere sporen zoals het programma Vitaal landelijk gebied Gelderland. De maatregelen zijn over het algemeen geformuleerd voor specifieke habitattypen en met name voor specifiek genoemde terreinen.

Een citaat uit het **Herstelprogramma Heiden en Stuifzanden**: *'Het beheer van heide en stuifzanden is lange tijd noodgedwongen gericht op het intensief en vrij grootschalig verwijderen van voedingsstoffen, het terugdringen van vergrassing en het tegengaan van boomopslag. Hierdoor is op veel plekken een homogene en verarmde heide ontstaan, met minder (micro)gradiënten, minder organische stof en een slechtere bodemchemie. Soms wordt in het beheer te weinig rekening gehouden met de wensen van specifieke soorten.'* Einde citaat.

Daarnaast is er een **soortenherstelprogramma** opgesteld (in 2019) voor zeven specifieke vogelsoorten waarvoor de instandhoudingsdoelen nog niet werden gehaald. Aan het soortenherstelprogramma ligt een bureau-onderzoek van Sovon (Sierdsema et al., 2020) als 'bouwsteen' en kennisdocument ten grondslag.

In het genoemde rapport zijn **maatregelen per categorie** beoordeeld op het effect voor elk van de zeven genoemde vogelsoorten. De categorieën maatregelen: open bodem bewerkstelligen (bijv. plagen), herstellen bodemkwaliteit (o.a. bekalken, belemen e.d.), open vegetatie (begrazen, maaien, opslag sturen, bos dunnen e.d.), bosstructuur/dood hout (o.a. dood hout sparen), kwaliteit habitatype (met name bosrandbeheer) en verlagen recreatiedruk (handhaving, afsluiten paden e.d.).

De maatregelen zijn in 2023 vastgesteld door Gedeputeerde Staten en worden met diverse partners, waaronder gemeenten, uitgevoerd. Inmiddels zijn grote terreinbeherende organisaties gestart met de herstelprogramma's. Uitvoering loopt tot 2030.

Situatie Renderklippen

Ook voor de Renderklippen geldt dat al een minder intensief heidebeheer wordt uitgevoerd dan bijv. in 2009. In 2026 zijn ook maatregelen genomen ten behoeve van recreatiezonering, o.a. door een aantal paden af te sluiten.

Het type maatregelen dat in de herstelprogramma's wordt genoemd is ook voor de Renderklippen van belang om de biodiversiteit te herstellen en te behouden. De broedvogelbevolking (b)lijkt op basis van het broedvogelonderzoek van 2025 goed ontwikkeld. Het aantal soorten is tamelijk volledig, het aantal territoria is op niveau en er is een relatief hoge broedvogeldichtheid. Waar met een standaard broedvogelinventarisatie geen zicht op is, dat is het **broedsucces**. En de herstelmaatregelen op de Renderklippen zijn juist ook van belang voor dit aspect. Een betere habitatkwaliteit (o.a. door meer voedsel in de vorm van insecten en zaden, door meer broedgelegenheid) en minder verstoring (door recreatie, honden uitlaten e.d.) draagt positief bij aan broedsucces, wat voor het voortbestaan van de vogelpopulaties op lange termijn essentieel is!

6.4 Broedvogels en beheer (vogelgroepen)

6.4.1 Methodiek ecologische vogelgroepen

Broedvogelinventarisaties leveren een grote hoeveelheid informatie op. Vooral als het mogelijk is om meerdere jaren met elkaar te kunnen vergelijken. Een goed overzicht over deze gegevens met aanvullende informatie over biotopen en beheer is belangrijk om een snelle en efficiënte interpretatie mogelijk te maken. Wanneer de vogelbevolking wordt verdeeld in groepen van soorten die ongeveer dezelfde eisen stellen aan hun leefmilieu, is de hoeveelheid gegevens overzichtelijker. Het **verband tussen de aanwezige broedvogelbevolking en de terreinkenmerken** wordt zo beter overzien. Dit is voor de beheerders van het bos- en natuurgebied van belang. Deze beheerder kan via beheer de terreinkenmerken beïnvloeden en daarmee invloed uitoefenen op broedvogels.

SOVON en Staatsbosbeheer hebben in 1995 de methode AVIS (AVifauna Informatie en evaluatie Systeem) ontwikkeld. Deze methode is beschreven in het rapport 'Broedvogels en beheer' (Sierdsema, 1995).

De methode is gebaseerd op drie principes:

- het gebruik van ecologische soortengroepen in plaats van de afzonderlijke soorten;
- het gebruik van Informatie en andere goed ontwikkelde terreinen als referentie voor lokale broedvogelgegevens en;
- speciale aandacht voor schaarse en karakteristieke soorten als indicatoren voor habitatkwaliteit.

De methode gaat uit van het indelen van vogels in **vogelgroepen**. Aan de hand van de vogelgroepen kan de betekenis van (delen van) het terrein worden gedeut. De 'vogelgemeenschappen' van bos en heide worden ingedeeld in vogelgroepen met soortgelijke biotoop-eisen of leefwijzen: de zogenaamde 'ecologische vogelgroepen'.

Een vergelijking tussen de goed en slecht bezette terreindelen levert voor een beheerder waardevolle informatie op voor bijsturing van het beheer op lokaal niveau. Bovendien kunnen clusters van territoria laten zien welke terreindelen in potentie geschikt zijn voor kritische soorten. Of deze soorten daadwerkelijk voorkomen of zich kunnen vestigen hangt onder meer af van de soms zeer specifieke voedselkeuze van deze soorten, de omvang van het terrein en de mate waarin het terrein geïsoleerd ligt van brongebieden.

Elke vogelsoort is voor deze rapportage ingedeeld in één groep, de Bonte vliegenvanger is toegevoegd aan groep 805 Kleine bonte specht, de Soepeend aan de 103 Kuifeend-groep. Welke vogel in welke groep zit blijkt uit tabel 3 Broedvogellijst Renderklippen (2009/2025) alsook uit de laatste kolom van de onderstaande tabel 8 inzake ecologische vogelgroepen. Vogelsoorten in cursieve tekst zijn (in 2025) in de Renderklippen ontbrekende vogelsoorten van deze ecologische vogelgroep. Vetgedrukte tekst betekent dat deze vogelsoort in 2009 nog voorkwam, maar in 2025 niet (meer).

6.4.2 Ecologische vogelgroepen van de Renderklippen

De verdeling van aantallen soorten broedvogels en territoria over de verschillende ecologische vogelgroepen blijkt uit onderstaande tabel 8. De verschillende groepen zijn door middel van een steunkleur weer geassocieerd tot grovere groepen, zie legenda onder de tabel.

Vogelgroep	Leefgebied	2009	2009	2025	2025	Vogels in groep 2025
		soorten	territoria	soorten	territoria	
Slobeend-groep (102)	ondiep voedselrijk water	-	-	1	3	Grauwe gans (<i>diverse andere soorten</i>).
Kuifeend-groep (103)	voedselrijk water	3	9	3	7	Nijlgans, Wilde eend, Soepeend, Meerkoet (<i>o.a. Mandarijneend</i>).
Korhoen-groep (401)	open structuurrijke heide en hoogveen enz.	1	6	-	-	géén (<i>o.a. Kievit, Korhoen, Patrijs, Grutto</i>)
Wulp-groep (402)	open heide, evt. grenzend aan cultuurland	2	20	3	35	Kwartel, Veldleeuwerik, Graspieper (<i>o.a. Wulp, Watersnip, Paapje</i>).
Grasmus-groep (603)	struwelen, opslag en jong bos, bosranden met struiken	5	34	5	61	Heggenmus, Roodborsttapuit, Grasmus, Fitis, Kneu (<i>o.a. Grauwe klauwier en Tuinfluiter</i>).
Winterkoning-groep (604)	jong bos, struiklaag in bossen	8	74	8	124	Winterkoning, Roodborst, Merel, Zanglijster, Zwartkop, Staartmees. Matkop, Goudvink (<i>Fazant, Zomertortel</i>).
Geelgors-groep (702)	open bos, bosranden, boomgroepen en kapvlakten met kale zandige bodem	4	49	6	67	Nachtzwaluw, Draaihals, Boomleeuwerik, Boompieper, Gekraagde roodstaart, Geelgors (<i>o.a. Hop, Klapekster</i>).
Putter-groep (703)	bomen en boomgroepen met struiken, bosranden	3	7	2	23	Zwarte kraai, Putter (<i>o.a. Groenling, Ekster, Barmsijs</i>)
Vink-groep (801)	opgaand bos	5	71	5	98	Houtduif, Ransuil, Koolmees, Gaai, Vink (<i>compleet</i>).
Kruisbek-groep (802)	opgaand bos met naaldbomen	5	39	4	41	Goudhaan, Vuurgoudhaan, Kuifmees, Zwarte mees, (<i>o.a. Sijs, Kruisbek, Ruigpootuil, Keep</i>).
Appelvink-groep	opgaand bos met	3	15	3	36	Grote lijster, Tjiftjaf,

Vogelgroep	Leefgebied	2009	2009	2025	2025	Vogels in groep 2025
		soorten	territoria	soorten	territoria	
(803)	loofbomen					Appelvink (o.a. Houtsnip, Fluitsner, Wielewaal).
Grote bonte specht-groep (804)	oud opgaand bos, dood hout (holenbroeders)	6	27	5	43	Groene specht, Zwarte specht, Grote bonte specht, Boomkruiper, Spreeuw (Oehoe, Taigaboomkruiper, Ringmus).
Kleine bonte specht-groep (805)	opgaand bos met loofbomen (dood hout)	5	24	5	56	Kleine bonte specht, Grauwe vliegenvanger, Bonte vliegenvanger, Glanskop, Pimpelmees (compleet).
Boomklever-groep (806)	zwaar loofhout (holenbroeders)	2	7	2	14	Holenduif, Boomklever (o.a. Bosuil, Middelste bonte specht, Kleine vliegenvanger, Kauw).
Havik-groep (807)	roofvogels van bossen	2	2	3	6	Buizerd, Havik, Raaf, (o.a. Wespandief, Sperwer).
Zwarte roodstaart-groep (901)	erven, bebouwing	3	23	3	37	Boerenwaluw, Witte kwikstaart, Huismus (o.a. Turkse tortel, Ringmus, Kerkuil).
Overige soorten (999)	broedparasiet	1	3	1	3	Koekoek.
Totaal		58	410	59	654	

Tabel 8. Verdeling van aantallen soorten broedvogels en territoria van de Renderklippen in 2009 en 2025 over de ecologische vogelgroepen.

Legenda kleurengebruik:

	Vogels van water
	Vogels van heide
	Vogels van opslag, jong bos, bosranden met struiken (overgangen in heide)
	Vogels van bosranden, boomgroepen, zandige bodem (bomen in heide)
	Vogels van opgaand bos
	Vogels van bebouwing (de schaapskooi)

In de Renderklippen zijn 16 ecologische vogelgroepen vertegenwoordigd. Twee groepen zijn met alle bijbehorende soorten vertegenwoordigd (compleet) en de meeste groepen zijn incompleet.

Op hoofdlijnen hebben de vogelgroepen betrekking op open water (twee groepen), heide (twee groepen), bosranden (één groep), bossen (negen groepen) en bebouwing (één groep). Tenslotte zit de Koekoek in de groep “overige soorten”. De Koekoek is een ‘broedparasiet’ en legt eieren in de nesten van waardvogels zoals Heggenmus, Graspieper of Witte kwikstaart.

Ten opzichte van 2009 is in 2025 één vogelgroep afgefallen, de Korhoengroep (401), waarvan de Kievit deel uitmaakte. Doordat de Grauwe gans zich als broedvogel aandiende in 2025 is de Slobeendgroep (102) nieuw. Deze groep is niet typerend voor de Renderklippen, alle andere vogels van deze groep komen hier niet voor. De IJsvogel, in 2025 géén broedvogel, behoort overigens ook tot de Slobeendgroep.

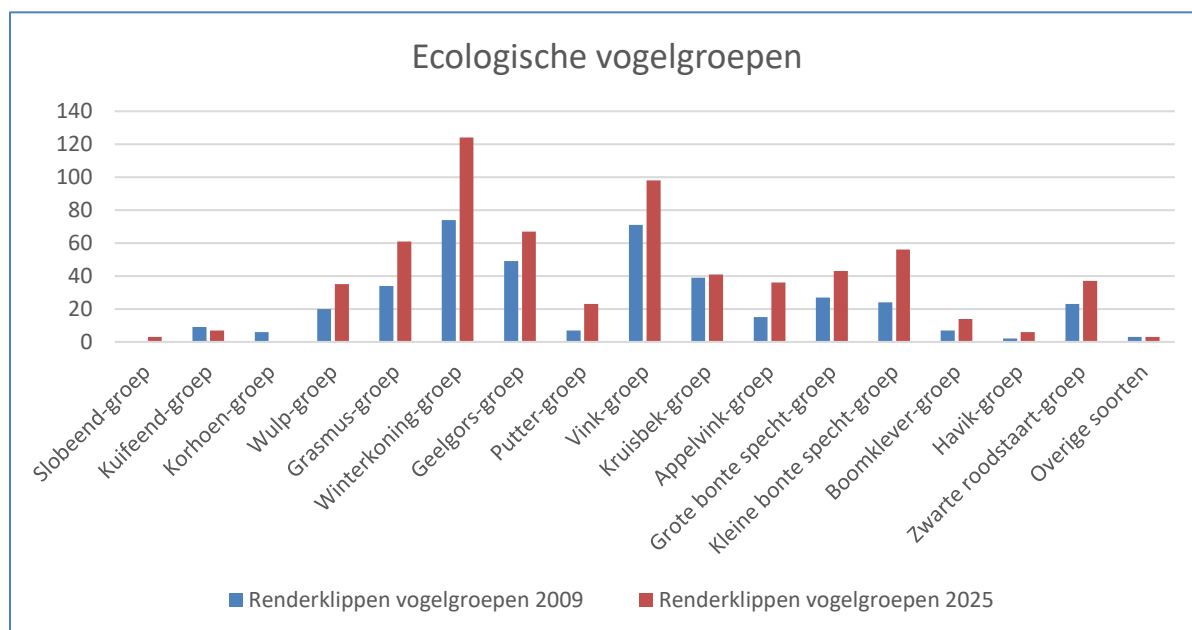

Landschap van de Veldleeuwerik-groep; biotoop van open, korte heidevegetaties in het centrale deel van de Renderklippen. Luchtfoto: Visit Heerde.

Landschap van de Zwarte roodstaart-groep; gebouwen en erven met voldoende voedsel (zaden, insecten). Luchtfoto: Erik Peek.

De vogelgroepen zijn niet in gelijke mate vertegenwoordigd, dit is natuurlijk afhankelijk van de terreinsamenstelling binnen het telgebied. Grafiek 1 toont de verdeling van de broedvogels van 2009 en 2025 over de verschillende ecologische groepen.

Grafiek 1: Verdeling broedvogelterritoria over de ecologische vogelgroepen voor 2009 (in blauw) en 2025 (in rood).

De stijging van het totale aantal territoria (van 410 naar 654, dit is +60%) is tamelijk gelijkmatig verdeeld over alle ecologische vogelgroepen (rode kolommen zijn hoger dan de blauwe kolommen). Er is één groep die getalsmatig géén toename vertoont en dat is de Kruisbek-groep van de vogels van naaldbossen.

6.4.3 Toelichting op de belangrijkste vogelgroepen.

Voor uitvoerige informatie van de biotopen verwijzen wij naar het onderzoeksrapport van 2009. De meeste broedvogels (in aantal territoria gemeten) behoren evenals in 2009 tot de Winterkoning-groep en de Vink-groep. Ook de territoria van de Grote bonte specht-groep en de Kleine bonte specht-groep zijn qua aantal ten opzichte van 2009 toegenomen. Voor de heide kenmerkende vogelgroepen zijn de Korhoen-groep, de Wulp-groep, de Grasmus-groep en de Geelgors-groep. In tegenstelling tot de inventarisatie van 2009 zijn nu enkele naamgevers van de kenmerkende heidesoorten wel aanwezig; namelijk Grasmus en Geelgors, terwijl de Kievit van de Korhoen-groep verdwenen is. De meeste zijn vogelgroepen zijn niet compleet qua broedvogels. Overigens is dat tegenwoordig op bijna alle heidevelden in Nederland het geval. Alleen de Vink-groep en de Kleine bonte specht-groep zijn compleet op de Renderklippen.

Bij elke ecologische vogelgroep is een set van twee verspreidingskaartjes (2009 en 2025) van de vogelsoorten in die vogelgroep opgenomen in Bijlage 2: Kaarten ecologische vogelgroepen (2009 / 2025).

Slobeend-groep (102): deze 'groep' is aanwezig dankzij de Grauwe gans die nieuw leefgebied zoekt. De groep is niet kenmerkend voor de Renderklippen, de Grauwe ganzen hebben niet (succesvol) gebroed.

Kuifeend-groep (103): deze groep is vertegenwoordigd dankzij water bij het Pluizenmeer en Wollegrasven. Het leefgebied is erg marginaal, de Meerkoet is voortijdig uit de broedbiotoop vertrokken.

Korhoen-groep (401): deze groep van open structuurrijke heide grenzend aan cultuurland komt niet meer voor sinds de Kievit de heide heeft verlaten nadat gestopt is met het kort maaien van de heide.

Wulp-groep (402): deze groep met o.a. Kwartel, Veldleeuwerik en Graspieper leeft met name in het centrale, open gedeelte van de heide. Op droge heidevelden zijn het in het algemeen alleen Veldleeuwerik en Graspieper goed vertegenwoordigd, zo ook op de Renderklippen. Nieuwkomer voor deze vogelgroep is de Kwartel, waarvan in 2025 één territorium is vastgesteld.

Het is een kenmerkende groep voor open heide met weinig tot géén bomen erin. De verspreiding in 2025 komt overeen met die van 2009, wellicht in 2025 ruimtelijk iets wijder verbreid. Dit is één van de ecologische groepen die maken dat de Renderklippen een **typische heidevogelbevolking** kent.

Grasmus-groep (603): deze groep is kenmerkend voor struwelen, opslag en jong bos en bosranden met struiken. De groep komt vooral voor op de overgang van heide naar bos en in een aantal bospercelen. Roodborsttapuit, Grasmus en Kneu zijn de meest kenmerkende soorten vogels, hier zijn ze kenmerkend voor de heide. Op de heide is de Roodborsttapuit enorm toegenomen ten opzichte van 2009. Dit geldt ook voor de Fitis, maar dan voornamelijk in de bosranden en minder op de heide. Gelet op de zeer sterke achteruitgang van de Matkop, is het opmerkelijk dat toch een territorium is vastgesteld.

Winterkoning-groep (604): deze groep is kenmerkend voor jong bos en de struiklaag in bossen. Deze groep is vrijwel beperkt tot de drie gedeelten met bos.

Geelgors-groep (702): deze groep is kenmerkend voor open bos, bosranden, boomgroepen en kapvlakten met kale zandige bodem. Deze groep komt wijdverbreid voor maar ontbreekt in het centrale, open deel van de Renderklippen, waar de Wulp-groep (402) juist beter vertegenwoordigd is. De groep omvat onder meer de Nachtzwaluw, Draaihals, Boomleeuwerik en Geelgors. De Renderklippen ontleent zijn betekenis als **vogelrijk gebied** o.a. ook aan deze ecologische vogelgroep. Draaihals en Geelgors zijn 'nieuw' gevestigd t.o.v. 2009. De Boomleeuwerik is een soort die op de Renderklippen juist iets is afgenomen van 2009 op 2025. Verharding van wegen is voor deze soort ongunstig. Van belang is behoud en ontwikkeling van oude vliegdennen en berkenbomen en open zand.

Fraaie bosrand van belang voor de Geelgors-groep: heide, open zand en toekomstige broedgelegenheid voor de Draaihals? 23 april 2025. Foto: GPR.

Putter-groep (702): deze groep is kenmerkend voor o.a. bosranden en bomen en boomgroepen met struiken. De toename is vooral in de omgeving van de schaapskooi, maar ook op een enkele plek op de overgang bos/heide.

Vink-groep (801): deze groep bevat algemene vogels van bos. Opvallend is een kleine toename rond de schaapskooi en op het Eper deel van de Renderklippen bij de vliegdennen.

Kruisbek-groep (802): deze groep is kenmerkend voor opgaand bos met naaldbomen. Deze groep is als enige groep niet in omvang toegenomen. De Zwarte mees nam flink af, maar doordat de Goudhaan in de Douglas in aantal toenam, bleef de groep enigszins op niveau.

Appelvink-groep (803): deze groep is van opgaand bos met loofbomen. Opvallend is de toename in het bosperceel ten oosten van de schaapskooi tot bij de Noordelijke Horsthoekerbeken. Ook in een deel van de bosranden is een toename te bespeuren.

Grote bonte specht-groep (804): deze groep van oud, opgaand bos met dood hout kenmerkt zich door enkele relatief grote, in holen broedende vogels. De groep laat een toename zien in de bospercelen en hier en daar in bosranden.

Kleine bonte specht-groep (805): deze groep van opgaand bos met loofbomen met dood hout is de vogelgroep die procentueel het sterkst is toegenomen. Vooral in het bosperceel bij de Noordelijke Horsthoekerbeken.

Boomklever-groep (806): deze groep is van zwaar loofhout, dus dikke bomen, met dood hout. Ook hier is de toename vooral in het bosperceel bij de Noordelijke Horsthoekerbeken. Wel gaat het nog maar om twee soorten, namelijk Holenduif en Boomklever. Vestiging van de Middelste bonte specht valt te verwachten.

Havik-groep (807): deze groep vertegenwoordigt de roofvogels en de Raaf. Deze groep is vrij stabiel, hoewel de Sperwer in 2025 niet meer is vastgesteld. Dit kan te maken hebben met het ouder worden van bos, de Sperwer prefereert naaldbos in de stakenfase als broedbos. Wellicht laat de Wespandief zich in de toekomst nog eens zien of vaststellen als broedvogel.

Zwarte roodstaart-groep (901): deze groep betreft de vogels van erven en bebouwing, dit gaat hier om de vogels die nestelen in de schaapskooi en omliggende gebouwen. Het betreft de Boerenzwaluw, Witte kwikstaart en Huismus. Deze groep is toegenomen, voor een deel ook doordat de Boerenzwaluw in 2025 beter geteld is door alle gebouwen na te kijken op nesten. De aanwezigheid is te danken aan de schaapskudde. De Huismus en Boerenzwaluw staan ook nog eens op de Rode Lijst, er is hier van beide een vitale populatie aanwezig.

Overige soorten (999):

De Koekoek is als 'broedparasiet' niet in een ecologische vogelgroep geplaatst. Drie mannetjes en een vrouwtje Koekoek bezetten territoria die overlap vertoonden met het afgebakende telgebied de Renderklippen. Feitelijk is de Koekoek hier vooral een vogel van de heide.

6.5 Verdwenen en nieuwe soorten broedvogels

De broedvogelinventarisaties van 2009 en 2025 zijn eigenlijk twee momentopnamen met 16 jaar tijd ertussen. Als de broedvogellijsten van 2009 en 2025 worden vergeleken dat valt op dat acht soorten broedvogels alleen in 2009 zijn vastgesteld en negen andere soorten alleen in 2025.

Verdwenen soorten broedvogels

De volgende vogelsoorten kwamen in 2009 nog voor als broedvogel en kunnen in 2025 niet meer als broedvogel worden aangemerkt: Soepeend, Sperwer, Kievit, Tuinfluiter, Ringmus, Groenling, Sijs en Kruisbek. De onderstaande tabel 9 toont de soorten broedvogels die 'verdwenen' zijn met daarbij enkele kwalificaties.

EURING	Nederlandse naam	2009	2025	Rode Lijst	Natura 2000	Vogel-groep	Trend landelijk
1861	Soepeend	1	-			103	afname
2690	Sperwer	1	-	Oranje Lijst		807	afname
4930	Kievit	6	-	Oranje Lijst		401	afname
12760	Tuinfluiter	1	-			603	toename
15980	Ringmus	1	-	GE		804	afname
16490	Groenling	2	-			703	afname
16540	Sijs	1	-			802	stabiel
16660	Kruisbek	2	-			802	afname

Tabel 9. Broedvogels Renderklippen van 2009 die in 2025 zijn 'verdwenen'.

Van zes van de acht soorten broedvogels nemen de aantallen in heel Nederland significant af. De Ringmus staat bovendien als 'gevoelig' op de Rode Lijst. De Sperwer en Kievit staan op de Oranje Lijst. Voor Tuinfluiter is de Renderklippen een marginaal leefgebied, het voorkomen van de Sijs is doorgaans een toevalstreffer.

Nieuwe soorten broedvogels

De volgende vogelsoorten kwamen in 2009 nog niet voor op de broedvogellijst en wel in 2025: Grauwe gans, Havik, Kwartel, Meerkoet, Draaihals, Grasmus, Vuurgoudhaan, Raaf en Geelgors. Een aantal soorten is 'echt nieuw', voor een aantal andere soorten voldeden de waarnemingen in 2009 nog niet om van een territorium te spreken met het zwaartepunt binnen het telgebied. De onderstaande tabel 10 toont de soorten broedvogels die 'nieuw' zijn vastgesteld met daarbij enkele kwalificaties.

EURING	Nederlandse naam	2009	2025	Rode Lijst	Natura 2000	Vogel-groep	Trend landelijk
1610	Grauwe gans	-	3			102	toename
2670	Havik	-	1			807	stabiel
3700	Kwartel	-	1			103	toename
4290	Meerkoet	-	1			103	toename
8480	Draaihals	-	1	EB	VR	702	toename
12750	Grasmus	-	2			603	toename
13150	Vuurgoudhaan	-	1			802	toename
15720	Raaf	-	1	GE		807	toename
18750	Geelgors	-	1			702	afname

Tabel 10. Broedvogels Renderklippen van 2025 die ten opzichte van 2009 'nieuw' zijn.

Van zeven van de negen soorten broedvogels nemen de aantallen in heel Nederland significant toe. De Draaihals en Raaf staan op de Rode Lijst als respectievelijk ‘ernstig bedreigd’ en ‘gevoelig’. Maar van deze soorten wordt dus ook een toename opgemerkt in Nederland. Dat de Havik en Geelgors nu meetellen is het gevolg van toevalligheden in de broedvogelinventarisatie. De Havik is toevallig binnen het telgebied vastgesteld, terwijl er in 2009 nog een territorium juist buiten deze begrenzing was. De waarnemingen van de Geelgors vallen binnen de criteria van BMP voor de vaststelling van een territorium, in 2009 voldeed de waarneming daaraan nog niet.

De Grauwe gans is een nieuwkomer die zich tegenwoordig op veel plaatsen waar water is probeert te vestigen. De Kwartel is een grondbroeder die wel vaker en onregelmatig wordt waargenomen op de heidevelden op de Veluwe. De Meerkoet is ook een nieuwkomer die wel op meer vennetjes als broedvogel aanwezig is, de vogels vertrokken vroegtijdig uit hun broedgebied. De Draaihals is een zeldzame vogel en aanwinst voor heide met zandige plekken. De Grasmus is een nieuwe soort voor de Renderklippen. Niet verwonderlijk, omdat het heidebeheer gunstiger is geworden voor de Grasmus en ook landelijk de populatie Grasmussen sterk toeneemt. De Vuurgoudhaan is nieuw vastgesteld in een perceel gemengd bos. De Raaf was uitdrukkelijk aanwezig en in tegenstelling tot 2009 bevond het zwaartepunt van het territorium zich nu wat duidelijker binnen het telgebied.

6.6 Thematische weergaven in kaart

In bijlage 3 (paragraaf 10.3) en bijlage 4 (paragraaf 10.4) is een aantal thematische weergaven in kaart opgenomen.

Bijlage 3: Kaarten thematische weergaven (2025) toont achtereenvolgens de kaarten: N07.011 Droge heide, Holenbroeders, Vogels van oud bos en Rode Lijst-soorten. De toelichting op deze kaarten is opgenomen in de onderschriften.

In grote lijnen laten de kaartbeelden zien dat alle delen van het telgebied de Renderklippen voor broedvogels relevant zijn: de heide, de bospercelen en de omgeving van de schaapskooi.

Bijlage 4: Kaarten vijf sterk toegenomen vogelsoorten (2009 / 2025) toont de verspreiding van vijf vogelsoorten die door uiteenlopende oorzaken zijn toegenomen. Het gaat achtereenvolgens om de vogelsoorten Veldleeuwerik, Roodborsttapuit, Nachtzwaluw, Putter en Grote bonte specht. Ook hier is de toelichting op het kaartbeeld opgenomen in de onderschriften.

In grote lijnen worden voorbeelden getoond van vogelsoorten die door uiteenlopende oorzaken in aantal zijn toegenomen.

7. Conclusies en aanbevelingen

Conclusies

Uit de broedvogelinventarisatie 2025 mag worden geconcludeerd dat **de betekenis van de Renderklippen voor broedvogels zeer groot is**. Dit is hierop gebaseerd:

- De **vogelrijkdom is sinds 2009 toegenomen**. Dit is deels toe te schrijven aan de kenmerken van het gebied. De bospercelen zijn ouder en gevarieerder geworden, een aantal bosranden heeft een minder scherpe grens met de heide en het heidebeheer is geëxtensiverd.

De Renderklippen **kan als ‘vogelrijk’ worden bestempeld**. Dit blijkt uit het hoge aantal soorten (59) en grote aantal territoria (654) (zie paragraaf 6.1). Acht soorten vogels zijn (vergeleken met 2009) weliswaar ‘verdwenen’, daar zijn negen andere vogelsoorten ‘nieuw’ voor teruggekeerd (paragraaf 6.5),

- Maar liefst **14 soorten broedvogels** staan op de **Rode Lijst 2017** van vogels waarmee het landelijk niet goed gaat (zie paragraaf 5.4 en 6.2). **Vijf soorten** broedvogels zijn als **‘doelsoort’** aangemerkt in het kader van **Natura 2000 Veluwe** aangemerkt als graadmeter voor de natuurkwaliteit (zie paragraaf 6.3). Voor andere Rode Lijst- en doelsoorten is de Renderklippen van belang tijdens de vogeltrek, als potentieel broedgebied of als deel van een leefgebied dat zich ook buiten het telgebied uitstrekt.

- De **Nachtzwaluw en Draaihals zijn het boegbeeld** van de vogelbevolking. Het zijn twee mysterieuze vogelsoorten, die in de zomermaanden een opvallend leven leiden. De Draaihals heeft zich in 2025 t.o.v. 2009 nieuw gevestigd. De Nachtzwaluw is toegenomen van twee broedparen in 2009 naar maar liefst 14 in 2025. Maar liefst 0,4% van de beide Nederlandse populaties broedt op de Renderklippen!

Dat de Renderklippen een waardevolle broedvogelbevolking herbergt blijkt uit de indeling in **ecologische vogelgroepen**, waarvan enkele groepen **kenmerkend** zijn met bijzondere vogelsoorten: voor de heide de Wulp-groep, de Grasmus-groep en de Geelgors-groep; voor bos de Appelvink-groep, de Kleine bonte specht-groep en de Boomklever-groep; voor de schaapskooi is dit de Zwarte roodstaart-groep. Deze vogelgroepen tonen de **grote biodiversiteit** aan.

- Diverse thematische kaartweergaven (paragraaf 6.6) tonen aan dat **het gehele bos- en heidegebied voor broedvogels relevant** is, wel zijn er ruimtelijke verschillen. Ook belangrijk om te concluderen: er is géén terreindeel dat voor vogels niet interessant is!

Aanbevelingen

De gemeenten Epe en Heerde zijn beide verantwoordelijk voor een zorgvuldig beheer van de Renderklippen, ook wat betreft het voorkomen van broedvogels en andere natuurwaarden. Omdat er soorten van de Rode Lijst voorkomen, worden terreinbeheerders van natuurterreinen geacht bij het beheer (bijv. boskap en andere maatregelen of ingrepen) rekening te houden met deze aanwezigheid van Rode Lijst-soorten. Ten aanzien van het beheer gelden ook de **Natura 2000-opgaven** (verplichting) ten aanzien van de internationale doelen voor de realisatie van de Vogelrichtlijn en de Habitatrichtlijn. Het gaat hierbij zowel om de bescherming van **specifieke soorten** (met name enkele soorten broedvogels worden expliciet genoemd) alsook om de ontwikkeling van voor de Veluwe kenmerkende **habitattypen**.

In 2009 heeft de Natuurvereniging KNNV Epe-Heerde ook inventarisaties uitgevoerd natuurwaarden. Voor het beheer van bos en heide zijn destijds (in 2012) aanbevelingen gedaan. Die staan in het rapport [Flora en fauna van de Renderklippen 2009 \(Prins & van de Burgt, 2012\)](#). Ze gelden in grote lijnen nog steeds. Een aantal aanbevelingen is ook in de praktijk gebracht, o.a. wat betreft beheer van de heide en de bosranden.

Vergelijkbare aanbevelingen voor het beheer komen in beknopte vorm terug in hoofdstuk 8. Verder is het uitermate zinvol om de beheermaatregelen die voor Natura 2000-gebieden op de Veluwe worden voorgesteld ook in de Renderklippen te onderzoeken en toe te passen (zie hoofdstuk 6.2).

De Vogelwerkgroep van de KNNV vindt het ook **belangrijk** dat de inventarisatiegegevens die worden verzameld over broedvogels en andere flora en fauna worden gebruikt voor de sturing van het terreinbeheer. Een 'doelsturing' voor flora en fauna is nog niet altijd ingebed in gemeentelijke beheerplannen, doordat economische en recreatieve doelen veelal voorrang krijgen in het gemeentelijke beleid. Natuurwaarden zijn ook niet altijd even zichtbaar of tastbaar.

De Natuurvereniging KNNV Epe-Heerde heeft in 2025 en de jaren ervoor inventarisaties uitgevoerd van flora en fauna. De gegevens worden gerapporteerd. Dit rapport gaat specifiek over de broedvogels. Er is nu een situatie dat de natuurwaarden op het vlak van de broedvogelbevolking heel concreet in beeld zijn gebracht. De natuurwaarden zijn wel zichtbaar en tastbaar gemaakt!

Doelsturing is een beheerstrategie in het natuurbeheer waarbij de ecologische einddoelen (het 'wat') leidend zijn, in plaats van de exacte beheermaatregelen (het 'hoe'). Beheerders krijgen de vrijheid om innovatieve en flexibele maatregelen in te zetten, zolang de vooraf vastgestelde natuurdoelen maar worden behaald. De natuurdoelen kunnen zelf gedefinieerd worden in abiotische of biotische maatstaven, bijv. mate van vergrassing, aandeel open zand of toename van inheemse boomsoorten en stabiele vogelpopulaties.

Dankzij de broedvogelinventarisatie van 2025 is er nu namelijk een **gedetailleerd kwalitatief, kwantitatief en ruimtelijk inzicht in de samenstelling van de broedvogelbevolking** van bos en heide rondom de schaapskooi van de Renderklippen. Dankzij de inventarisatie van 2009 is er ook **inzicht in de ontwikkeling** van de broedvogelstand in de tijd (twee momentopnamen). Een prima vertrekpunt om als beheerder meer de relatie te leggen tussen terreinbeheer en het voorkomen van specifieke soorten van bos en heide en daarbij behorende doelen te formuleren.

Bij doelsturing hoort ook dat een **balans** wordt gezocht met recreatie. Door bijvoorbeeld dynamische zonering (zoals tijdelijke afsluiting in het broedseizoen) krijgen **rust voor de natuur en recreatief genieten** beide de ruimte. Vanuit de economische waarde bezien stimuleert doelsturing de **kostenefficiëntie** (geen beheersmaatregelen waar dit niet nodig is) en ondersteunt de doelsturing ook lokaal toerisme in Epe/Heerde, zolang de natuurdoelen niet in gevaar komen. Veel bezoekers komen naar de Renderklippen voor de rust en de natuur (met of zonder hond).

Als KNNV zijn wij van mening dat met een gerichte doelsturing aan veel instandhoudings- en ontwikkelingsdoelen tegemoetgekomen kan worden, mits de beheerder oog heeft voor sturing op geïntegreerde doelen. In onze aanbevelingen geven wij voor de behoud en ontwikkeling van de broedvogelbevolking op de Renderklippen handvatten voor geïntegreerde doelen die economische en recreatieve doelen en randvoorwaarden niet in de weg hoeven te staan.

8. Beheer

In dit hoofdstuk zijn aanbevelingen voor het beheer geformuleerd uit het oogpunt van de ontwikkeling van de broedvogelbevolking.

8.1 Bosbeheer

Open ruimten en gelaagde bosstructuur bevorderen om de vogelrijkdom te vergroten. Doel is het versterken van de broedvogels van de Winterkoning-groep.

Staannd dood hout, op stam stervende bomen en holle bomen handhaven. Dit geldt ook voor het laten liggen van omgevallen bomen. Doel is het versterken van de broedvogels van de Kleine bonte specht-groep en de Boomklever-groep.

Opegevallede locatie in bos door sterfte van Fijnspar wordt ingenomen door opslag van Ruwe berk. Foto: AH.

Ten aanzien van het beheer van de houtopstanden bij de Noordelijke Horsthoekerbeek is het aan te bevelen om de oude Amerikaanse eiken op de beekwallen te kappen. Er is veel bladval in de beken en de beschaduwde belemmert de watervegetatie in de beken. Ook vormt de sterke bladval een belemmering voor beekvissen.

Ontwortelingskluiten van omgewaaide bomen op de taluds van deze beken dienen te blijven liggen als potentiële broedgelegenheid voor de IJsvogel.

Ontwortelingskluiten van omgewaaide bomen bij de sprengen van de Noordelijke Horsthoekerbeek dienen te blijven liggen als potentiële broedgelegenheid voor de IJsvogel. In deze kluit zit minimaal één in 2024 gebruikte nestholte. Foto: GPR.

Noordelijke Horsthoekerbeek: voorbeeld van een sprengenkop op overgang met heide met voldoende licht voor beekflora. Foto: AH.

8.2 Bosrandbeheer

Plaatselijk bosranden halfopen maken, bij voorkeur ter plaatse van houtopstanden met Grove den en Ruwe berk. Doel is het versterken van de broedvogels van de Grasmus-groep en de Geelgors-groep. Stervende of dode berken en dennen handhaven als potentiële nestgelegenheid voor onder meer de Draaihals.

In 2021 is door de bosbeheerder reeds een aanvang gemaakt met de uitkap van bos tussen het Pluizenmeer en het Wollegrasven. Verbinding maken met Pluizenmeer en Wollegrasven ter bevordering van de ontwikkeling van de entomofauna. Zoveel mogelijk Douglas kappen in deze zone en inheemse soorten handhaven. Ook bij de Horsthoekersprengen is uitkap van bos aan te bevelen in verband met de doorbreken van de strakke, verticale bosranden tussen het bos en de heide.

Opslag van braam en berk draagt ook bij aan de biodiversiteit van de Renderklippen. 23 april 2025. Foto: GPR.

8.3 Heidebeheer

Een groot aandeel Struikheide-vegetaties ouder laten worden. Delen van de Renderklippen minder intensief begrazen met de schaapskudde. Alleen lokaal maaien, wanneer het te lang duurt voordat de heide zich verjongt. Beperkte opslag van braam kan gunstig zijn voor broedvogels en insecten, dit draagt zeker bij aan de biodiversiteit. Lokaal opslag tolereren van Ruwe berk en Grove den (doorgroei tot oude vliegden). In het broedseizoen (vooral maart-juli) geen werkzaamheden zoals opslag verwijderen of maaien uitvoeren. Terughoudend toepassen van begrazing in de broedbiotoop van Nachtzwaluw (directe omgeving van oude vliegdennen) in de periode mei-augustus. Aandeel halfopen ruimten toe laten nemen. Primair ten koste van bos van Grove den, Douglas en Ruwe berk en andere naaldhoutsoorten. Doel versterken van de Grasmus-groep en Geelgors-groep, met als boegbeeld de Nachtzwaluw en Draaihals.

Intensief maaibeheer van de heide op de Renderklippen; periode rond 2000. Nu niet meer aan de orde.
Luchtfoto: website Schaapskudde Epe-Heerde.

Kleinschalig maaibeheer herfst 2025. Foto: AH.

De laatste jaren hebben de bosbeheerders minder intensief heidebeheer uitgevoerd, mede in het kader van de opgaven van het Herstelplan Heide en Stuifzanden van Natura 2000 Veluwe.

Voorbeeld van goed ontwikkelde structuurrijke heide bij Blokjesbos. Foto: AH.

Voor de totale versterking van typische heidevogels en andere flora en fauna is het aan te bevelen om het heideareaal fors uit te breiden in noordwestelijke richting, zodat een aansluiting met de heidearealen in de Dellen en de Eper gemeentebossen gerealiseerd wordt. Ook andere bos- en heidegebonden soorten planten en dieren profiteren van dergelijke verbindingzones, naar verwachting vooral voor bijvoorbeeld dagvlinders en reptielen. Hiermee wordt ook bewerkstelligd dat met dezelfde samenstelling van de schaapskudde een extensiever heidebeheer ontstaat. Met het 'aaneenrijgen' van heidevelden richting de Dellen is nog geen aanvang gemaakt.

De in 2021 gerealiseerde verbinding tussen Wollegrasven (links) en Pluizenmeer (rechts) is goed zichtbaar.
Luchtfoto: website Schaapskudde Epe-Heerde.

Een goed voorbeeld van realisatie van natuurdoelen is de uitkap van houtopstanden tussen het Wollegrasven en het Pluizenmeertje in 2021. Het is aan te bevelen om op grotere schaal uitkap van houtopstanden uit te voeren. Dit geldt met name voor kap langs de sprengen van de Noordelijke Horsthoekerbeek. Uit de inventarisaties van de insectenwerkgroep blijkt dat verbinding tussen het Wollegrasven en het Pluizenmeertje een hogere biodiversiteit oplevert.

Pluizenmeer in winterrust. Foto website Schaapskudde Epe-Heerde.

8.4 Gebouwenbeheer

Bij verbouw en nieuwbouw van gebouwen rond de schaapskooi moet erop worden gelet dat er voldoende nestgelegenheid blijft bestaan voor Huismus, Boerenwaluw, Witte kwikstaart en Ringmus (die in 2025 niet meer is vastgesteld).

Schaapskooi Renderklippen. Van groot belang voor o.a. Boerenwaluw en Huismus. Luchtfoto: Erik Peek

8.5 Recreatiebeheer

Herziening van het recreatiebeheer verdient aanbeveling, omdat in de loop der jaren veel paadjes zijn ontstaan. In het kader van het Herstelprogramma Zonering Veluwe (Natura 2000 Veluwe) is in 2026 een aanvang gemaakt met het buiten gebruik stellen van paden en sluippaadjes.

Veel sluippaadjes in de heide.
Foto AH.

Recreatieve "highway" op de Renderklippen. Open zand is van belang voor sommige broedvogels zoals Draaihals en Boomleeuwerik en voor veel soorten insecten, reptielen en planten. Foto AH.

8.6 Monitoring

De aanbeveling wordt gedaan om de broedvogels te monitoren. In ieder geval betreft dit de broedvogels van Natura 2000-opgaven en de broedvogels van de Rode Lijst. De ontwikkeling van de stand van deze selectie vogelsoorten is een maatstaf voor de biodiversiteit en kwaliteit van het terreinbeheer.

Het verdient aanbeveling de monitoring uit te voeren volgens de methode BMP van Sovon. De inventarisaties van 2009 en 2025 zijn uitgevoerd met BMP-A van alle soorten. Een alternatief is alleen specifieke soorten te monitoren met BMP-B van bijzondere soorten, maar dit kost nauwelijks minder tijd en levert vooral minder inzicht op.

9. Geraadpleegde bronnen

Hieronder wordt een aantal bronnen genoemd dat is geraadpleegd of waarnaar in de tekst is verwezen.

Rapportages

de Jong A. et al. 2024. Vogelbalans 2024. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen. Vogelbalans 2024. SOVON. [Link](#).

Kwak, R., R. van Beusekom, R. Foppen, J.L. Kooijmans en K. de Pater. 2018. Bedreigde vogels in Nederland. Vogels van de Rode Lijst in hun leefgebied. Vogelbescherming Nederland.

Ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur. z.j.. Documentatie over Natura 2000 en de Veluwe-doelstelling. [Link](#).

Plat, G. en H. Looman (redactie). 2022. Pluizenmeer en Wollegrasven. Nulmeting insecten 2021. KNNV-afdeling Epe-Heerde. [Link](#).

Prins, G., R. van de Burgt (redactie). 2012. Flora en fauna van de Renderklippen 2009. KNNV-afdeling Epe-Heerde. [Link](#).

Provincie Gelderland. 2023. Herstelprogramma Heiden en stuifzanden. Natura 2000 Veluwe. [Link](#).

Provincie Gelderland. 2022. Recreatiezoningsplan Veluwe. Natura 2000 Veluwe. [Link](#).

Sierdsema, H. 1995. Broedvogels en beheer. Het gebruik van broedvogelgegevens in het beheer van bos- en natuurterreinen. SBB-rapport 1995-1, SOVON-onderzoeksrapport 1995/04. SBB/SOVON, Driebergen/Beek-Ubbergen. [Link](#).

Sierdsema H., ten Holt H., Martens S., Nijssen M. & P. Verburg. 2020. Natuurbeheer- en zoningsmaatregelen voor zeven aangewezen vogelsoorten in Natura 2000-gebied Veluwe. Bouwstenen Soortenherstel Beheerplan Natura 2000 Veluwe. Hoofdrapport. Sovon-rapport 2020/29. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen. [Link](#).

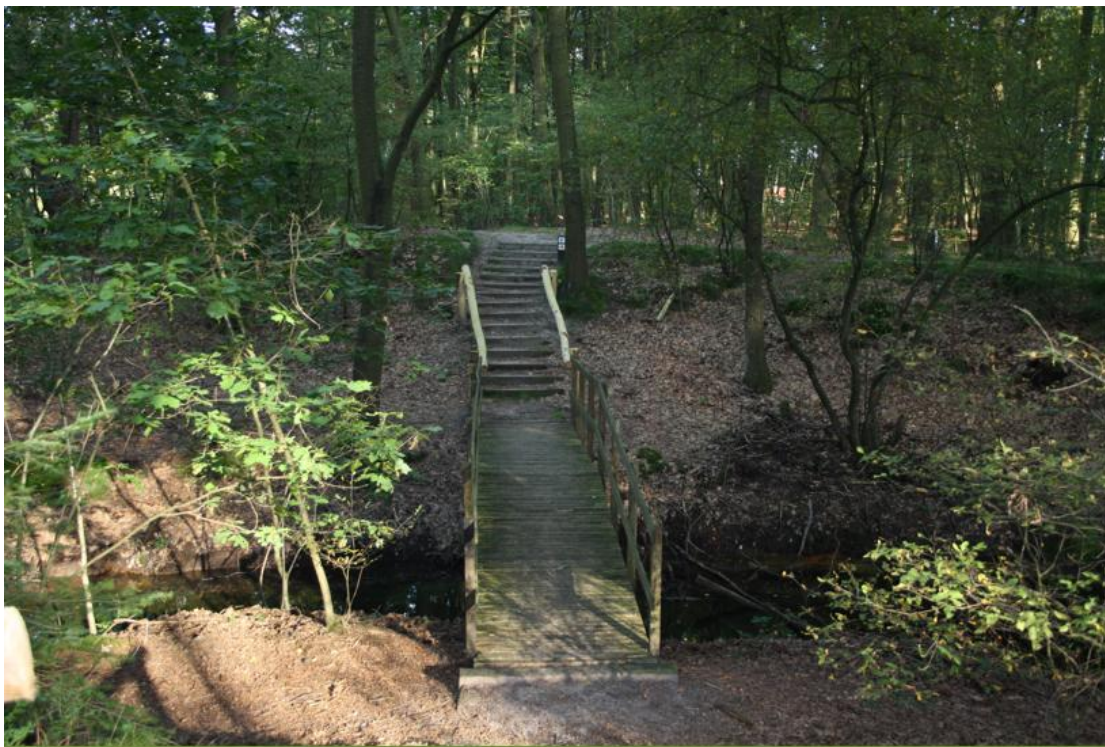
Vergeer J.W., A. Boele, J. van Bruggen en C. van Turnhout C. 2023. Handleiding Sovon Broedvogelmonitoring: BMP en kolonievogels. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen. [Link](#).

Van Kleunen, A. van, R. Foppen R. & van Turnhout C.. 2017. Basisrapport voor de Rode Lijst Vogels 2016 volgens Nederlandse en IUCN-criteria. Sovon-rapport 2017/34. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen. [Link](#).

Websites

[Sovon Vogelonderzoek Nederland](#)

[Vogelbescherming Nederland](#)

Recreatieve ontsluiting: een houten brug over een spreng van de Noordelijke Horsthoekerbeken. Foto AH.

10. Bijlagen

Bijlage 1: Tabel broedvogels Renderklippen (2009 / 2025)

Bijlage 2: Kaarten ecologische vogelgroepen (2009 / 2025)

Bijlage 3: Kaarten thematische weergaven (2025):

- N07.011 Droge heide
- Holenbroeders
- Vogels van oud bos
- Rode Lijst-soorten

Bijlage 4: Kaarten vijf sterk toegenomen vogelsoorten (2009 / 2025)

- Veldleeuwerik
- Roodborsttapuit
- Nachtzwaluw
- Putter
- Grote bonte specht

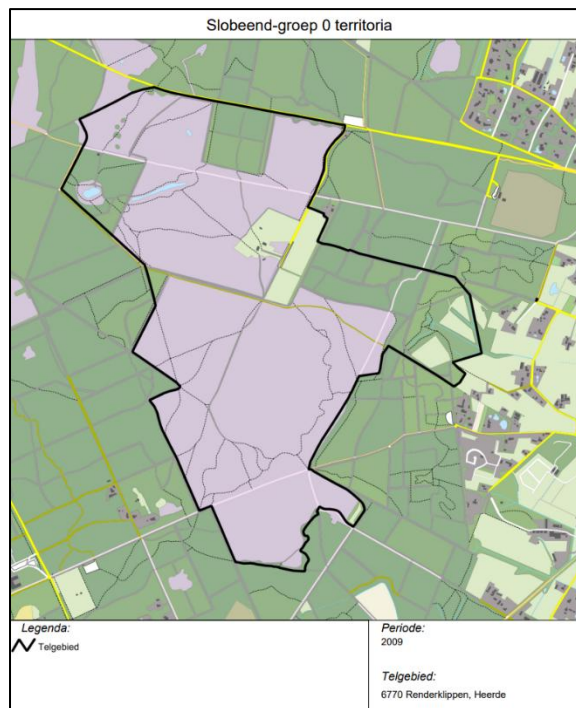
10.1 Bijlage 1: Tabel broedvogels Renderklippen (2009 / 2025)

EURING	Nederlandse naam	2009	2025	Rode Lijst	Natura 2000	Vogel-groep	Trend landelijk
1610	Grauwe gans	-	3			102	toename
1700	Nijlgans	1	1			103	stabiel
1860	Wilde eend	7	5			103	afname
1861	Soepeend	1	-			103	afname
2670	Havik	-	1			807	stabiel
2690	Sperwer	1	-	Oranje Lijst		807	afname
2670	Buizerd	1	4			807	toename
3700	Kwartel	-	1			103	toename
4290	Meerkoet	-	1			103	toename
4930	Kievit	6	-	Oranje Lijst		401	afname
6680	Holenduif	2	7			806	toename
6680	Houtduif	12	15			801	toename
7240	Koekoek	3	3	KW		999	toename
7670	Ransuil	1	1	KW		801	afname
7780	Nachtzwaluw	2	14		VR	702	toename
8480	Draaihals	-	1	EB	VR	702	toename
8560	Groene specht	1	4			804	toename
8630	Zwarte specht	1	3		VR	804	toename
8760	Grote bonte specht	8	16			804	toename
8870	Kleine bonte specht	2	1			805	toename
9740	Boomleeuwerik	7	4		VR	702	toename
9760	Veldleeuwerik	11	18	GE		402	afname
9920	Boerenzwaluw	2	14	GE		901	stabiel
10090	Boompieper	33	38			702	stabiel
10110	Graspieper	9	16	GE		402	toename
10201	Witte kwikstaart	1	2			901	stabiel
10660	Winterkoning	16	20			604	toename
10840	Heggenmus	4	1			603	afname
10990	Roodborst	15	33			604	toename
11220	Gekraagde roodstaart	7	9			702	toename
11390	Roodborsttapuit	13	32		VR	603	toename
11870	Merel	21	35			604	afname
12000	Zanglijster	6	8			604	toename
12020	Grote lijster	3	4	KW		803	stabiel
12750	Grasmus	-	2			603	toename
12760	Tuinfluit	1	-			603	toename
12770	Zwartkop	9	19			604	toename
13110	Tjiftjaf	5	15			803	toename
13120	Fitis	12	21			603	afname

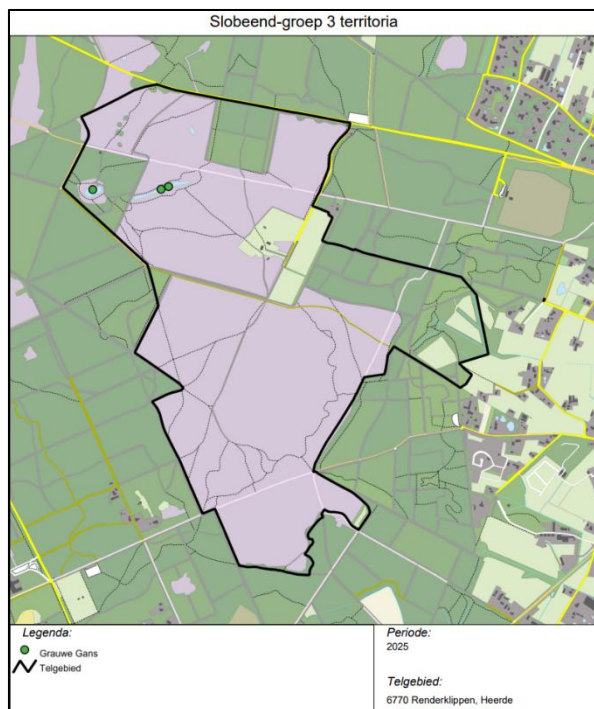
EURING	Nederlandse naam	2009	2025	Rode Lijst	Natura 2000	Vogel-groep	Trend landelijk
13140	Goudhaan	18	28			802	afname
13150	Vuurgoudhaan	-	1			802	toename
13350	Grauwe vliegenvanger	1	4	GE		805	toename
13490	Bonte vliegenvanger	2	3			805	toename
14370	Staartmees	4	5			604	afname
14400	Glanskop	4	6			805	stabiel
14420	Matkop	1	1	GE		604	afname
14540	Kuifmees	9	9	Oranje Lijst		802	stabiel
14610	Zwarte mees	9	3	GE		802	afname
14620	Pimpelmees	15	42			805	toename
14640	Koolmees	20	30			801	toename
14790	Boomklever	5	7			806	toename
14870	Boomkruiper	14	17			804	toename
15390	Gaai	6	5			801	stabiel
15671	Zwarte kraai	4	11			703	stabiel
15720	Raaf	-	1	GE		807	toename
15820	Spreeuw	2	3	Oranje Lijst		804	toename
15910	Huismus	20	21	GE		901	toename
15980	Ringmus	1	-	GE		804	afname
16360	Vink	32	47			801	toename
16490	Groenling	2	-			703	afname
16530	Putter	1	12			703	toename
16540	Sijs	1	-			802	stabiel
16600	Kneu	4	5	GE		603	toename
16660	Kruisbek	2	-			802	afname
17100	Goudvink	2	3			604	afname
17110	Appelvink	7	17			803	toename
18750	Geelgors	-	1			702	afname
	Totaal soorten	58	59				
	Totaal territoria	410	654				

10.2 Bijlage 2: Kaarten ecologische vogelgroepen (2009 / 2025)

102 Slobeend-groep

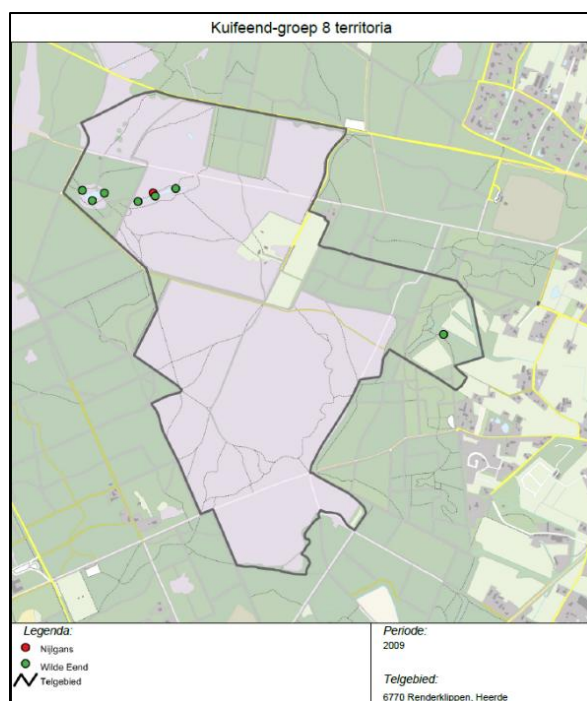

Slobeend-groep - 2009

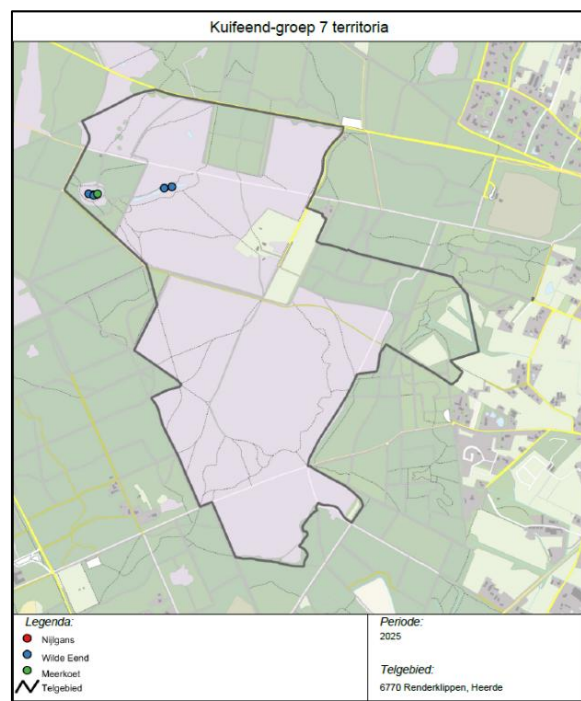

Slobeend-groep - 2025

103-Kuifeend-groep

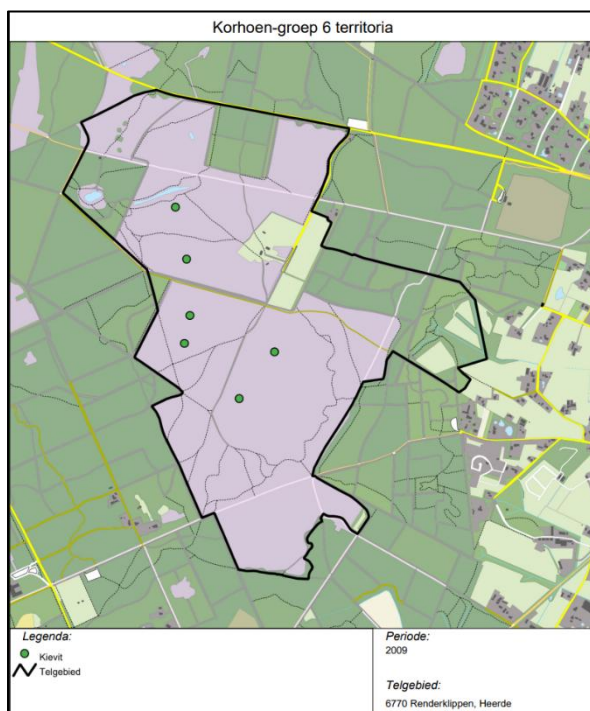

Kuifeend-groep - 2009

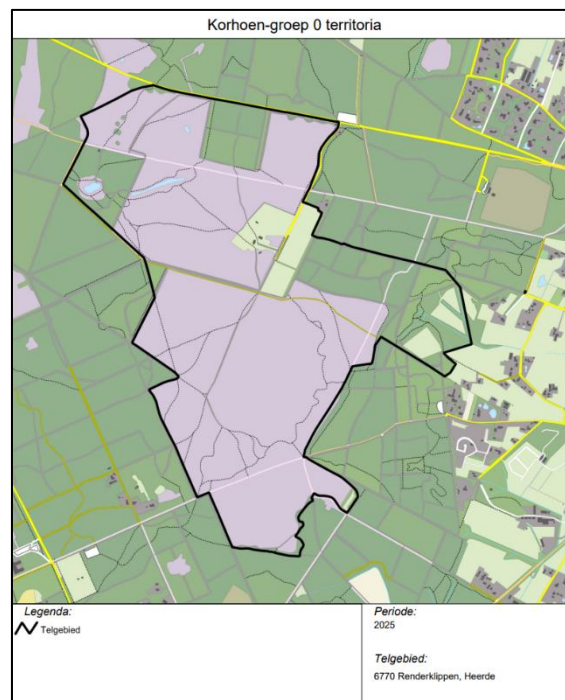

Kuifeend-groep - 2025

401 Korhoen-groep

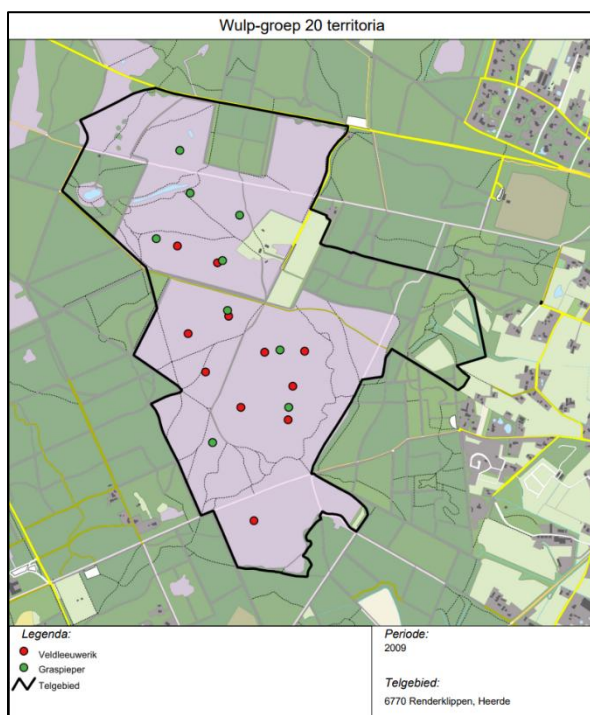

Korhoen-groep - 2009

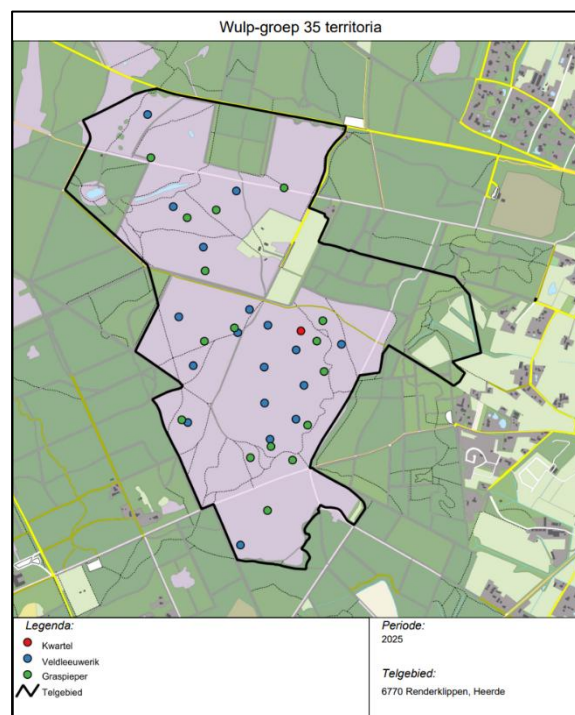

Korhoen-groep - 2025

402-Wulp-groep

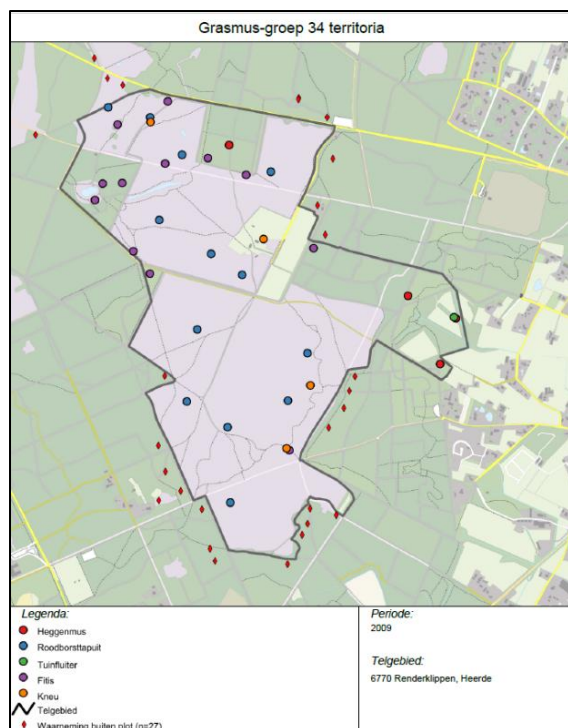

Wulp-groep - 2009

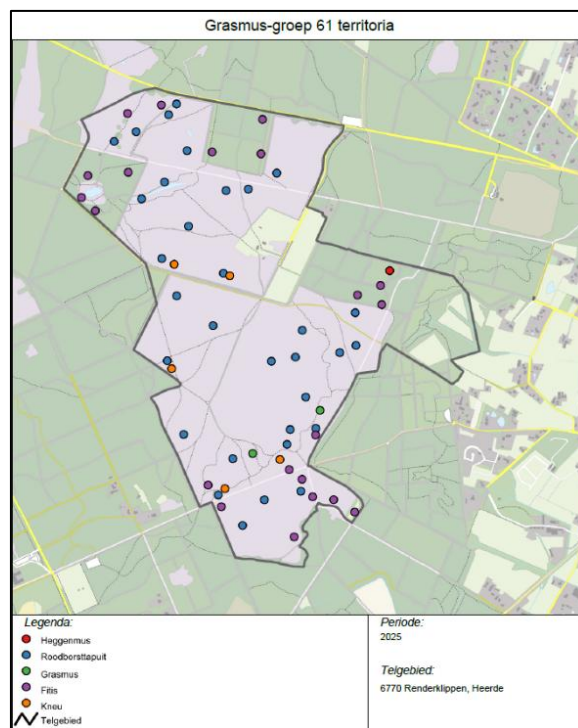

Wulp-groep - 2025

603-Grasmus-groep

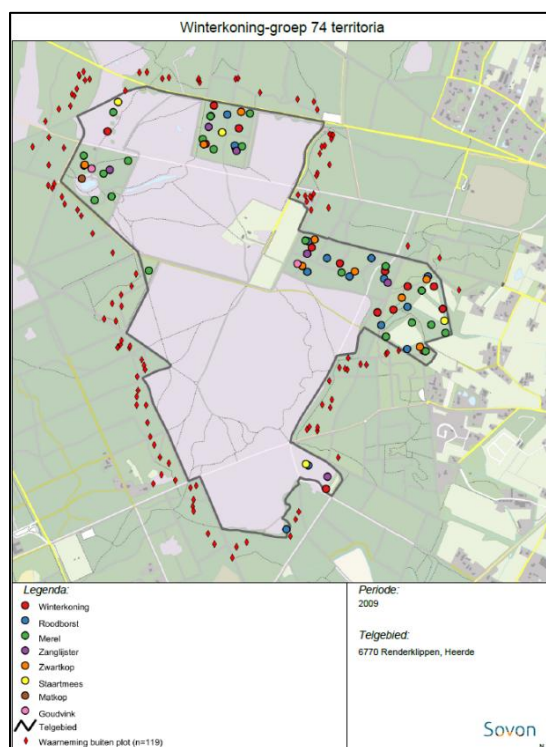

Grasmus-groep - 2009

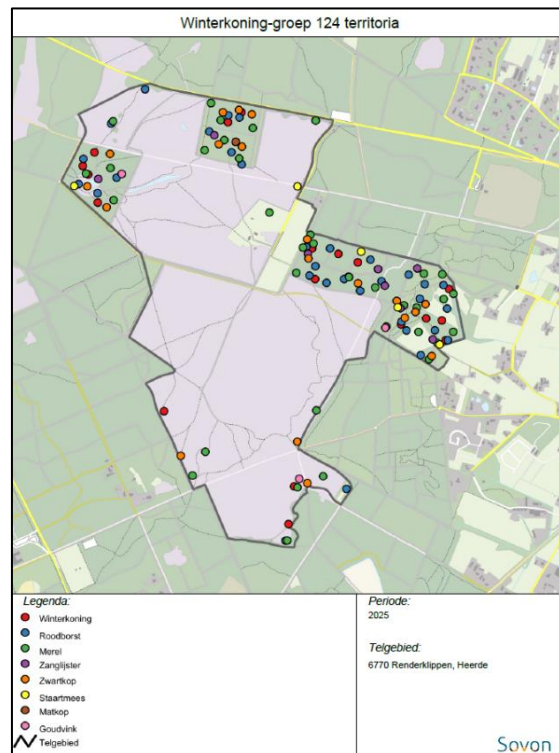

Grasmus-groep - 2025

604-Winterkoning-groep

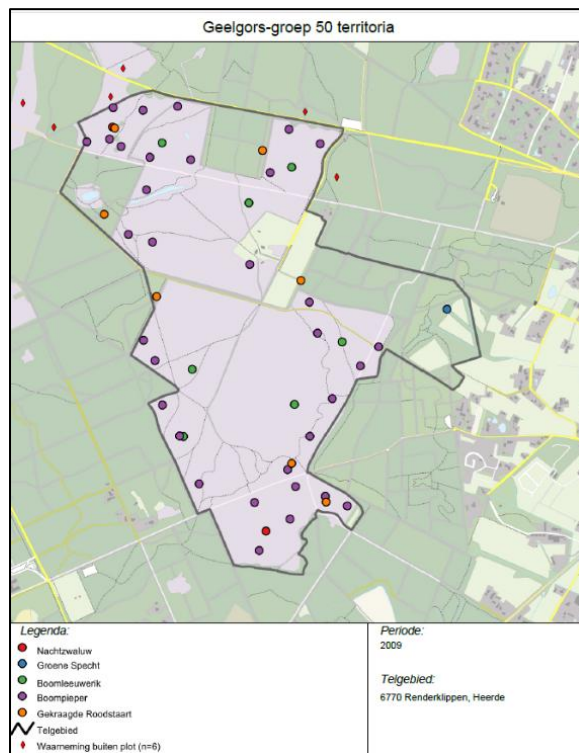

Winterkoning-groep - 2009

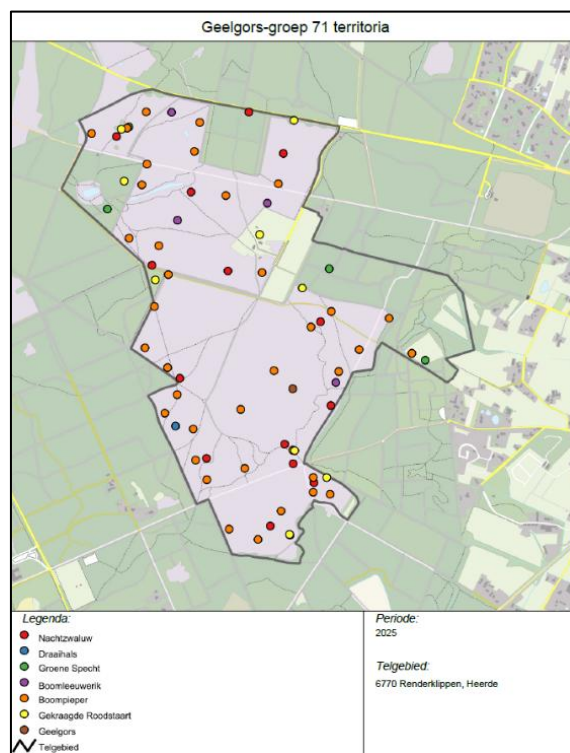

Winterkoning-groep - 2025

702-Geelgors-groep

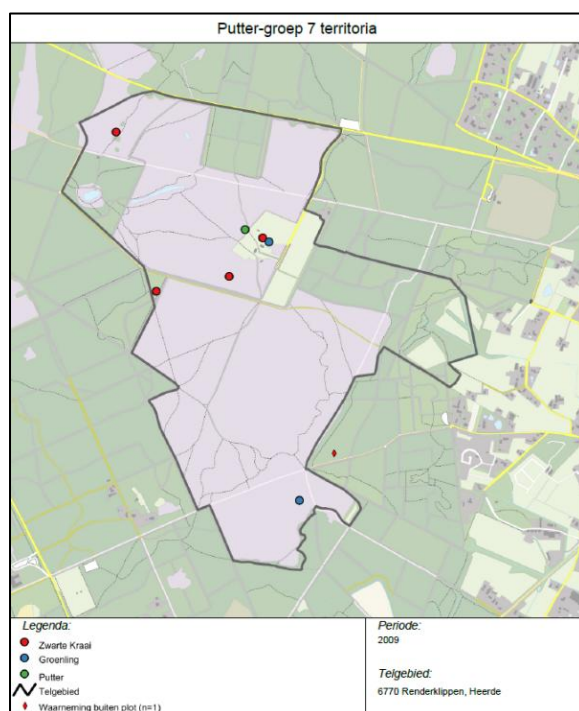

Geelgors-groep - 2009

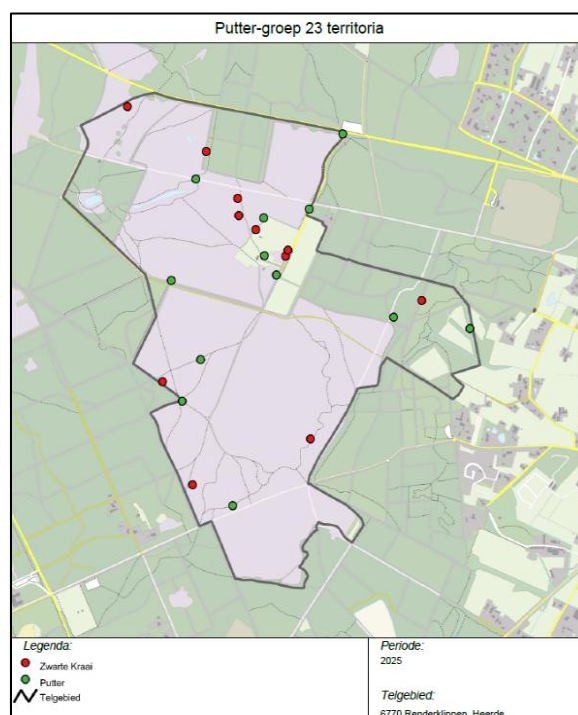

Geelgors-groep - 2025

703-Putter groep

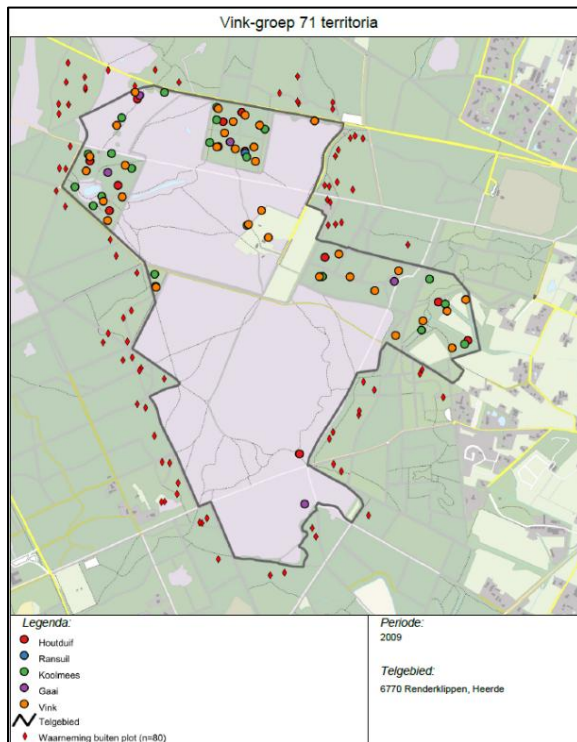

Putter-groep - 2009

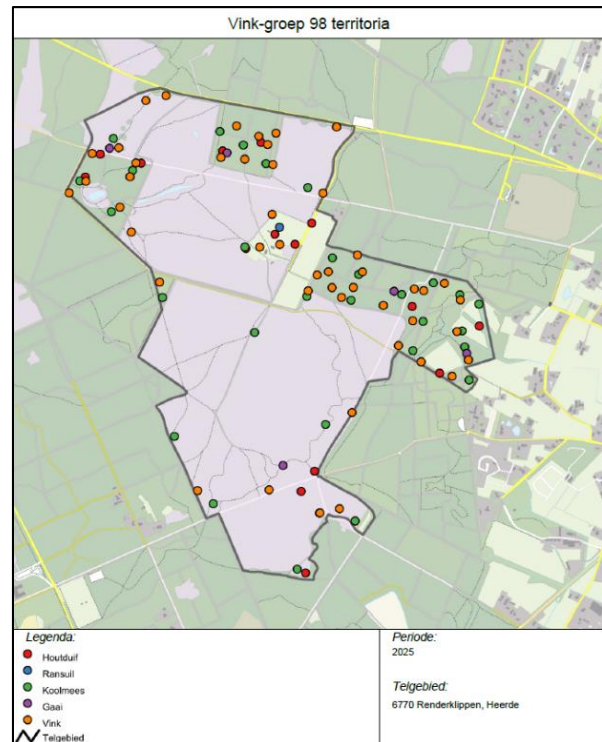

Putter-groep - 2025

801-Vink-groep

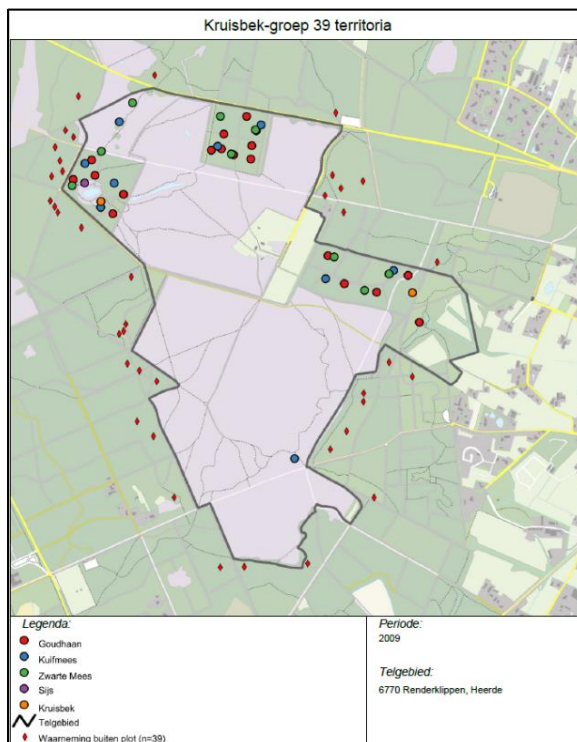

Vinkgroep - 2009

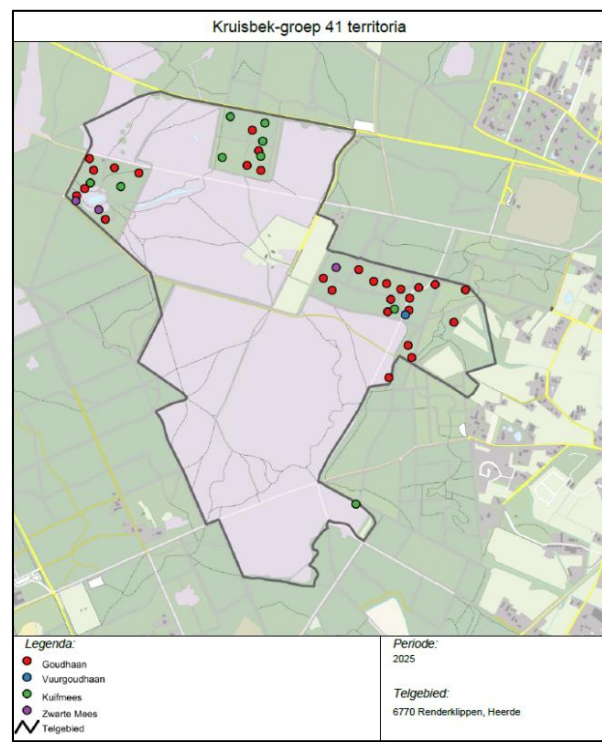

Vinkgroep - 2025

802-Kruisbek-groep

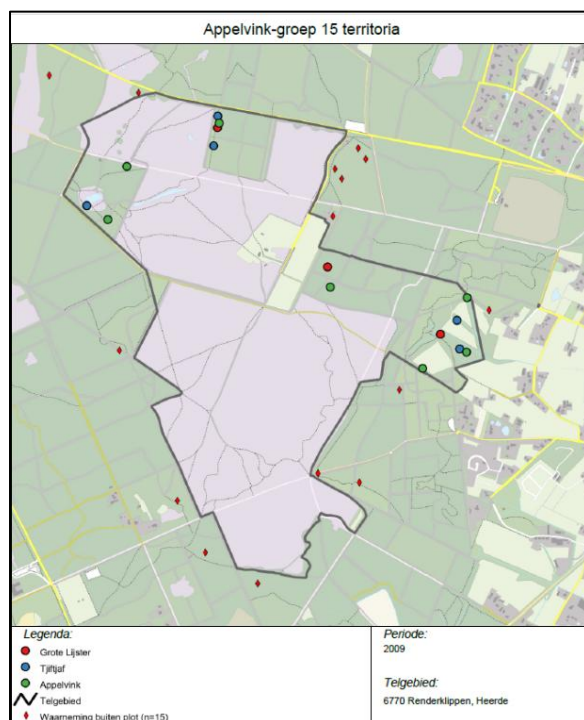

Appelvinkgroep - 2009

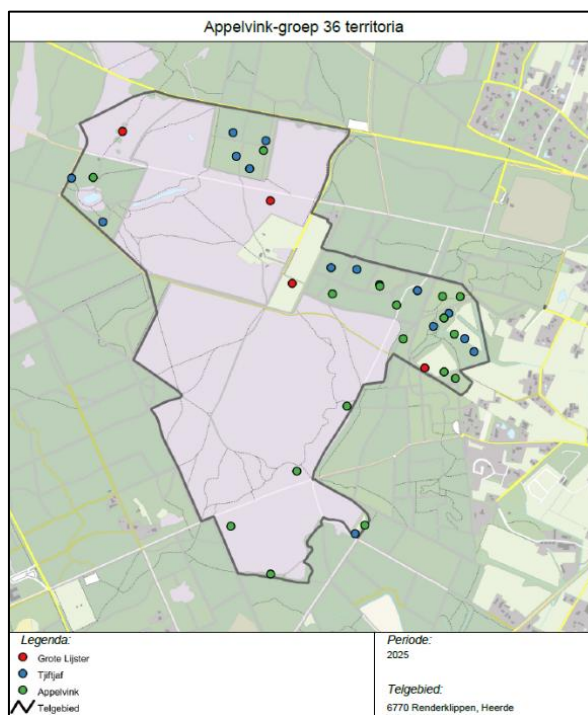

Appelvinkgroep - 2025

803-Appelvink-groep

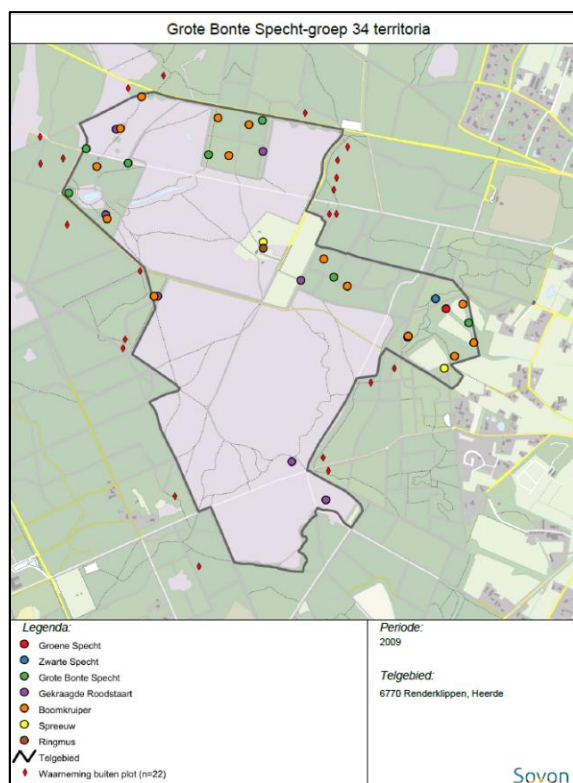

Appelvinkgroep - 2009

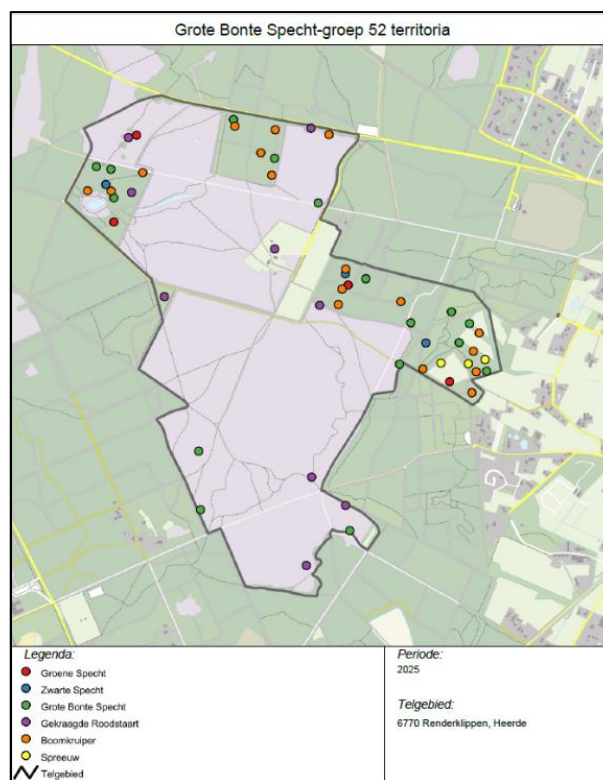

Appelvinkgroep - 2025

804-Grote bonte specht-groep

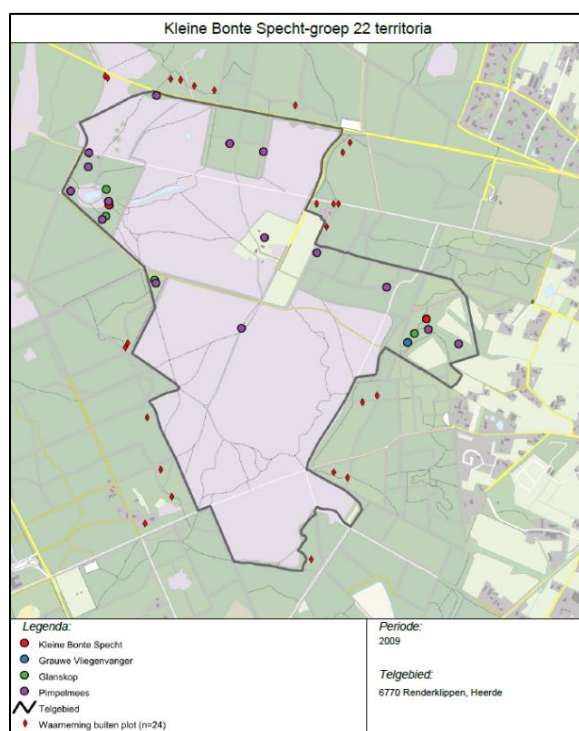

Grote bonte spechtgroep - 2009

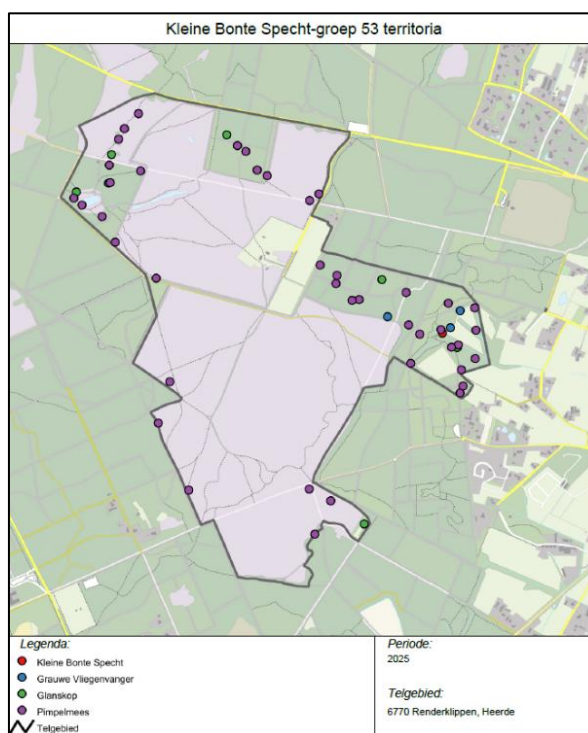

Grote bonte spechtgroep - 2025

805-Kleine bonte specht-groep

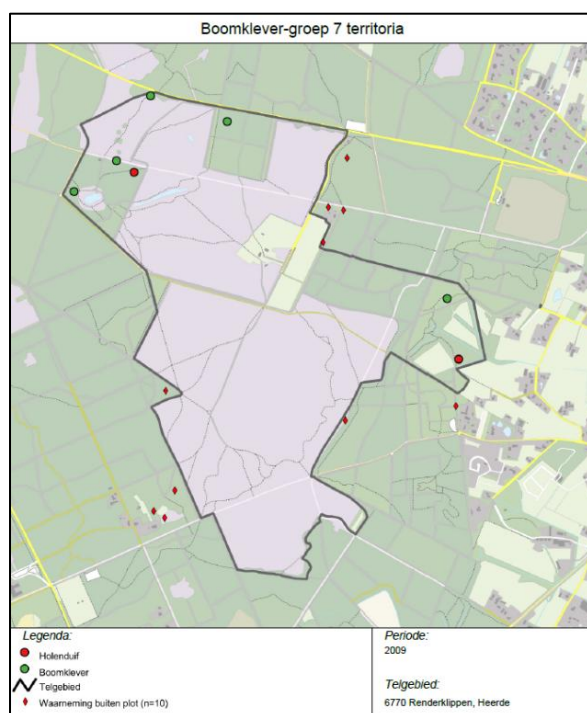

Kleine bonte specht-groep - 2009

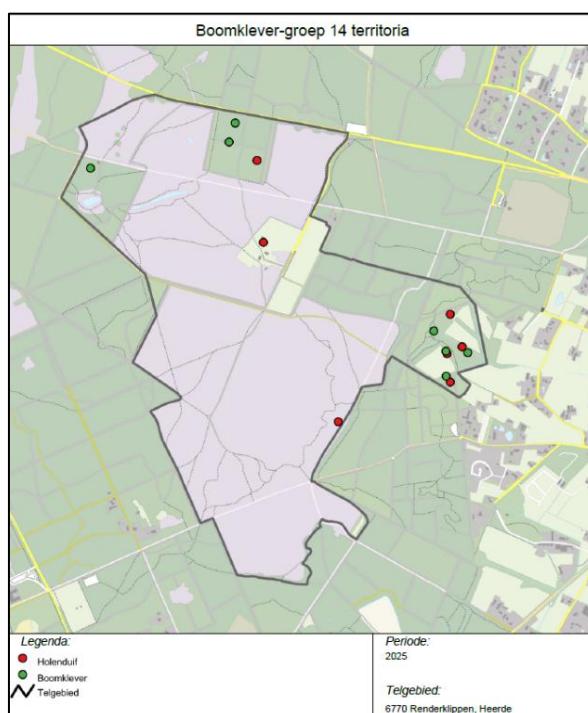

Kleine bonte specht-groep - 2025

806-Boomklever-groep

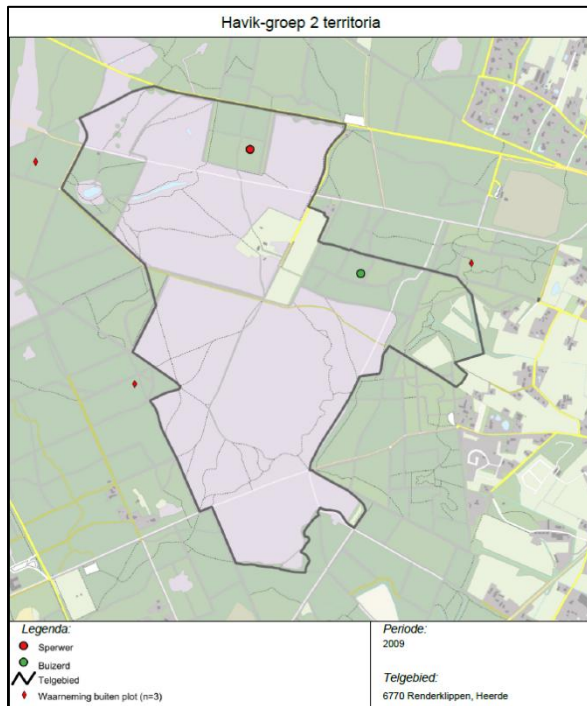

Boomklever-groep - 2009

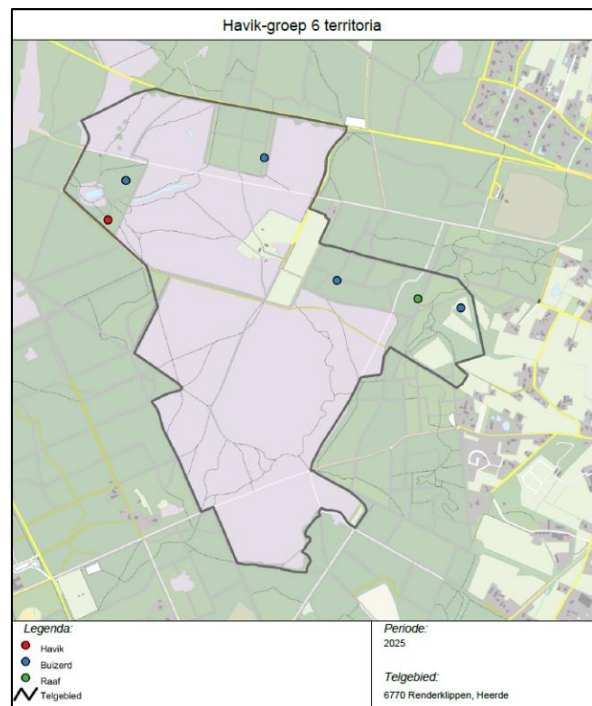

Boomklever-groep - 2025

807-Havik-groep

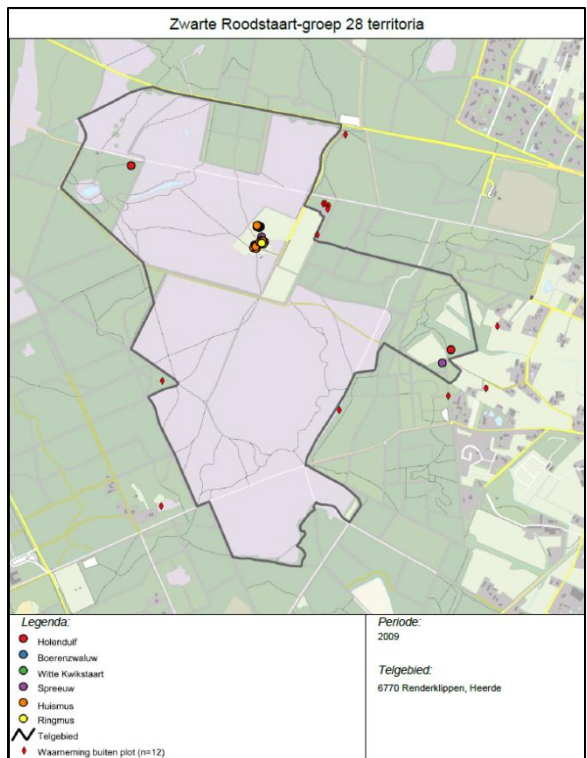

Havik-groep - 2009

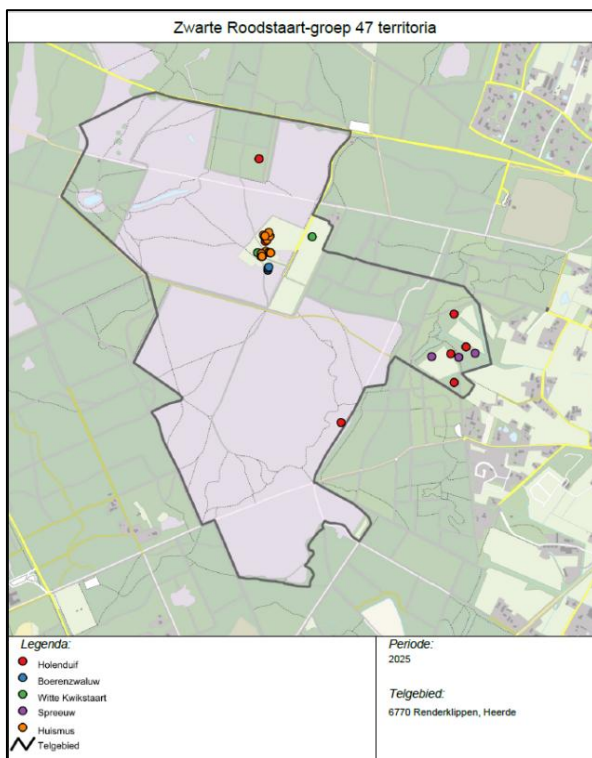

Havik-groep - 2025

901-Zwarte roodstaart-groep

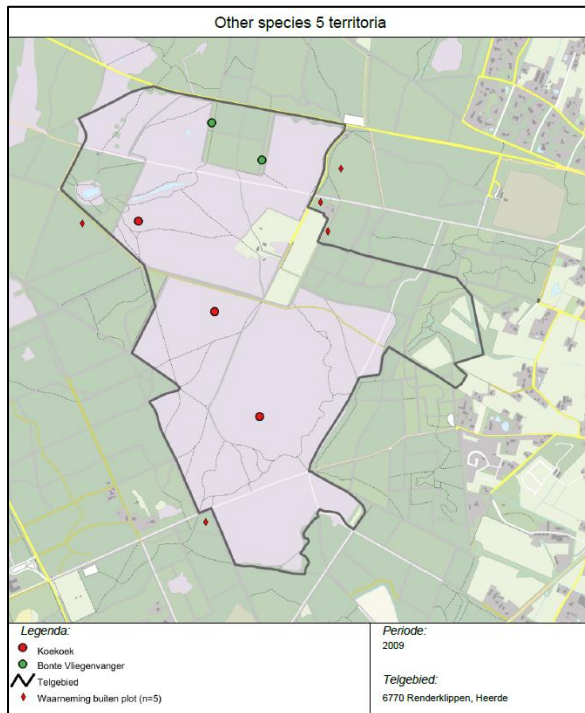

Zwarte roodstaart-groep - 2009

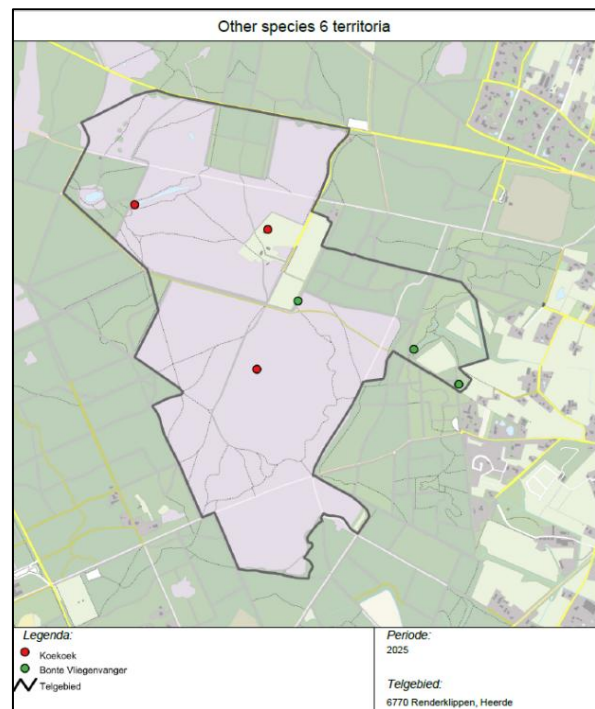

Zwarte roodstaart-groep - 2025

999-Overige soorten

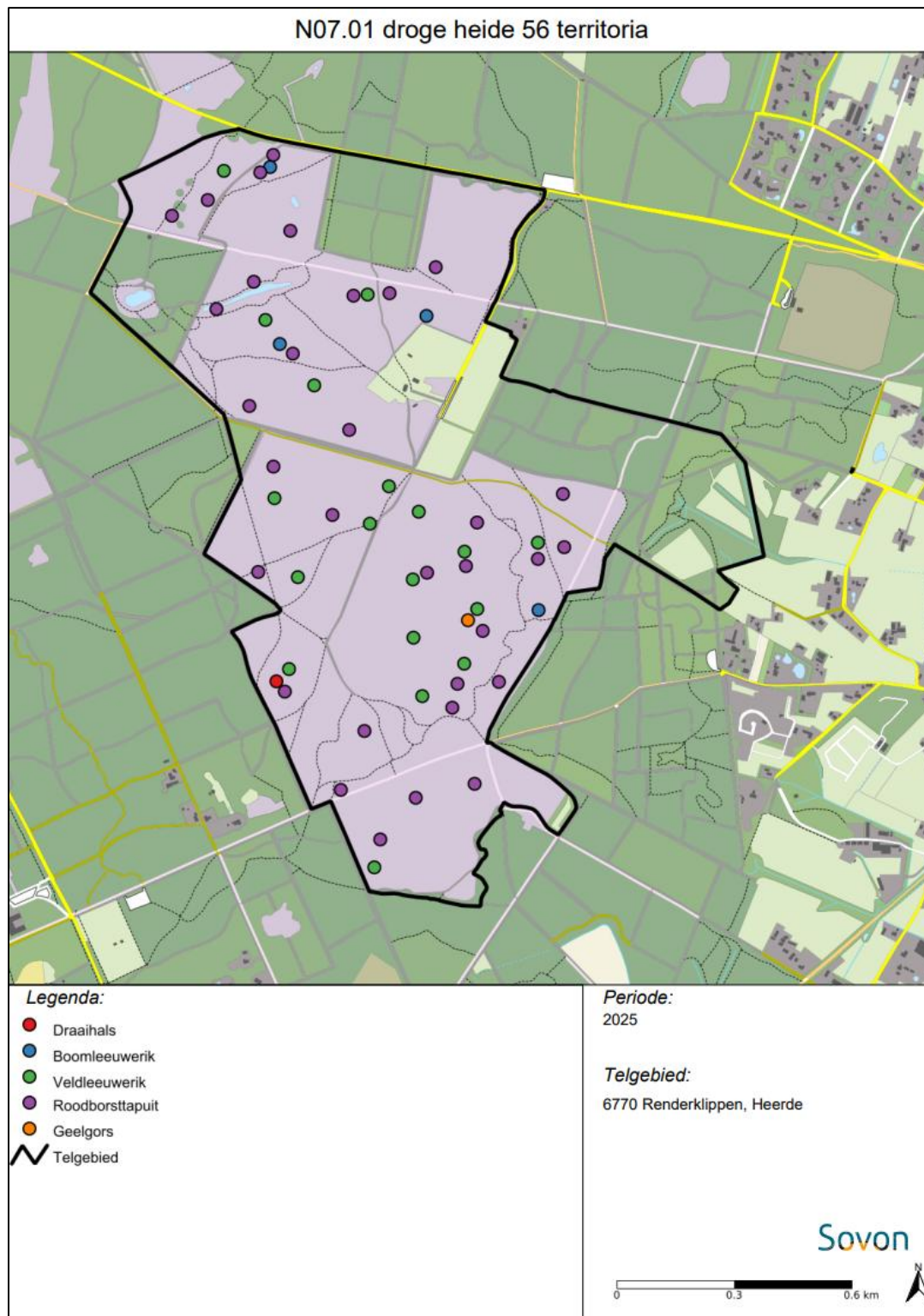
Overige soorten - 2009

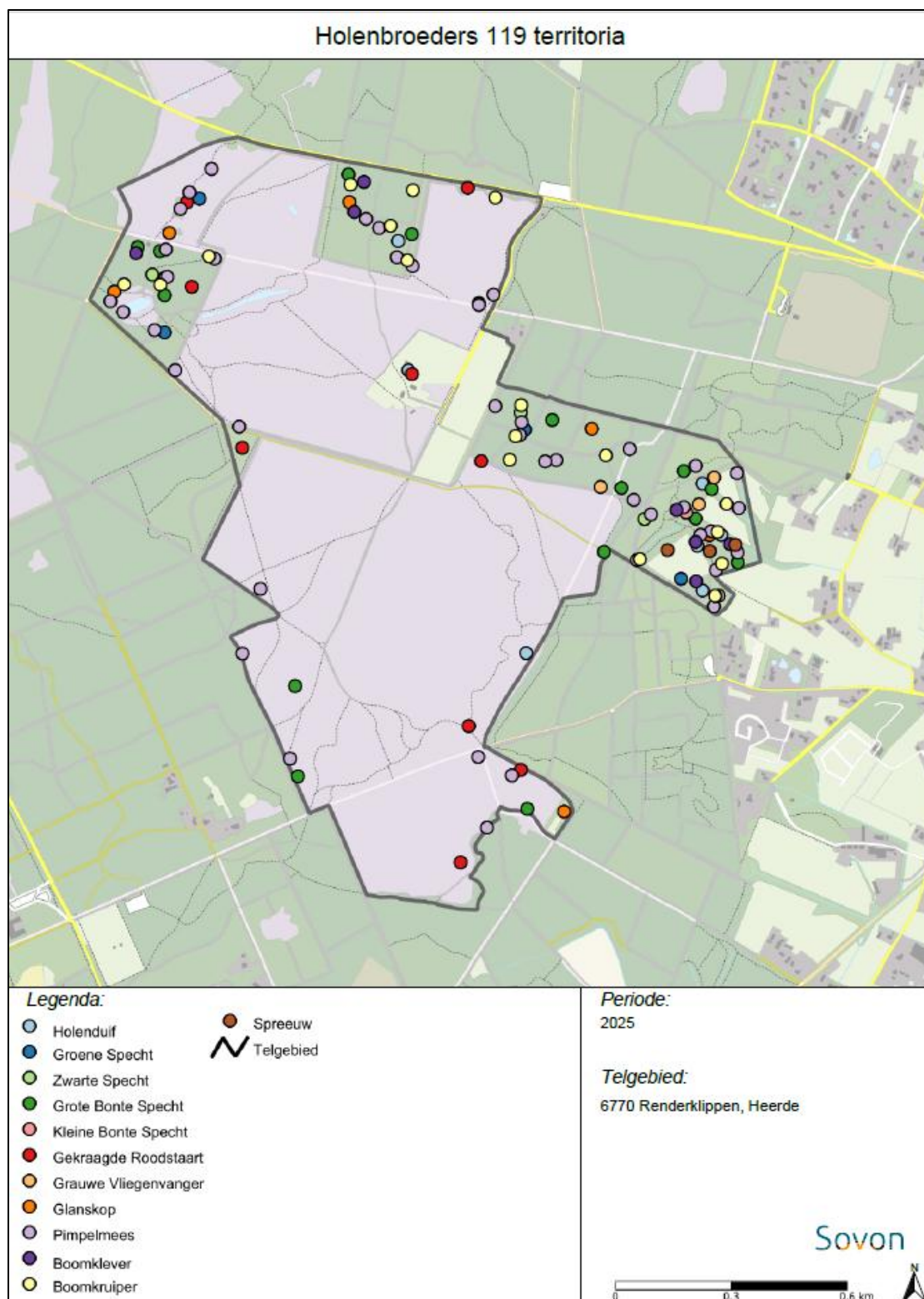
Overige soorten - 2025

In dit rapport telt elke vogelsoort mee voor één ecologische vogelgroep. In de systematiek (Sierdsema, 1995) zijn er enkele vogelsoorten die behoren bij méér dan één ecologische groep. Dit veroorzaakt een klein verschil tussen de tabel met vogelgroepen (o.a. tabel 8) en de hier getoonde kaartjes. Dit gaat om enkele minimale verschillen.

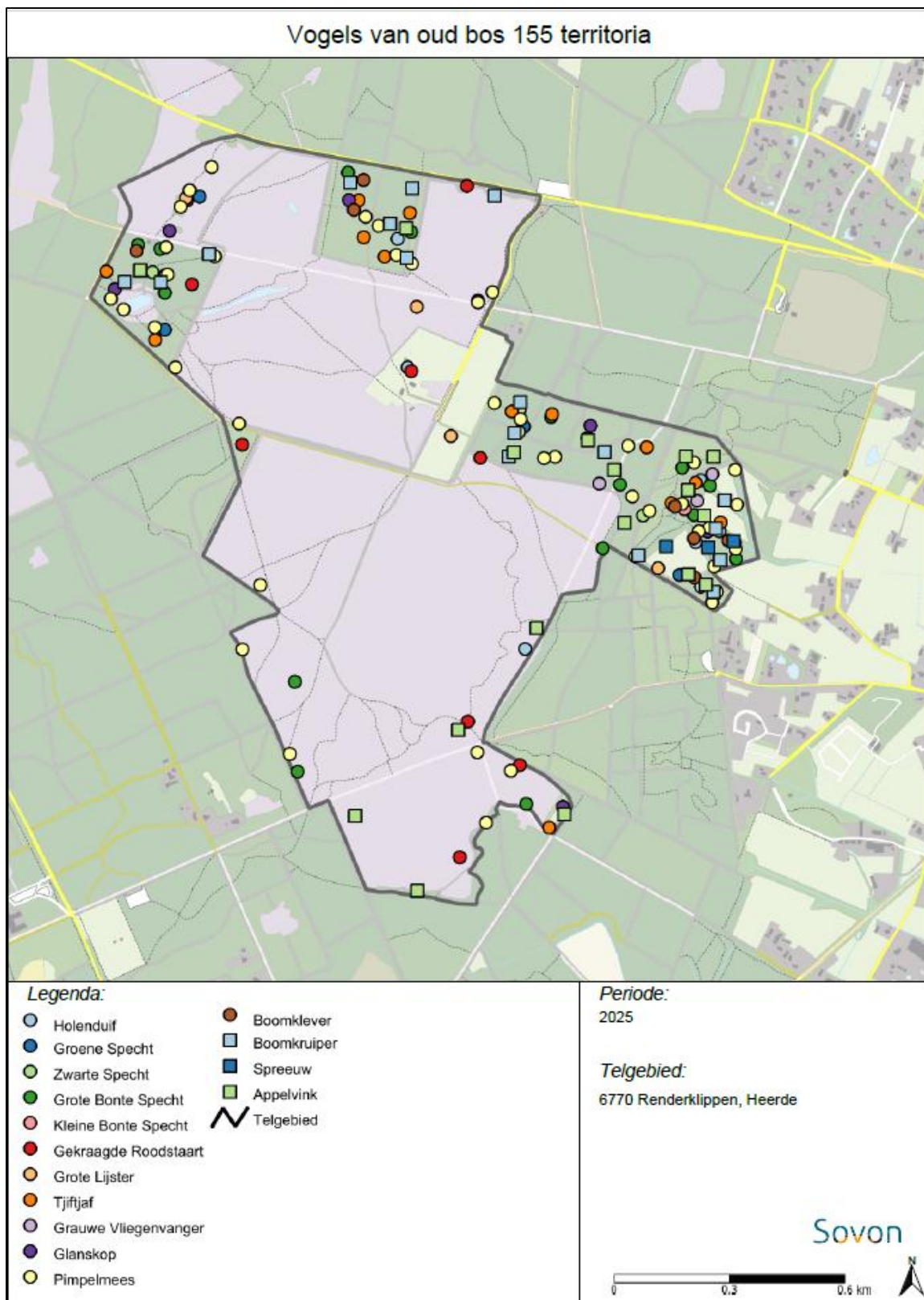
10.3 Bijlage 3: Kaarten thematische weergaven (2025)

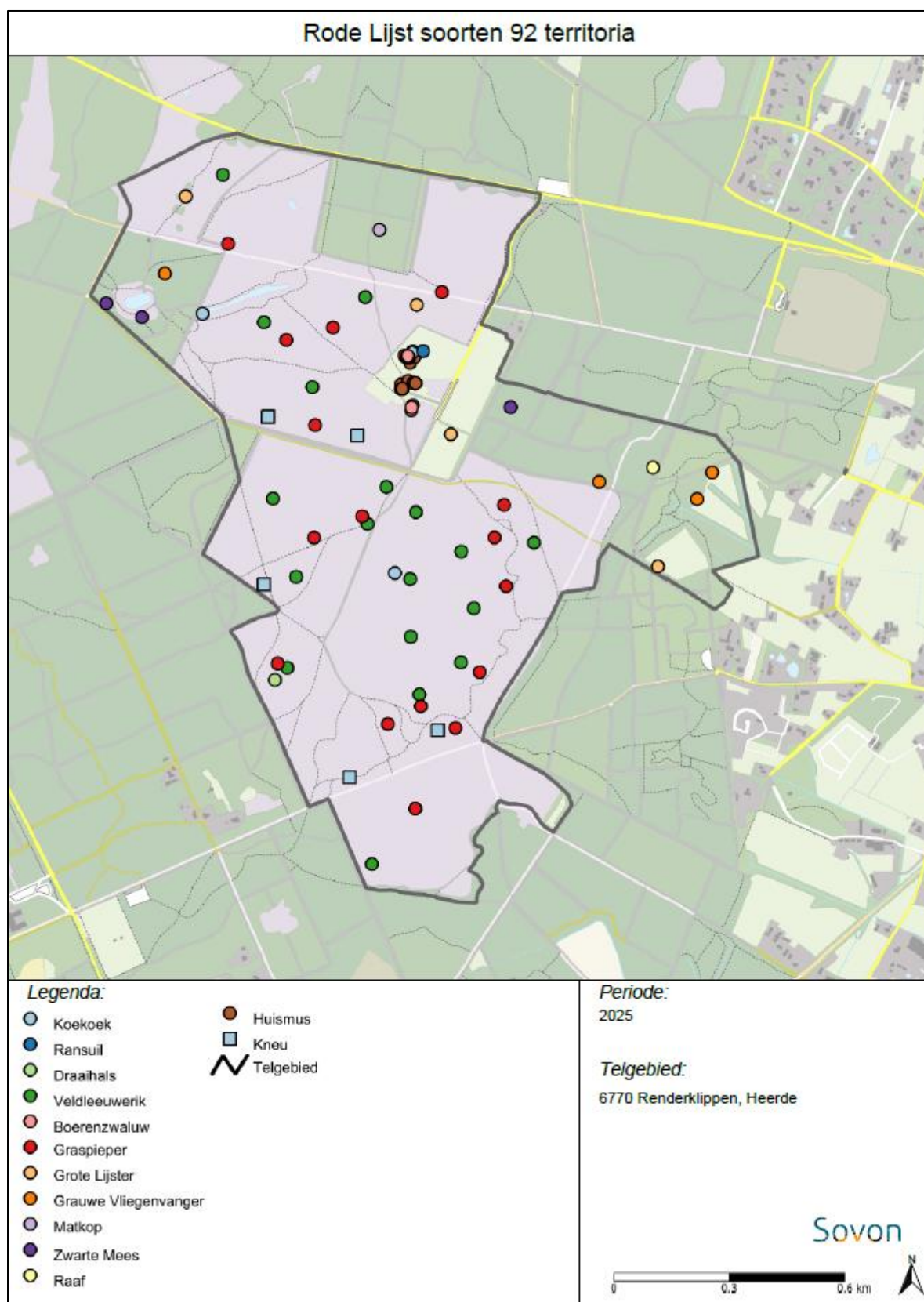
Vogels van het beheertype droge heide (N07.01). De gehele heide blijkt van belang voor deze specifieke vogelgroep. Vogelsoorten: Draaihals en Geelgors (nieuw t.o.v. 2009), Boomleeuwerik (afname), Veldleeuwerik (toename t.o.v. 2009) en Roodborsttapuit (sterke toename t.o.v. 2009).

Vogels die in holen broeden komen natuurlijk vooral voor in bos of bij oude bomen (vliegdennen), de grootste concentratie holenbroeders is te vinden in het sprengbos van de Noordelijke Horsthoekerbeek.

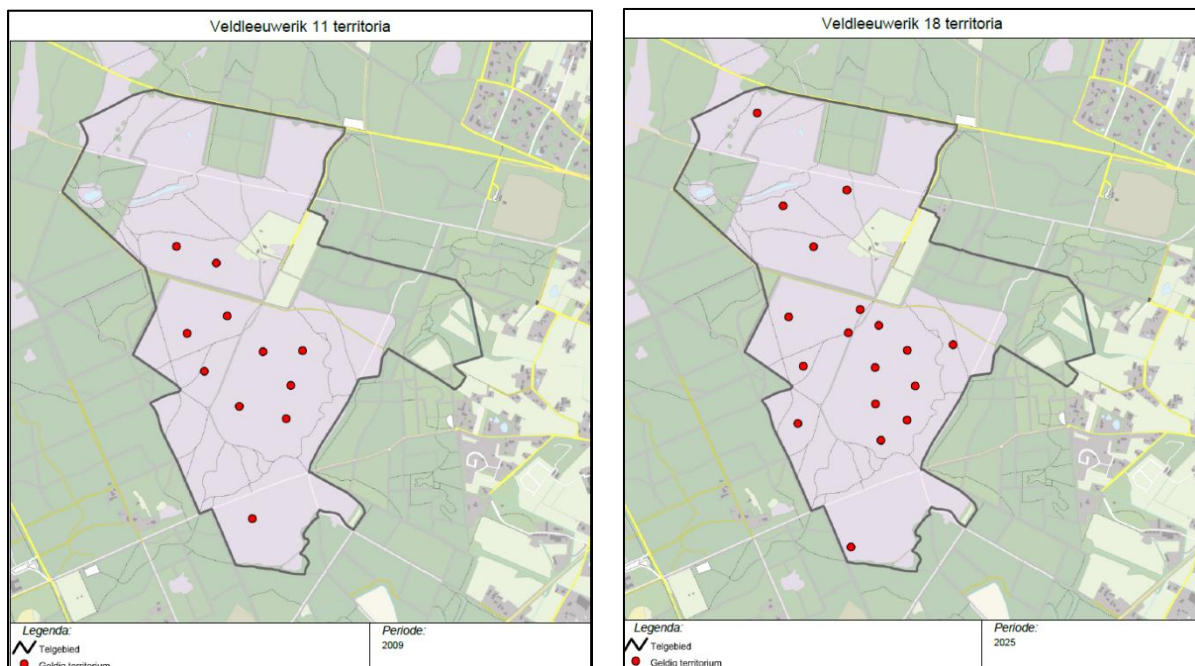
Vogels van oud bos broeden in qua structuur goed ontwikkeld bos, Kenmerkend zijn dikke, oude bomen, dood hout, een ontwikkelde struiklaag, open plekken in de boomlaag enz). Het betreft niet alleen holenbroeders. De grootste concentratie vogels van oud bos is te vinden in het sprengbos van de Noordelijke Horsthoekerbeek.

Vogels van de Rode Lijst komen overal op de Renderklippen voor. Dankzij Huismus en Boerenwaluw is de grootste concentratie te vinden bij de schaapskooi.

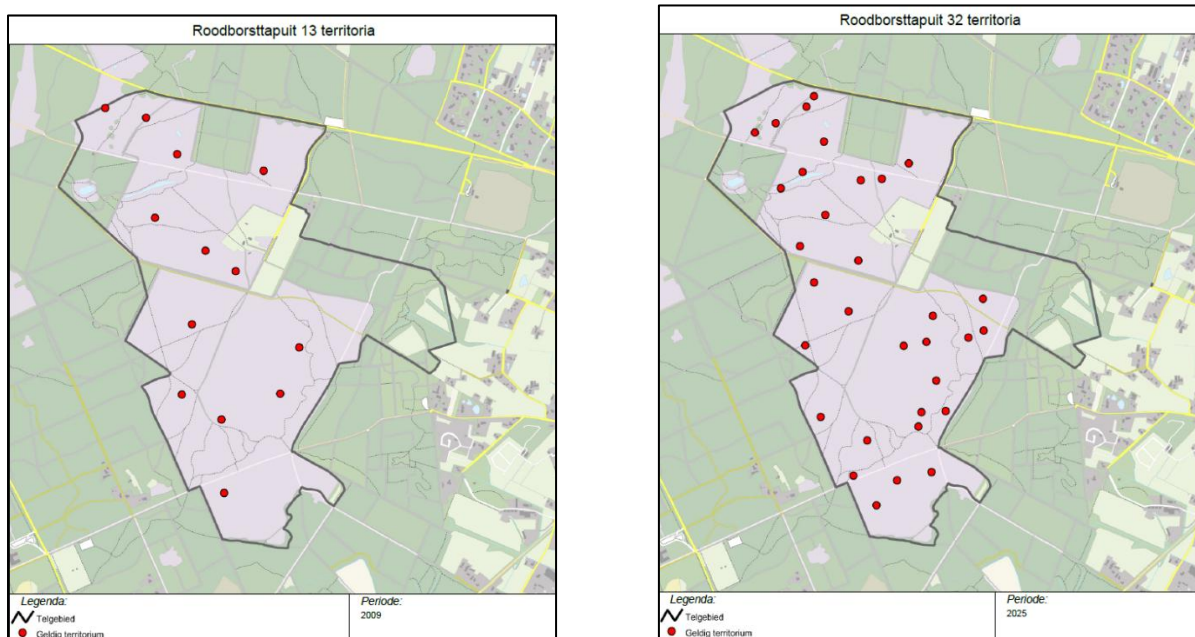
10.4 Bijlage 4: Kaarten vijf sterk toegenomen vogelsoorten (2009 / 2025)

Veldleeuwerik (uit: 402 Wulp-groep)

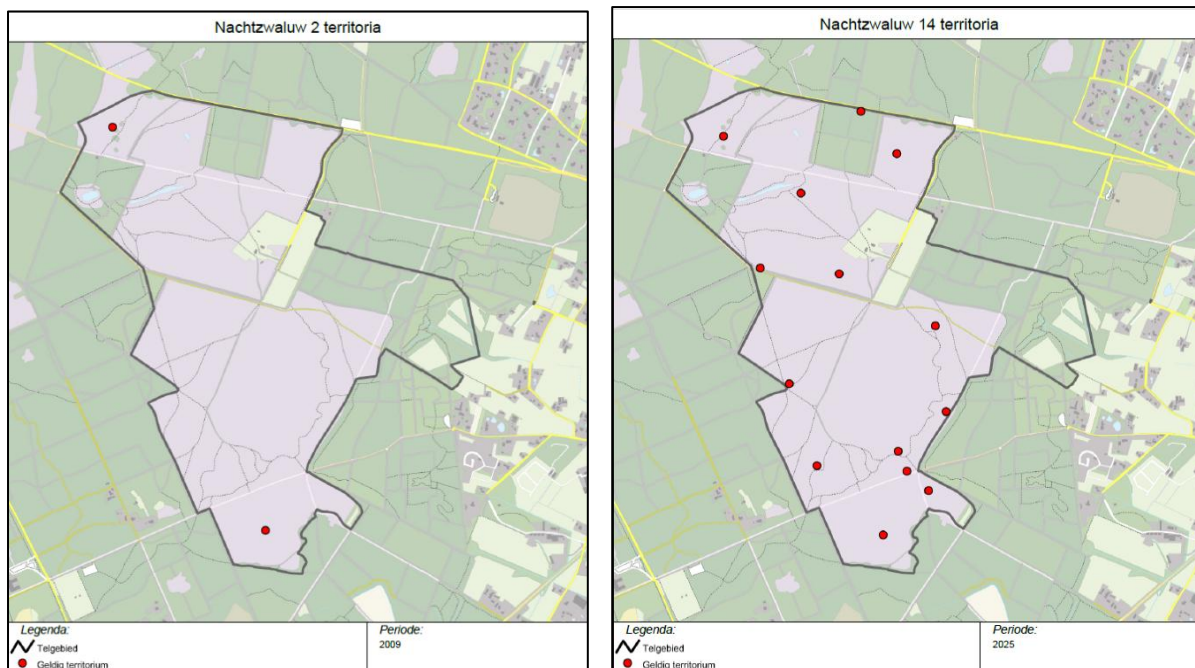
De toename van de Veldleeuwerik lijkt opmerkelijk. De Veldleeuwerik is één van de moeilijkst te inventariseren vogelsoorten waardoor de aantallen kunnen zijn overschat. Aan de andere kant staat er tegenover dat de Veldleeuwerik in Natura 2000-gebieden de laatste jaren een matige toename vertoont. De soort houdt dus stand.

Roodborsttapuit (uit: 603 Grasmus-groep)

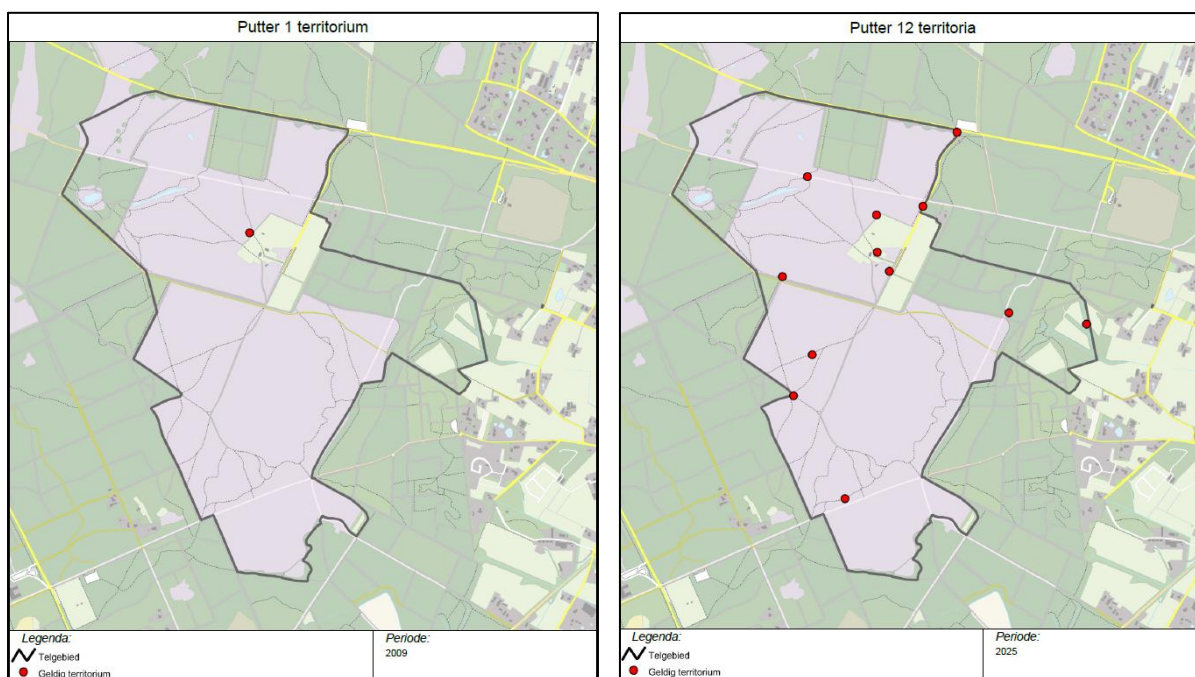
De toename van de Roodborsttapuit is reëel. Dit is te danken aan het structuurrijker worden van de heide, door het ouder worden van de struikheide en het tolereren van opslag van o.a. grove den. Hierdoor is het leefgebied aanmerkelijk verbeterd. De Roodborsttapuit profiteert hiervan. De dichtheid is hoog.

Nachtzwaluw (uit: 702 Geelgors-groep)

De toename van de Nachtzwaluw is reëel en komt volledig overeen met de toename in Nederland. Sinds 2009 is de verspreiding toegenomen en het aantal territoria meer dan verdubbeld! De dichtheid op de Renderklippen is erg hoog. Het is van groot belang vliegdenen op de heide te behouden en zelfs iets te bevorderen en daar de rust te handhaven voor een goed broedresultaat.

Putter (uit: 703 Putter-groep)

De Putter doet het goed als broedvogel en neemt al decennia lang toe. De laatste 10-20 jaar broedt deze vogelsoort in toenemende mate in de Veluwe bossen, langs bosranden. De Putter heeft belang bij ruige vegetatie met o.a. composieten zoals paardenbloem en kruiskruid. Geconcentreerd voorkomen nabij de schaapskooi past in dit beeld.

Grote bonte specht (uit: 804 Grote bonte specht-groep)

Landelijk is de toename van de Grote bonte specht sinds 2009 ongeveer 50%. Dit komt overeen met de uitbreiding in het sprengbos van de Noordelijke Horsthoekerbeek. De schijnbare toename in de randen van de heide is toe te schrijven aan de inventarisatiemethode van 2025, waarbij Avimap één enkele waarneming buiten het bos in de rand van de heide tot territorium verheft. Bij de 'nieuwe' territoria van 2025 (kaartje rechts) staan er op de kaart van 2009 (kaartje links) territoria net buiten het telgebied.

